

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDOGOGICKÁ FAKULTA**

KATEDRA BOHEMISTIKY

AUTORSKÁ POHÁDKA V SOUČASNÉ ČESKÉ LITERATUŘE PRO DĚTI

Diplomová práce

České Budějovice 2011

Vedoucí diplomové práce:

doc. PaedDr. Jaroslav Toman, CSc.

Vypracovala:

Jana Turková,

učitelství pro 1. stupeň ZŠ, obor NŠ-AJ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

21.4.2011

Jana
Turková

Touto cestou bych ráda srdečně poděkovala panu doc. PaedDr Jaroslavu Tomanovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, za jeho cenné rady, ochotu a shovívavost. Velký dík patří mé rodině a mým přátelům, kteří mi byli oporou po celé studium, při skládání zkoušek i při psaní této diplomové práce.

Obsah:

Úvod

1 Autorská pohádka.....	7
1. 1 Autorská pohádka v porovnání s folklorní pohádkou.....	7
1. 2 Žánrové aspekty autorské pohádky.....	11
1. 3 Typologická klasifikace autorské pohádky.....	14
2 Autorská pohádka a její dětský recipient.....	23
3 Historický vývoj české autorské pohádky.....	26
4 Vývojové proměny české autorské pohádky po roce 1989.....	32
4. 1 Imitačně – inovační typ autorské pohádky.....	35
4. 1. 1 Luboš Zelený – Pohádka o Pískovečkovi.....	38
4. 1. 2 Magdalena Wagnerová – Vodníčkova dobrodružství.....	42
4. 1. 3 Ivo Stehlík – Dřevorubecké pohádky.....	47
4. 2 Nonsensevě – parodický typ autorské pohádky.....	52
4. 2. 1 Miroslav Jágr – Jak zrzcí udělali tmou.....	55
4. 2. 2 František Nepil – Pohádková lampička.....	59
4. 2. 3 Alois Mikulka – Karkulka v maskáčích.....	63
4. 3 Imaginativní typ autorské pohádky.....	70
4. 3. 1 Tomáš Pěkný – Havrane z kamene.....	72
4. 3. 2 Karel Šiktanc – Královské pohádky.....	76
4. 3. 3 Marcella Dostálová – Babiččiny pohádky.....	82
4. 4 Pohádková próza kontaminovaná příběhem z reálného života.....	88
4. 4. 1 Miloš Macourek – Mach a Šebestová na prázdninách.....	89
4. 4. 2 Zdeněk Svěrák – Tatínku, ta se ti povedla.....	94
4. 4. 3 Pavel Šrut – Lichožrouti.....	98

Závěr

Seznam použité literatury a periodik

Internetové zdroje

Prameny

Přílohy

Anotace

Tématem této diplomové práce je současná česká autorská pohádka po roce 1989. V prvních třech kapitolách se zabýváme obecnými informacemi o autorské pohádce, jejím recipientovi a stručně nastiňujeme historické pozadí současné české autorské pohádky. Ve čtvrté kapitole se zaměřujeme na původní polistopadovou českou tvorbu, určenou dětem mladšího školního věku, a snažíme se postihnout její aktuální stav a vývojové tendence. Několik reprezentativních, umělecky hodnotných děl následně zařadíme do typologického systému dle narativních přístupů imitačně-inovačního, který je nejbliže folklorní tradici, nonsensově-parodického, jenž pohádku tradiční paroduje a přetváří, a imaginativního, vyznačujícího se bohatou symbolikou, alegoričností a metaforikou. Z nonsensově-parodického typu autorské pohádky vyčleníme pohádkovou prózu kontaminovanou reálným příběhem, která osciluje na pomezí dvou žánrů. Cílem této diplomové práce je postihnout tendence současné české autorské pohádky a na tomto základě je aplikovat na vybraná díla.

Annotation

The theme of this diploma thesis is Czech author fairy-tale from 1989 onwards. The first three chapters deal with general information on author fairy-tale, its reader and its history. In the fourth chapter we reflect on original Czech children's books published after 1989 and attempt to describe the current state and developing trends. We selected several representative fairy-tale books and divided them into three principle types of the contemporary Czech author fairy-tale. The imitative-innovative type is closest to the folklore tradition, the nonsense-parodical type is based on parody or negation of the folk fairy-tale, and the imaginative type is based on symbol, metaphor and allegory. We identified another type of modern fairy-tale and called it the fairy-tale mixed into a real story. It comes out of the nonsense-parodical type and sits on the edge between fairy-tale and real prose. The aim of this diploma thesis is to describe the main trends in contemporary Czech author fairy-tale and to apply them to the selected children's books.

Úvod

Pohádka patří k nejfrekventovanějším, typologicky nejrozmanitějším a čtenářsky nejoblíbenějším žánrům současné dětské literatury. V jeho rámci zaujímá stále významnější postavení pohádka autorská.¹

Pohádka odjakživa přitahuje čtenáře a posluchače každého věku. V dávných dobách, kdy ještě nebyla určena dětem, ale dospělým, oživovala například dlouhé zimní večery a stala se tak součástí každodenního života, především prostého lidu, který si jejím prostřednictvím vysvětloval působení rozličných přírodních živlů, a tak se začali především v pohádkách objevovat různí dobří či zlí skřítkové, víly, rarášci i raráši, čarodějnice, kouzelníci či draci v různých variacích podle částí světa, v nichž vznikli. Původně byla pohádka součástí ústní lidové slovesnosti. Teprve postupem času díky sběratelům lidového folkloru dostala též podobu psanou, byla adaptována a inspirovala vznik pohádky moderní.

Vedle lidové, folklorní nebo též klasické pohádky se vyvinula pohádka autorská. „Byla-li lidová pohádka uskutečněním snu o lepším životě, je tato pohádka uskutečněním dětského snu o prožití pohádky.“²

Za první české dílo, které je považováno za autorskou pohádku, jsou považováni *Broučci* Jana Karafiáta z druhé poloviny devatenáctého století. Od té doby se autorská pohádka vyvíjí, aktualizuje, stagňuje a opět se rozvíjí. Avšak stále je pro čtenáře mladšího školního věku jedním z prvních poznanych žánrů, jehož prostřednictvím vstupuje do světa literatury a získává či rozšiřuje si základní etická pravidla.

V současné české autorské pohádce můžeme pozorovat několik výrazných tendencí, především ve vztahu k pohádce tradiční. Proto vzniká nová typologická klasifikace, v jejímž rámci se vyčleňují narativní přístupy, které na pohádku klasickou navazují, inovují její témata, modernizují ji, přetvářejí k obrazu moderní společnosti či ji parodují. Těmito typy autorské pohádky, imitativně-inovačním, nonsensově-parodickým,

¹ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7.

² GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 245 s., s. 33.

imaginativním a autorskou pohádkou kontaminovanou příběhem z reálného života, se budeme zabývat v této diplomové práci.

Cílem diplomové práce je nastínit žánr autorské pohádky a zaměřit se na vývojové tendence české autorské pohádky po roce 1989. Budeme se orientovat na umělecky hodnotná díla a pokusíme se o jejich rozčlenění podle typologie odvozené od narativních přístupů imitačně-inovačního, nonsensově-parodického a imaginativního. Z nonsensově-parodického typu vyčleníme navíc autorskou pohádku kontaminovanou příběhem z reálného života, jenž osciluje na rozhraní mezi žánrem pohádky a příběhem ze života. V rámci těchto narativních postupů vybereme několik reprezentativních děl, která budeme interpretovat.

Pohádka byla, je a doufejme, že i nadále zůstane přirozenou součástí dětské četby a dětství samotného.

1 Autorská pohádka

Pojmem autorská pohádka označujeme původní, samostatný a svébytný autorský výtvor. Spisovatel ve svém díle respektuje specifika pohádkového žánru, avšak zasahuje do ideově-tématické, kompoziční a jazykové podoby, narušuje žánrovou normativnost či ji dokonce popírá, inovuje náměty nebo navrhuje zcela nové, netradiční. Přináší inovované motivy, postupy i jazykové prostředky. Tím se uvolňuje spjatost moderní pohádky s pohádkou klasickou.³ Autorská pohádka se opírá o zákonitosti žánru, ale nepřidrhuje se přitom folklorní tradice. Přesto využívá určitých postupů pohádky lidové, nakládá s nimi však volně, netradičně. Autor do pohádky vtiskuje svou osobnost a originalitu, čímž dosahuje mnohotvárnosti a větších možností různých obměn.⁴ Přestože je autorská pohádka ve většině případů adresována dětskému recipientovi, disponuje přesahy významovými i žánrově druhovými. „Někdy se hovoří o pohádkovém cyklu, pohádkovém románu, pohádkové kronice, o nonsensovém pohádkovém příběhu apod.“⁵

1. 1 Autorská pohádka v porovnání s folklorní pohádkou

Pod pojem pohádka, staročesky též báchora či báchorka, zařazujeme literární texty, které vznikly na základě starodávných vyprávění. Promítají se do nich bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, touha po dobru a spravedlnosti a víra v kouzelnou moc slova.⁶ Původně byl tento žánr součástí ústní lidové slovesnosti. Lidová folklorní pohádka byla po dlouhé generace vyprávěna dospělými, kterým byla také původně určena. Postupem času se objevili spisovatelé, sběratelé ústní lidové slovesnosti, kteří začali pohádky upravovat a zaznamenávat (jmenujme za všechny Karla Jaromíra Erbena a Boženu Němcovou). Jejich

³ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice : Jihočeská univerzita Pedagogická fakulta, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2, s. 9.

⁴ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 245 s., s. 23.

⁵ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofická fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 76.

⁶ ČEŇKOVÁ, Jana, et al. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury : Adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie a próza a komiks pro děti a mládež*. 1. vydání. Praha : Portál, 2006. 169 s. ISBN 80-7367-095-X, s. 107.

perem začaly vznikat tzv. autorské adaptace folklorní pohádky. Tyto adaptace byly upravené, zbavené obhroublostí a jazykově vytříbené a staly se oblíbenými u dětských posluchačů a čtenářů. Postupem času je mnozí autoři začali adresovat právě dětskému recipientovi.

V meziválečném období se vedle klasické pohádky folklorní a její adaptace vyhraňuje nový typ pohádkového žánru, který se sice v české literatuře objevil již dříve, ale právě v období mezi dvěma válkami dochází k jeho rozmachu. Tímto žánrem je pohádka moderní nebo také autorská. Moderní autorská pohádka jako by na první pohled obešla veškerá pravidla folklorní lidové pohádky a vytvořila si svá vlastní. Přesto je však stále s klasickou lidovou pohádkou alespoň úzce spjata, i když se na první pohled může zdát, že je od ní zdánlivě odkloněna.

Moderní autorská pohádka je „významově a tvárně zcela svébytným útvarem, značně oslabující své spojení s pozadím vžitě genologické konvence pohádky“.⁷ To znamená, že narozdíl od tradiční pohádky, dodržující určitá ustálená pravidla, která jsou pro tento žánr typická, moderní autorská pohádka se jeví jako otevřený útvar, popírající tyto ustálené konvence a normy. Porušuje pravidla klasické pohádky, čímž získává prostor pro výběr z většího rejstříku motivů, tvárných prostředků a významů. Právě tento výběr je ponechán na autorově fantazii a originalitě.

Často autor pravidla či rysy, charakteristické právě pro pohádku klasickou, dokonce úplně popírá. Z hlediska folkloristiky by mohlo pohádku folklorní a pohádku autorskou spojovat pouze označení „pohádka“. Chaloupka uvádí kontrastnost lidové pohádky s autorskou pohádkou například Miloše Macourka či Aloise Mikulky, v nichž podle něho lze těžko nalézt společné rysy. Tento pohled je však omezen folkloristikou, zaměřující se pouze na typovou charakteristiku lidové pohádky. Z hlediska teorie literatury pro děti a mládež, která se zaměřuje na typovou charakteristiku pohádky, jakožto na genologický předmět, existují důvody, proč lze o pohádce autorské oprávněně hovořit jako o pohádce.

Chaloupka zdůrazňuje též subjektivní aspekt čtenáře, který může a nemusí autorskou pohádku jakožto pohádku vnímat. Tím se však v této kapitole zabývat nebudeme.

Tentýž autor také uvádí některé inovační tendence autorské pohádky. Oproti klasické folklorní pohádce dochází u moderní autorské pohádky k některým tvárným a

⁷ CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1976. 128 s., s. 60.

jazykovým změnám. Jsou zde zdůrazněny rysy nedourčenosti, asociativnosti, symboličnosti, představové atmosféry a světonázorový postoj autora. Základní sémantický princip pohádky si však pohádka autorská zachovává stále, přestože se od klasické pohádky značně odlišuje.

Někdy se autor záměrně přibližuje k lidové pohádce, například použitím ustálených úvodních či závěrečných rčení, principu trojnásobnosti, trojího opakování, symboliky čísel a dalších jazykových i konstruktivních prostředků typických pro folklorní pohádku. Tyto prostředky měly původně čtenáři či posluchači pomoci usnadnit zapamatování pohádky a zajistit snazší orientaci v ději. V moderní pohádce pomocí nich autor navozuje atmosféru klasické folklorní pohádky, čtenářům dobře známé. Dodržuje tak normativnost pevně daných charakteristik pohádky tradiční.⁸

Jindy autor staví své dílo na kompletním převrácení lidové pohádky, na její negaci. Předpokládá však čtenářskou znalost lidové pohádky. Parafrází či parodizací lidové pohádky dosahuje jejího humorného vyznění. K tomu, aby autor lidovou pohádku parafrázoval, či dokonce parodoval může použít různé prostředky. Vkládá do svého díla nové postoje a názory, hledá nové motivy, v pohádce se objevují postavy, které pro ni nejsou typické, místo tradičních pohádkových předmětů si autor pohrává s předměty typickými pro současnost (uvedme například použití létacího vysavače místo klasického koštěte v pohádce Aloise Mikulky). Přesto se snaží nenarušit vývojové vazby moderní pohádky k pohádce lidové tím, že začleňuje zdánlivě nepohádkové postavy do míst a rolí, které jsou charakteristické pro pohádku lidovou. Tato skutečnost svědčí o „silném autorském vědomí souvislosti s pohádkou podle lidových látek, se způsobem, jakým tato pohádka fixovala obecné povědomí norem a konvencí žánru“.⁹

Někdy mohou inovační tendence autorů vést až k téměř úplnému odklonu od charakteristických pohádkových forem. Tito autoři staví na volných asociacích, nonsensu a značné individualizaci. Popírají pevné výrazové a motivační konstanty, čímž v podstatě popírají vžitě charakteristiky pohádky. Autoři se pouštějí do improvizace, záměrně používají syntaktické nepravidelnosti a expresivní jazykové prostředky. Někteří autoři moderních pohádek vědomě pracují s jazykem tak, že dochází k vychýlení z větné vazby,

⁸ MARTINEC, Ivo. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Tradice a inovace ve stylizaci pohádky, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 54-64.

⁹ CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1976. 128 s. 72.

volným asociacím, zdánlivé nesmyslnosti a nesourodosti. Na rozdíl od klasické folklorní pohádky nejsou tyto slovní či grafické hříčky známkou nedokonalosti a nedostatků autora, ale podávají důkaz o uvolněnosti formy pohádky moderní. Autor s těmito prostředky pracuje vědomě, a proto u mnohých autorů moderní pohádky je použití těchto prostředků známkou dokonalé propracovanosti díla.

Přesto však funkce pohádky zůstává zachována jak pro pohádku folklorní, tak pro pohádku moderní. Oba dva druhy pohádek se zaměřují na čtenářovy aktivity fantazijní, estetické a gnoseologické. Inovační tendence autorů moderní pohádky se snaží mnohdy odpoutat se od klasické pohádky, narušit vazby mezi pohádkou klasickou a pohádkou moderní. Avšak jsou zde stále platné charakteristiky, podle nichž patří klasická i moderní pohádka do tohoto žánru nejen díky svému názvu. „Tato spojitost a vnitřní napětí základní genologické charakteristiky pohádky v literatuře pro děti a jejich charakteristik dílčích vytváří pak v živém literárním kontextu bohatost a mnohotvárnost, umožňující stále nové a nové autorské hledání, trvalou a procesuální inovaci žánru, ...“¹⁰

Srovnáním pohádky klasické s pohádkou lidovou se zabývá také Eduard Petiška. Klasická pohádka podle něho zprostředkovává dětskému čtenáři jednu z prvních zkušeností s mravním kodexem. Jedním z jejích úkolů je zajistit posluchači či čtenáři vybudování kladného vztahu ke společnosti. Dítě si osvojuje klasické vzorce chování, zjišťuje, že dobro vítězí nad zlem a vytváří si tak vlastní povědomí o etických hodnotách. Zpočátku rozeznává zákonitosti pohádky klasické, později se učí přijímat pohádku v pozměněné moderní podobě. Vzhledem k tomu, že chápe zákonitosti a vztahy pohádky klasické, uvědomuje si rozdíly a hledá podobnosti mezi těmito dvěma pohádkami.

Tradiční pohádka, na rozdíl od pohádky moderní, zkresluje dětskému čtenáři obraz současného světa. Naopak v pohádce moderní se často objevují pohádkové postavy a bytosti, které jsou nějakým způsobem začleněny do reálného prostředí, dítěti dobře známého. Někdy se za moderní pohádkou skrývá pohádka folklorní, pouze přeformulována a inovována tak, aby odpovídala moderní době.

V pohádce klasické většinou dochází k zásahu nadpřirozena. To také ovlivňuje další skutečnosti a většinou způsobí překvapivý obrat v ději. V moderní pohádce se autor také často uchyluje do světa fantazie a kouzel, avšak mnohdy tohoto prvku využívá netradičním, překvapivým způsobem. Pohádkové postavy bývají zcivilněny a zbaveny

¹⁰ CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1976. 128 s., s.75.

kouzelné moci, naopak kouzlo je propůjčeno hrdinovi, od kterého bychom jej nečekali. Případně je moc pohádkových bytostí nějakým způsobem omezena či narušena. Právě pohádkové postavy jsou většinou umístěny do současného světa a vykresleny tak, že jejich existence působí poněkud komickým a rozpačitým dojmem.

V klasické pohádce hrdina získává kouzelné předměty, nebo je mu propůjčena kouzelná moc na základě nějakého dobrého skutku, který vykonal. Naopak v pohádce moderní se hrdina často spoléhá jen sám na sebe a jeho největším kouzlem jsou jeho přirozené schopnosti a kvality.

Mnoho pohádek moderních má s pohádkou tradiční společnou hierarchii hodnot. Petiška uvádí příkladem pomoc slabšímu, přátelskou věrnost, soucit s utlačovanými, obětavou lásku. Oba typy pohádek mají za úkol podněcovat představivost dětí. Je to právě fantazie, která u dětských čtenářů nahrazuje vědomosti, jichž zatím nemají takové množství. Autoři moderní pohádky si s dětskou představivostí pohrávají, snaží se ji rozvíjet pomocí různých prostředků. Vtahují čtenáře do děje, komunikují s ním, oslovují jej, čímž mu dodávají pocit sounáležitosti a spoluúčasti na tvorbě díla.¹¹

1. 2 Žánrové aspekty autorské pohádky

Jaroslav Toman¹² vytyčuje několik základních žánrových aspektů moderní autorské pohádky. Patří mezi ně odraz společenské reality, zbavení mysticismu a osudovosti, narušení tradiční syžetové výstavby, originalita autora a důraz na estetickou a zábavnou funkci pohádkového žánru. Těmito aspekty se budeme podrobněji zabývat v následujících odstavcích.

Zatímco pohádka folklorní v podstatě nesouvisí s reálným životem, v moderní pohádce se odráží doba, ve které dílo vzniklo, v mnoha případech velmi citelně. Promítá se do ní aktuální pokrok civilizace, a tak se místo křišťálových koulí používají televizní a rozhlasové přijímače, v pohádce se objevují různé novodobé dopravní prostředky a komunikační zařízení (například kouzelné telefonní sluchátko) apod. Vznikají sociální

¹¹ PETIŠKA, Eduard. *Velká cesta k malým dětem*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1984. 156 s., s. 59.

¹² TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice : Jihočeská univerzita Pedagogická fakulta, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2, s. 69.

konflikty, v nichž hrdinové řeší různé spory, jež prožívá současný dětský čtenář či celá civilizace.

Reálného světa se týká též etická a estetickovýchovná složka díla. Proto vznikají díla například ekologicky laděná, pohádky na pomezí s umělekonaučnou prózou apod., která mají kromě uměleckého působení na dětského čtenáře též funkci výchovnou.

Dalším význačným rysem souvisejícím s reálným světem je oslabení, či úplné odstranění časové a místní neurčitosti, jež jsou typické pro folklorní pohádku. A tak se často dovídáme, ve které lokalitě se příběh odehrává, zda je to příběh paralelní se současným dětským životem, nebo zda je zde patrný časový posun. V některých pohádkách však autor naopak záměrně pracuje s neurčitostí, čímž dodává pohádce nádech tradice. Více se této problematice věnuje Ivo Martinec.¹³

Do moderní pohádky se významným dílem promítá osobnost autora, jeho aktuální světonázor a cítění. „Autor píše pro menší děti jako by si častěji uvědomoval, že nestačí vyprávět příběh, ale že musí iniciovat zájem dítěte o něj, že musí svůj příběh vyprávět přesvědčivě.“¹⁴

V tradiční pohádce hraje velkou roli mysticismus a osudovost, s jejichž pomocí se většinou pohádka zcela obrátí a všechno dobře dopadne. V pohádce moderní se autor těchto dvou rysů zbavuje, případně je nějakým způsobem oklešťuje. Tím dodává své moderní pohádce nádech komična, zbavuje ji iluze a nastiňuje důvěryhodnější obraz reality. Často právě takto vznikají parodie a parafráze lidových pohádek.

Autor odpírá pohádkovým postavám jejich původní kouzelnou moc, případně do ní nějakým způsobem zasahuje a omezuje ji. Dává těmto postavám podobu lidí, často dobráckých, ale nějakým způsobem postižených (nešikovností, nepřiliš velkým důvtipem apod.). Naopak lidským bytostem na nějakou dobu kouzelnou moc či rekvizitu propůjčuje. Nicméně platí zde pravidlo, že největším „kouzlem“ jsou pozitivní lidské vlastnosti a schopnosti. Hrdinové tak často dosahují úspěchu pouze použitím svého vlastního rozumu a vtipu, pracovitosti a smyslu pro spravedlnost. Takovými hrdiny bývají většinou prostí lidé a v nemálo případech děti. Většinou jsou pohádkoví i nepohádkoví hrdinové umístěni do reálného světa, a proto dochází k prolínání žánrů, nejčastěji s povídkou.

¹³ MARTINEC, Ivo. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Tradice a inovace ve stylizaci pohádky, s. . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 54-64.

¹⁴ CHALOUPKA, Otakar. *Próza pro děti a mládež : její otázky, působení a perspektivy*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1989. 210 s., s. 99.

V moderní pohádce je velký prostor podstoupen originalitě autora. Také díky této volnosti vzniká řada děl s překvapivým uspořádáním a narušením syžetu, na který jsme zvyklí z tradiční pohádky. Někteří autoři, příklánějící se především k nonsensově-parodickému typu moderní pohádky, si libují ve skládání volných asociací, nonsensových slovních hříčkách a pohráváním si s fantazií a snem dětského čtenáře. Dávají též prostor dítěti, aby se stalo spoluautorem díla, dotvářelo si jej a komunikovalo s autorem. Toho dosahují použitím různých stylistických obrátů, vkládáním úvah, otázek směřujících k čtenáři nebo volným zakončením příběhu. Autoři si též pohrávají s dějem včleňováním různých dějových odboček, či volným přiřazováním jednotlivých příběhů, spojených někdy tzv. rámcem. Odlišují se od pohádky folklorní tím, že jsou spojeny například osobou vypravěče nebo některého z hrdinů. Vypravěčem se tak leckdy stává postava přímo se účastnící děje, čímž se zvyšuje atraktivita díla.

Často je pohádkám ponechán otevřený konec. Autor tak přenechává dítěti volný prostor pro jeho fantazii a tvořivost, případně si připravuje prostředí pro další dílo, kterým hodlá na současné navázat.

Přestože v dřívějších dobách byla v některých případech literatura určená pro děti a mládež, a tudíž i pohádka postížena didaxí a moralitou, funkce současné literatury se obrací k pohádce ne jako k prostředku dosažení výchovné tendence, nýbrž jako k žánru s funkcí převážně uměleckou, estetickou a zábavnou. Úkolem pohádky není mravně vychovávat dětského čtenáře, ale poskytnout mu jakýsi zdroj pro rozvoj jeho fantazie, humoru a estetického citění. K tomu používají jednotliví autoři různých prostředků jazykové, stylistické i grafické složky jazyka. Autor moderní pohádky si chce pohrávat s fantazií a tvořivou složkou dětského myšlení. Snaží se čtenáře zaujmout, čímž mnohdy dosahuje spontánností svého vyprávění, která je dětskému čtenáři velice blízká. Svě dílo píše s humorem a vkládá do něho prvky pro dětského čtenáře atraktivní. Proto najdeme díla s prvky grotesky i satiry, často autor k oživení díla používá též přístupy dobrodružné i detektivní.

Díky různorodosti a plošnosti svých žánrových aspektů má moderní autorská pohádka nespočet rozličných možností a podob. Díla na sebe mohou nějakým způsobem navazovat, ovlivňují se, ale ve své podstatě je každé originálním a původním výtvozem svého autora.

1. 3 Typologická klasifikace autorské pohádky

Rozdělení autorské pohádky podle typů se u různých teoretiků liší. Například Genčiová rozlišuje pohádku podle tématu na zvířecí, pěstounskou neboli didaktickou, kumulativní, kouzelnou, novelistickou, anekdotickou nebo žertovnou a pověrečnou povídku jakožto pohádku o strašidlech, oproti ní Urbanová dělí pohádky podle vyprávěcích stylů na imitativně-inovační, nonsensově-parodické a imaginativní. K tomuto členění se přiklání Jaroslav Toman ve své studii Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století.

Nejstarším typem pohádkového žánru je podle Genčiové pohádka zvířecí. Animistické pojetí světa odpovídá nejen myšlení primitivních kmenů z minulosti, ale též myšlení dítěte. Proto je tento typ pohádky, jenž Genčiová označuje nejnaivnějším, první typem autorské pohádky, který si našel cestu ze světa pohádek pro dospělé do intencionální tvorby pro děti. V těchto pohádkách oplývají duší nejen lidé, ale také části živé i neživé přírody. Autor v tomto typu pohádky oživuje zvířata, stromy i kameny, připisuje jim lidské vlastnosti a chování. Tento typ pohádky lze dále rozdělit na pohádku se zvířecími hrdiny, pohádku, v níž se zvířata stávají lidskými pomocníky a pohádku, v níž zvířata znázorňují člověka

V pohádkách se zvířecími hrdiny se zvířata chovají stejně jako v přírodě, jen jsou navíc obdařena schopností používat lidskou řeč. Dětský čtenář se tak učí poznávat jejich svět, který je mu sympatický a do něhož rád nahlíží, proto budí zvířecí pohádky tohoto typu značný zájem dětských čtenářů a především u nejmladších recipientů, kterým se pohádky dostávají zprostředkovaně v rodině, v mateřské škole nebo prostřednictvím televizního a rozhlasového zpracování.

V dalším typu zvířecích pohádek pomáhají zvířata lidem. Jako u předchozích pohádek mají tato zvířata schopnost mluvit lidskou řečí, ale navíc jim autor propůjčuje kouzelné schopnosti. Právě umění používat různá kouzla přibližuje tento pohádkový typ pohádce kouzelné. Tyto pohádky jsou oblíbeny především dětmi předškolního věku a čtenáři, které bychom zařadili do rané fáze mladšího školního věku.

Ve třetím a posledním druhu, který se řadí k pohádce autorské zvířecí, znázorňují zvířata lidské bytosti. Tento typ je alegorickým obrazem lidské společnosti. Zobrazuje jednání, chování a vlastnosti lidí, jejich mezilidské vztahy, a proto je též odrazem doby, ve které pohádka vznikla. Proto je tento typ oblíben spíše staršími čtenáři mladšího školního věku.

Ze zvířecí pohádky se vyvinula tzv. pohádka pěstounská, která dala svým zjednodušením vzniknout pohádce didaktické. V těchto dvou typech pohádek nadále vystupují zvířecí hrdinové s mnohými lidskými vlastnostmi, ale navíc ještě přinášejí dítěti jakýsi obraz chování, mravní ponaučení, ale můžeme v nich objevit řadu skrytých hlubších významů. Nejedná se pouze o trest za neposlušnost, který se v pohádkách tohoto typu objevuje. Najdeme zde i snahu autora upozornit dítě na nebezpečí, které by se mohlo skrývat v jeho okolí, případně naučit dítě umění toto nebezpečí samostatně rozpoznat a adekvátně na ně reagovat. V podstatě je to snaha připravit dítě pro budoucí život nenásilnou formou, která je zaujme a bude mu blízká. Přesto tato pohádka nemá za úkol dítě vystrašit a pohrozit mu trestem, ale pouze umělecky upozornit dítě na možná nebezpečí a nástrahy, které mohou číhat i v běžném životě.

Pohádka kumulativní je dalším typem původně vzniklým v rámci pohádky zvířecí. Bývá určena nejmladším čtenářům a dětem předčtenářského věku. Svou formou jim umožňuje procvičovat a rozvíjet své řečové i kognitivní schopnosti a dovednosti. Jak již naznačuje název, je založena na opakování a přidávání motivů. Děti předem očekávají, co bude následovat, přemýšlejí o tom a mohou se samy účastnit jejího vyprávění. Snaží se zapamatovat si doslovně opakované pasáže a tím rozšiřují a obohacují svou slovní zásobu. Tento typ pohádek bývá obsahově jednoduchý a podobně jako pohádky pěstounské obsahuje určité mravní ponaučení.

Kouzelná pohádka představuje rozsáhlou oblast, která se do dětské četby dostala až jako jeden z posledních typů pohádek, mezi pohádkovými typy však patří mezi nejstarší. Prolíná se v ní svět reality se světem fantazie. Hrdinové kouzelných pohádek se střetávají s nadpřirozenými bytostmi, různými kouzelnými předměty, které mají zvláštní moc a schopnosti. Dochází zde ke střetu pozemského s nadpřirozeným. V kouzelné pohádce nejčastěji dochází k různým fantastickým proměnám, čímž dochází ke vzniku té pravé pohádkové atmosféry. Z tohoto typu pohádky vychází tzv. pohádka andersenovského typu.¹⁵

Kromě těchto druhů pohádek uvádí Jaroslav Toman¹⁶ ještě navíc pohádku novelistickou, legendární, anekdotickou a čarodějnou či démonickou.

¹⁵ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 24-41.

¹⁶ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice : Jihočeská univerzita Pedagogická fakulta, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2, s. 65-67.

Novelistická pohádka je vtipná pohádka žertovného nebo anekdotického charakteru. Hrdinové neoplývají kouzly, nýbrž vynikají svými kladnými lidskými vlastnostmi, například chytrostí, dobrotou, obětavostí a láskou k živému. Děj se odehrává v reálném prostředí, kde se sice dějí nepravděpodobné příběhy, avšak narozdíl od pohádky kouzelné nikterak kouzelné nejsou. V těchto pohádkách vítězí dobro nad zlem a každému se dostane spravedlnosti.

Démonická, jinými slovy čarodějná pohádka je variantou pohádky kouzelné. Vystupují zde nadpřirozené bytosti, a to především různé druhy strašidel, například bludičky, vodníci, hejkalové, rarášci, loupežníci, bílá paní, různí duchové a skřítkové. Dramatický děj je provázen hrůzostrašnými motivy, které dotvářejí už tak strašidelnou atmosféru. Tento pohádkový typ se vyvinul z pověrečné povídky v dobách, kdy ještě lidé věřili v nadpřirozené bytosti a různé přírodní jevy si vykládali právě existencí takových strašidel.

Anekdotická pohádka se vysmívá různým lidským nectnostem, jako je lakota, hloupost, lež, nešikovnost apod. Autor dotváří komičnost situací různými prostředky, používá vtipu, ironie i satiry. Často se v díle objeví nonsensové prvky a různé druhy původně drobných lidových útvarů, jako jsou hádanky, pořekadla či rčení.

V legendárních pohádkách nejčastěji vystupují biblické osoby či osoby převzaté z církevního prostředí. Zesvětštěním těchto bytostí získává legendární pohádka poněkud žertovný charakter a stává se tak bližší dětskému čtenáři. V tomto typu pohádek se také často objevují postavy, které jsou spjaty se slavnou historií národa.

Všechny tyto pohádkové typy inspirovaly vznik autorských pohádek nejlepších českých spisovatelů-pohádkářů a postaraly se o další typologické rozčlenění.¹⁷

Pohádkou andersenovského typu nazýváme pohádku poetickou, která je zpravidla symbolem či metaforou. Jak její pojmenování napovídá, za jejího zakladatele považujeme Hanse Christiana Andersena, dánského průkopníka autorské pohádky. V těchto pohádkách nejčastěji figurují reálné postavy a věci z reálného života. Neživé, zdánlivě obyčejné předměty perem autora ožívají a získávají kouzelnou moc, která často dostává lehce ironický nádech. Tento typ pohádky je typický svou časovou a místní určeností a propojením s reálným světem. Fantastické prvky se dostávají do reálného života, se kterým se prolínají s takovou samozřejmostí, že čtenář vůbec nepochybuje, že by to mělo a mohlo

¹⁷ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 24-41.

být jinak. S tradiční pohádkou má andersenovská pohádka společné některé základní principy. Jako v lidové pohádce se zde objevují fantastické prvky. V rámci antropomorfizace ožívají předměty, zvířata, v některých případech dokonce abstraktní věci. Děj je zpravidla lineární. Co se týče postav, stejně jako ve folklorní pohádce je zde patrná jejich polarita. Autor též často užívá nadsázky k prohloubení dojmu dětského čtenáře. V mnohých rysech se tato pohádka od klasické folklorní pohádky liší. Hrdinové již nejednají na základě jakýchsi dogmat, nýbrž jejich chování a jednání je vnitřně motivované. Dějové epizody jsou řazeny v posloupnosti, a tudíž je nelze zaměnit, jak tomu mnohdy může být v pohádce lidové. Dalším významným znakem andersenovské pohádky je deglorifikace tradičních pohádkových postav. Jejich kouzelná moc, na niž jsme z lidových pohádek zvyklí, je buď částečně omezena, nebo jsou jí pohádkové postavy zbaveny naprosto. Tímto zdánlivým ochuzením o svou nadpozemskost se stávají bližší dětskému čtenáři, někdy mohou působit až komickým dojmem. Pohádky andersenovského typu mívají nádech lyričnosti, avšak ne vždy končívají dobře, někdy mohou končit až tragicky. Autor nepoužívá tradiční formy, narozdíl od tradiční pohádky často zabíhá do detailů. Jako pozadí dotvářející příběh může působit přírodní motiv, není to však prostředek k vykreslení fantastičnosti pohádky, jak tomu někdy bývá u pohádky lidové. Vzhledem k symboličnosti andersenovské pohádky ji dětští čtenáři často vnímají pouze jako zajímavý příběh, plně však mohou podstatu těchto pohádek pochopit až v pozdějším věku. Proto má tento pohádkový typ co nabídnout i dospělému čtenáři.

Nejtěsněji navazuje na lidovou pohádku pohádka umělekonaučná. Stejně tak jako lidová pohádka zvířecí seznamuje čtenáře se životem a vlastnostmi zvířat, avšak rozšiřuje rámec zvířecí pohádky o mnohé biologické zákonitosti, podle nichž zvířecí hrdina jedná v souladu se svými přirozenými instinkty a pudy. Dětskému čtenáři jej přibližuje jistá dávka emocionality, etičnosti či rozumových schopností, které zvířecího hrdinu ještě více polidšťují. Co se týče obsahu, má autor na výběr nepřeberné množství témat. Naučná pohádka se může odehrávat v živé přírodě, například ve světě zvířat, rostlin, hmyzu, ryb, apod., jmenujme například Ondřeje Sekoru a jeho cyklus o Ferdovi Mravenci nebo vyprávění Františka Nepila Já, Baryk, v neživé přírodě, ale i v prostředí moderním. Švédská autorka Selma Lagerlofová formou pohádky, do níž se prolíná dobrodružný příběh, přiblížila dětem geografii švédské země v díle Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem, z dalších světových autorů jmenujme například Rudyarda Kiplinga (Proč má slon dlouhý chobot). Kromě umělecké funkce v tomto typu pohádky,

jak je z názvu patrné, výrazněji je zastoupena funkce naučná. U dětských čtenářů je tento typ zajímavou, oblíbenou a zábavnou formou učení.¹⁸

Ryze českým typem umělé pohádky nazývá Genčiová tzv. „čapkovskou antipohádku“, neboli pohádku kouzelnou. „Pohádka je v tak vysokém stupni formálně vybroušena a vyčerpána, že její další vývoj na její vlastní cestě je nemožný; možný je jen její odklon k žertovnému.“¹⁹ Tato pohádka jakoby negovala vše, co vypráví lidová pohádka. V podstatě zde dochází k rušení pohádkové iluze jejím zesměšněním a zlidštěním.

Tato pohádka předpokládá čtenářskou znalost pohádky lidové, ale zároveň předpokládá, že čtenář nevěří v kouzla a fantastično, jež nabízí pohádka folklorní. Autor zdánlivě čtenáře utvrzuje o existenci kouzel a čarovných bytostí, čímž dosahuje kontrastu tím, že je usadí do společnosti obyčejných lidí, zbaví je mysticismu a nadpozemskosti a naopak jim dodá pěknou řádku lidských vlastností.

Kouzelné pohádkové postavy jsou zde vykresleny jako obyčejní lidé se všemi přednostmi, ale i vlastnostmi nepřilíš pozitivními. Jejich kouzelná moc bývá buď omezena částečně, nebo jim je autorem úplně odebrána. Naopak obyčejným lidem je mnohdy propůjčena, a tak se rozdíl mezi pohádkovými bytostmi a lidmi stírá. Tím často pohádkové bytosti nabírají na komičnosti. Hrají si s dětmi, používají dopravní prostředky, mají problémy jako obyčejní lidé. Někdy jsou pohádkové postavy zcivilněny natolik, že se zdá, jakoby tradiční pohádka byla žertovným způsobem podána zcela vzhůru nohama a autor tak vytváří ve čtenáři dokonalý dojem popření veškerého mýtu o nadpřirozených silách.

Co se týče kompozice a stylistiky, úplně se vytrácejí pravidla, která platila pro lidovou pohádku. Vypravěč se stává součástí děje, komunikuje s čtenářem, čímž autor dosahuje většího vtažení čtenáře do děje. Mizí časová a místní neurčenost, což má za následek mnohem realističtější působení pohádky. Bezprostřednost, hovorový jazyk a oslovení čtenáře jsou další atributy, které přibližují pohádku reálnému životu. Dodávají pocit mluveného slova a také proto čtenář dostává šanci cítit spoluúčast na dotváření díla.

¹⁸ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 24-41.

¹⁹ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984., s. 30.

Zakončení tohoto typu autorské pohádky je často otevřené, čtenář zavírá knihu s pocitem, že děj knihy sice skončil, nicméně jeho důsledky přetrvávají a ještě nějakou dobu přetrvávat budou.

Tento typ pohádky je většinou určen dětem, někdy však mají i hlubší smysl, který plně pochopí teprve čtenář v dospělém věku. Autoři některých pohádek tohoto typu se inspirovali též pověrečnou povídkou. V těchto pohádkách vystupují například loupežníci, kteří sice mají loupežnické vlastnosti, ale jejich osobnost již není spojena s pácháním zla a nedobrych skutků, jsou opět zcivilněni tak, aby zapadli do realistického vykreslení děje.

Častým tématem je boj za spravedlnost, často autor zavádí své hlavní, prosté hrdiny do potyček a neshod s vrchností, která je většinou zesměšněna hanlivou porážkou. Humorný způsob, kterého většinou autor používá, dává čtenáři pocit převahy sociálně slabších nad zlou, zákeřnou, mstivou a hamižnou vrchností. Tímto bojem dobra proti zlu navazuje autor na odkaz tradiční pohádky. Jednotlivé epizody na sebe většinou nenavazují, a proto je možné jejich pořadí zaměnit nezávisle na obsahu.

Cestu dítěte do pohádky často umožňuje pohádka nonsensová. „Byla-li lidová pohádka uskutečněním snu o lepším životě, je tato pohádka uskutečněním dětského snu o prožití pohádky.“²⁰

Nonsensová pohádka staví svůj řád na zdánlivé anarchii, která má své opodstatnění. Vychází často z umělecky hodnotných lidových říkadel, která jsou zdánlivě alogická a postavená tak, aby si je dítě snadno zapamatovalo, aby vyvolala komickou reakci, dává dítěti zažít pocit, že je schopné uvést nelogičnosti na pravou míru. Hraní si se slovy a jejich skládání dohromady je přesně to, v čem si dětský čtenář libuje. Dítě je schopno v řádu nelogického najít logický úsudek: „Pozitivní v nesmyslu je právě jeho smysl! Kouzlo na hlavu postaveného světa spočívá v uklidňující jistotě, že svět právě nestojí na hlavě.“²¹

V tomto typu pohádky zdánlivě neexistují pravidla. Pravidla spočívají právě v této neexistenci pravidel. Děti mají svou dětskou logiku a přesně tu potřebuje nonsensová pohádka ke svému vzniku. Jednotlivé obrazy jsou volně řetězovitě seskupeny, nemají žádnou příčinu, zcela závisí na tom, jak je autor seřadí za sebou. V pohádce se dějí nepochopitelné věci. Čas i prostor jsou pouze relativní pojmy, ve kterých se hrdina pohybuje podle fantazie autora. Neexistuje kontinuita času, mnohdy dochází k záměně

²⁰ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 33.

²¹ Tamtéž, s. 35.

příčiny a důsledku. Věci mohou mizet, stejně tak jako osoby, velikost prostoru se mění. Všechny reálné vztahy a fakta jsou pouze relativní.

Autor svými slovními a kompozičními hříčkami poskytuje dětskému čtenáři prostor pro vlastní seberealizaci, umožňuje mu dotvářet děj a nechává bujet jeho fantazii a schopnost kombinovat a domýšlet. Někdy si autor jen hraje se slovy a volně je skládá tak, aby výsledná forma lahodila uchu posluchače, jindy se zaměří na vizuální obraz části textu tak, aby čtenáře zaujala tištěná forma. Jindy opře slovní hříčku o humor a vtip a pobaví dětského čtenáře komickou situací, či jazykem. Výsledkem je řada volných snových asociací, ze které je poté vytvořeno celé dílo.

Někdy však může dílo obsahovat skryté racionální jádro, které také může být součástí některých imaginativních nonsensových pohádek. Někdy se autor snaží odhadnout a dětskou fantazii, touhy a přání, přestože jsou zdánlivě nesmyslné a lze jim těžko uvěřit. Potom dostávají duši i věci zcela abstraktní, jako je tma či dálka.

Za zakladatele světového nonsensové pohádky je považován Lewis Carroll se svým dílem *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Z dalších světových autorů sem patří například Tove Janssonová a její *Muminci*, Pamela Traversová se svou *Mary Poppins*, Astrid Lindgrenová a *Pipi, dlouhá punčocha*, Michael Ende s *Děvčátkem Momo* aj. V českém tvorbě pro děti se Lewisem Carollem dal inspirovat Vítězslav Nezval a vytvořil tak nonsensovou pohádku *Anička skřítek a Slaměný Hubert*. Další neuvěřitelné pohádkové příběhy vytvořili později například Miloš Macourek, Alois Mikulka, František Nepil, Ivan Vyskočil a mnozí další.

Jaroslav Toman rozlišuje typy autorské pohádky podle narativních přístupů a poetiky, kterých autor používá. Podle něho se v autorské pohádce devadesátých let 20.století uplatňují tyto tři narativní postupy: imitativně-inovační, nonsensově-parodický a imaginativní.²²

Imitativně-inovační typ pohádky mnohé přejímá z pohádky lidové. Zachovává narativní princip lidové pohádky a přejímá poetiku folklorního díla, stejně tak jeho povahu i rozsah. Autor však inovuje schémata, vkládá nové stavební prvky a začleňuje nové motivy, čímž modifikuje filozofii a etiku lidového díla a obsahově či formálně jej aktualizuje. Vnáší do díla svou „osobní zkušenost, morální postoj a světonázor,

²² TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 47.

vypovídající o pocitech, tužbách a obavách moderního člověka na konci 20. století.²³ Pohádky tohoto typu těží z původních námětů, ale narozdíl od jejich ustálených forem autor vytváří vlastní syžet a promítá do díla svůj osobitý styl. Používá vtipných obrátů, parodie, v některých případech sází na tradiční postavy, které jsou čtenáři dobře známy z pohádek klasických, folklorních. Iracionální postavy jsou zde pojety nekonvenčně, mnohdy jsou zbaveny mysticismu, ať už zcela, či jen částečně. Vystupují zde především různá strašidla, skřítkové, draci i černokněžníci, velmi oblíbenou a frekventovanou postavou je vodník. Postavy již neoplývají bájnou mysticitou, naopak se přibližují čtenáři svým polidštěním a zcivilněním a „v aktuálním dobovém kontextu dostávají nový význam a smysl, neboť se stávají médiem autorova filozofického, etického, mravního a občanského kréda.“²⁴ Inovace pohádek je dána pojetím autora a různými aspekty, které autor k této inovaci využívá. Oblíbeným se stává aspekt ekologický, dále pak historické látky, umělecko-naučná stránka díla a etická a výchovná stránka. Někdy se autoři inspirovali novodobou zálibou čtenáře v oblasti tajemna, mystičnosti a hororu a také těmito prvky následně obohacují svá díla. Proto vznikají pohádky strašidelné, které všechny tyto složky obsahují.

Dalším okruhem moderních pohádek jsou tzv. pohádky nonsensově-parodické. Jejich autoři s lehkostí a humorem parodují původní lidové pohádky. Do jejich vyprávění se promítá hra s fantazií a improvizací. Deformují vše zažitě a tradiční, používají své vlastní syžety, náměty, motivy i jazyk. Ve své podstatě parodicky negují a napadají jak svět pohádky klasické, tak realitu. Používají podobu grotesky či perzifláže, které staví na humoru, jazykové a situační komice, mystifikaci a nonsensovosti, používá hyperbolu a paradox, dětským čtenářům blízké antropomorfizaci, slovními hříčkami a představových asociacích. Některé příběhy oscilující na hraně mezi pohádkou a povídkou staví na dětské představivosti a fantazii a naivním výkladu světa. Celkově je tento typ pohádek protkáno bizarností a zdánlivou nesmyslností, která však odpovídá dětské fantazijní představě o světě. Často jim při jejich dobrodružstvích pomáhá kouzelná rekvizita, jejímž prostřednictvím se dětem plní i ty nejnesmyslnější sny, touhy a přání.

²³ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 47.

²⁴ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 48.

Poslední typ pohádek je sice určen dětem, ale jeho hlubší smysl pochopí člověk až v dospělosti. Tyto filozoficky laděné imaginativní autorské pohádky 90. let představují poetické texty, často bohatě vrstvené, a proto určené vnímavým a přemýšlivým čtenářům. Mnohdy těží z andersenovského odkazu, používají bohatou alegorii, metaforiku a symboliku, jimiž se snaží předat společnosti závažné poselství. Autor touží po svobodě a spravedlnosti, po kladných lidských hodnotách. Tento způsob pohádkové tvorby je v mnoha případech blízký autorům 70. a 80. let, jimž bylo v rámci politického režimu odepřeno svobodně tvořit. O to více však jejich díla vynikají v autorské pohádce 90. let. Důraz kladou na prověření charakteru hlavních hrdinů, používají magických prvků. Propojují prvky báchorky a pověsti. Oživují dávné démonické bytosti, které jsou úzce spjaty s přírodou, čímž se někdy přibližují fantasy literatuře. Mnohé z těchto příběhů v sobě skrývají filozofickou hloubku, moudrost lidstva a z ní plynoucí ponaučení dnešním generacím.

K tomuto členění autorské pohádky se též přiklání Urbanová, která dělí autorskou pohádku na několik typů dle autorů, kteří jim položili základy, na andersenovskou, která v Tomanově pojetí odpovídá pohádce imaginativní, čapkovskou jakožto imitativně-inovační typ pohádky a nezvalovskou, odpovídající pohádce nonsensovému typu autorské pohádky.

Hana Šmahelová²⁵ rozděluje pohádku na klasickou adaptaci, autorskou adaptaci a autorskou pohádku, přičemž hranice mezi posledními dvěma typy není jednoznačná.

Rozdělení pohádky podle J. Sedláka použil Otakar Chaloupka.²⁶ Ten dělí pohádku na fantastickou, zvířecí, legendární, realistickou a démonologickou, které se týkají především pohádky klasické dále pak parodizující (bratři Čapkové), antropomorfizující a biologickou (Kipling), symbolickou (Andersen, Wilde, Exupéry) a nonsensovou (Caroll, Nezval), případně jejich kombinace (uvádí zde kombinaci fantastické, zvířecí pohádky s démonickými prvky), vyskytující se v pohádce autorské.

Pro interpretaci děl bychom pro přehlednost zvolili dělení autorské pohádky podle Jaroslava Tomana, které zahrnuje tři narativní přístupy, a to imaginativní, imitativně-inovační a nonsensově parodický.

²⁵ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny : literární adaptace lidových pohádek*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1989. 232 s.

²⁶ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. 571 s., s. 219.

2 Autorská pohádka a její dětský recipient

Autorská pohádka je určena ve své podstatě „dětem“ jakéhokoli věku. K dobré pohádce se rád vrací i dospělý člověk a je-li vnímavý, pokaždé v ní dokáže odhalit nová a nová sdělení, pramenící z hloubi duše autora. Avšak můžeme nalézt také pohádky, které jsou naopak výhradně určeny dospělým, za všechny jmenujme například sbírku pohádek Jana Wericha „Deoduši aneb Pohádky pro dospělé“. V těchto pohádkách i přes vypravěčské mistrovství autora je ukryt hlubší smysl, který dítě není schopné na základě svých zkušeností dešifrovat. Nicméně přesto patří ke klenotům tohoto žánru. Autorským pohádkám pro dospělé se však v této práci věnovat nebudeme.

Původně byla pohádka klasická určena dospělému recipientovi. Postupem času, především díky sběratelům lidové slovesnosti, kteří pohádku obrousili do oblejších tvarů, začala být pohádka směřována dětem. Většina z prvních moderních pohádek patřila již výhradně dětskému čtenáři. Mohli bychom tedy v současné době říci, že moderní autorská pohádka je žánrem veskrze patřícím dětem, přesto může být dospělému oblíbenou literaturou, díky níž se navrací alespoň na okamžik zpět do dětských let. Ba naopak, fakt, že se k pohádce bude vracet čtenář kteréhokoli věku, může být bezesporu důkazem o kvalitě a oblibě díla.

Dětský čtenář má potřebu poznání světa, nalezení jistot a harmonie. Pohádka má díky svému mravnímu kodexu dar mu tyto jistoty poskytnout. Díky ní má dětský čtenář jednu z prvních možností seznámit se se základními etickými pravidly, okusit pocit vítězství pozitivních hodnot a citů nad těmi negativními. Tím si v sobě buduje pocit potřeby společnosti a svůj kladný vztah k ní. Po čase již rozeznává pravidla, podle nichž se řídí pohádkový svět, zná pohádku klasickou a je schopen přijetí pohádky autorské. Zpočátku se jí brání nebo ji nepřijímá jako pohádku, zná přece, jak to v pohádkách chodí a autorská pohádka je částečně či zcela něco jiného. Tradiční pohádka je pro dětského posluchače či čtenáře přehledná, je pro něho černo-bílá.²⁷

Původní lidová pohádka sice zřídka byla určena dětskému recipientovi, o to více mu však patří pohádka autorská. Narozdíl od tradiční pohádky poskytuje pohádka moderní dítěti informace ze současného světa. Nemusí být pouze pohádkou ze světa princezen, které žijí v zámcích svých rodičů, princů, kteří je vysvobozují, či draků-únosců, kteří jsou přemoženi. Dětský čtenář se setkává s řadou komických postaviček, které mnohdy stojí na

²⁷ PETIŠKA, Eduard. *Velká cesta k malým dětem*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1984. s. 60.

pomezí světa pohádky se světem reálným. Potkává zde dětské hrdiny, s nimiž má možnost se ztotožnit. Vidí zde obraz moderních přístrojů a zařízení, které pohádkové postavy používají, ba co víc, někdy tyto stroje jsou též personifikovány a vystupují jako živé bytosti.

Dítě se s pohádkou snaží identifikovat, pasuje sebe samo do role pohádkového hrdiny. Na to mu odpovídá sama pohádka, která je ve své podstatě podobenstvím ze života dítěte. To také zažívá všední i nevšední dobrodružství především díky svému vlastnímu světu fantazie, který pohádka jako taková provokuje. Fantazie nahrazuje u dětského čtenáře nedostatek zkušeností. Tak, jako pohádka provází primitivní národy jejich životem, uvádí pohádka také dítě do reálného světa. Poskytuje mu základní principy a jistoty, na něž se může spolehnout a od kterých se může odrazit na cestě k dalšímu poznání a vědění.

Petiška též zmiňuje „psychoterapii pohádek“.²⁸ Pohádka „léčí“ své čtenáře tím, že jim poskytuje neustále naději pro spravedlnost a víru v pozitivní směřování světa. Optimismus pohádky má velký vliv na utváření osobnosti dítěte. „I když čas a věk dospívání zanechá na tomto optimismu jizvy, něco z tohoto pohádkového ostrova dětství ponese v sobě po celý život.“²⁹

Dětský čtenář se rád směje a nepotřebuje k tomu mnoho. Současní autoři moderní pohádku mu v tomto ohledu vycházejí vstříc využíváním rozmanitých jazykových prostředků (především v nonsensově-parodickém typu autorské pohádky).

Dětský recipient nevnímá svět tolik na základě zkušeností, kterých ještě ve svém věku má poskromnu, nýbrž prostřednictvím prožitků a emocí, a tak si pohádka k němu nachází cestu prostřednictvím podobenství. Nelze dítěti podat vysvětlení abstraktního pojmu „zlo“. Pokud však dítěti připodobníme zlo k něčemu, co dobře zná, personifikujeme-li jej, je schopné citově vnímat negativitu tohoto abstraktního pojmu. Přestože pojem negativita je mu cizí, naprosto chápe jeho význam. A přesně taková pochopení mu nabízí pohádka lidová i autorská.

Otakar Chaloupka³⁰ se věnuje jednotlivým obdobím dětského čtenářství. Pohádka je jedním z prvních žánrů, s nimiž se dětský recipient setkává. Zprvu samozřejmě zprostředkovaně díky rodině a později mateřské škole, s nástupem do školy okolo šestého

²⁸ PETIŠKA, Eduard. *Velká cesta k malým dětem*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1984. s. 60.

²⁹ PETIŠKA, Eduard. *Velká cesta k malým dětem*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1984.,s. 60.

³⁰ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. 571 s., s. 218-219.

roku je již schopné samostatné četby. A právě dětem především od tohoto věku je autorská pohádka určena.

Dítě v prepubescentním věku (vezměme v úvahu věk přibližně od šesti do deseti let) se vyvíjí, a tudíž se mění i obliba žánrů. Oblast současné moderní pohádky je však široká, tudíž si v ní najdou svůj objekt zájmu čtenáři mladšího i staršího školního věku.

Chaloupka zmiňuje zaměřenost dítěte na „kritérium užitečnosti“.³¹ Preferuje předměty a zkušenosti, které pro něho mají nějaký význam. V tomto věku se může jednat o význam pozitivního prožitku, který pohádka povětšinou nabízí. Dítě prožije radost z objevení nového slova, o která v mnohých moderních pohádkách není nouze. Cítí-li čtenář soulad ve svém myšlení a myšlení autora, opět prožívá kladné pocity. Vzhledem k oblibě humoru mu v tomto směru vycházejí vstříc nonsensově-parodičtí autoři s moderní pohádkou postavenou na hlavu. Pokud dítě pocítí alespoň v náznaku jistou „užitečnost“, pocit radosti, přemýšlení a sounáležitosti s dílem, plní moderní pohádka svou funkci.³²

Výstižný citát Miroslavy Genčiové upřesňuje pozici nejen moderní pohádky v životě člověka: „Dříve než se každodennímu shonu podaří umrtvit v dítěti snivost, fantazii a důvěru v laskavost a dobrotu světa, vyzbrojují je pohádkáři silou imaginace a tvořivé fantazie, bez nichž by život a svět ztratil svou krásu.“³³

³¹ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. s. 114.

³² CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. s. 114., s. 30

³³ GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 38.

3 Historický vývoj české autorské pohádky

Autorská pohádka se vyvinula z pohádky lidové. Určité formální postupy zůstaly zachovány, aby nedošlo k porušení specifiky žánru. Aby text i nadále zůstal pohádkou, musí se autor držet také určitých motivických postupů. Do svého díla však vnáší část sebe, svou tvůrčí individualitu.

Za prvního autora, který se svým dílem odklonil od tradice lidové pohádky, je považován Jan Karafiát. Jeho animistické pohádkové vyprávění Broučci položilo již v druhé polovině 19. století základ moderní autorské pohádky. Karafiát využil postaviček z hmyzí říše jakožto symbolu pracovitosti, poctivosti, dobroty a lásky českého lidu. Urbanová označuje tohoto autora za „českého Andersena“.³⁴ Stejně jako Andersen dokázal i Karafiát oživit přírodu jemným a poetickým způsobem oběma autorům vlastním. Karafiát si všímá vztahů v rodině, klade důraz na jejich harmonii a souznění. Jeho dílo vyniká stylistickou mistrností, autor pro oživení používá básnické prvky. Život a dospívání hlavního hrdiny Broučka odpovídá postavě dětského čtenáře. I přes veškerou poetiku a nevinost tohoto díla jej v 50. a 70. letech dvacátého století čekalo smutné obvinění a následný zákaz vydávání.

Velmi významným souborem pohádek je počátkem 20. století vydaná Nůše pohádek, jejímž editorem se stal Karel Čapek. Tento třísazkový soubor dokazuje důležitost pohádky pro dětského čtenáře. Do tohoto sborníku svými díly přispěli přední čeští autoři této doby, jako například B. Benešová, V. Dyk, S. K. Neumann, A. V. Frič, H. Malířová, J. F. Hruška nebo J. John.

Za jednoho z prvních tvůrců autorské pohádky zvířecí je považován Jiří Mahen. Jeho dílo původně nazvané Její pohádky, později Co mi liška vyprávěla či Dvanáct pohádek odrážejí autorův vztah k přírodě i jeho obavy o lidstvo poznamenané válkou.

Právě v meziválečném období vzniká mnoho významných děl hlásících se k žánru moderní autorské pohádky. V této době se objevují výrazná díla, která si získají oblibu a své čestné místo v srdcích čtenářů všech generací. Patří sem dílo Karla i Josefa Čapkových, dále pak Vítězslav Nezval, Karel Poláček, Vladislav Vančura, Ondřej Sekora, Josef Lada a mnozí další. Urbanová dokonce hovoří o pohádce čapkovsko-poláckovské,

³⁴ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s.76-83.

nezvalovské, „vzdoropohádce“ Josefa Lada a „zvířecím komiksu“ či „broučkiádě“ Ondřeje Sekory.

Karel Čapek přispěl české autorské pohádce nejen jakožto její tvůrce, nýbrž také svými teoretickými podklady. Za vrchol moderní české pohádky je považováno jeho dílo *Devatero pohádek* a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívažek. Čapek ve svém pohádkovém odkazu budoucnosti neupravuje ani neparafrázuje lidovou pohádku, ale vytváří pohádku zcela novou. Jeho pohádky jsou zcivilněny nejen zvenčí, nýbrž i ve své podstatě. Vytváří zcela nové syžety, které se ve většině případů prolínají s reálným životem. S humorem, lehkostí a květnatostí sobě vlastní vypráví atraktivní příběhy, které Urbanová přirovnává k pohádkám Poláčkových.

Z pera Karla Poláčka pochází groteskní pohádka o dvou bratřech Edudantovi a Francimorovi. Tito dva podivíni prožívají dobrodružství typická pro čtenáře mladšího školního věku. Prolínáním příběhů dětí a pohádkových postupů předešel svůj čas.³⁵ Z jeho odkazu postupem času čerpají například Miloš Macourek či Ota Hofman.

Vladislav Vančura si ve své pohádce *Kubula a Kuba Kubikula* tropí žerty z negativních lidských vlastností, především z hlouposti, naopak kladné vlastnosti vyzdvihuje. Moc nadpřirozených bytostí, které jsou zde zastoupeny strašidlem *Barbuchou*, je závislá na lidské vůli, strachu a citu. *Barbuchova* kouzelná moc je v podstatě omezena lidskou myslí a osobami, s nimiž se setkává. Toto dílo výchovného charakteru má ukázat dětem, že strašidla jsou pouze výplodem jejich strachu, že se v podstatě nemají čeho bát.

Podobným způsobem přistoupil ke strašidelným postavám Josef Lada, jehož pohádky zcivilňují kouzelné bytosti natolik, že ty se stávají součástí lidského života a jsou od opravdových lidí téměř k nerozeznání. Lidovou pohádku paroduje, parafrázuje a staví ji takřka úplně vzhůru nohama, jak už vypovídá název některých jeho pohádek, např. *Pohádky naruby*, *Nezbedné pohádky*, *O Mikešovi*, *Bubáci* a *hastrmani* atd.

Vítězslav Nezval svým dílem *Anička skřítek* a *Slaměný Hubert* pokládá základ české autorské pohádce nonsensového typu a inspiruje především autory 60. let.

Autorské pohádky mladičkého spisovatele Jiřího Wolkera často balancují na hranici pohádky a povídky. Tyto pohádky mají sociální podtext a vyjadřují kontrast v proletářské společnosti. Podobně k tomu dochází i například u *Heleny Malířové* a *Bohumily Sílové*.

³⁵ URBANOVÁ, Svatava; ROŠOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. s. 60. ISBN 80-7368-046-7, s. 78.

Meziválečná etapa znamenala pro českou autorskou pohádku jedno z nejpłodnějších a umělecky nejvytříbenějších období. Spisovatelé v této době inspirovali autory dalších generací k tvorbě dalších hodnotných děl.

Po válce začala autorská pohádka podléhat společenskému pozadí. Veškerá literatura měla především za úkol působit propagačně, ukázat lidem pozitivní stránku společenských změn a přesvědčit je o prospěšnosti nově nastoleného režimu. Ideový schematismus zajistil pohádkám nepřírozenost a nucenou strojenost a omezil jejich životnost na minimum. Mezi autory věnující se například tématu kolektivizace českého národa patřili například Ondřej Sekora, Ladislav Frey či František Čečetka.

Velkou inspirací pro mnohé autory moderní pohádky devadesátých let byla autorská pohádka 60. a 80. let minulého století.

V autorské pohádce 60. let dochází k nejradiálnějším porušením co se týče tradiční pohádky. Tato tendence je nejmarkantněji znatelná na nonsensovém typu autorské pohádky, který patří k zejména oblíbeným. Autoři přicházejí s rozmanitými typy pohádek, propůjčují jim svou osobnost a vytvářejí tak dokonale umělecky propracovaná individualizovaná díla. K těmto autorům nepochybně patří Jan Werich, Václav Čtvrtek, Zdeněk K. Slabý a další.

Jan Werich se svou tvorbou zapsal do srdcí nejen dětských čtenářů. Jeho pohádkový soubor Fimfárum je založen na transformaci literárně zpracovaných folklórních látek. „Werichovy pohádky se vyznačují spontánním a eruptivním vypravěčstvím, individualizací postav, humornými paradoxy, jazykovým experimentátorstvím, laskavým a moudrým člověčenstvím“.³⁶

V řešení společenských konfliktů mezi panským světem a světem obyčejných lidí se ve svých dílech zhlédl Václav Čtvrtek. Jeho dobrácký loupežník Rumcajs, bojující proti nástrahám připraveným vrchností, či podivní lesní skřítkové Křemílek a Vochomůrka, jejichž jednání a skutky připomínají chování dětí, provázejí již několik generací nejen v knižní podobě, nýbrž jsou tyto oblíbené postavičky dětem velmi dobře známy z televizních obrazovek.

Zdeňka Karla Slabého označuje Jaroslav Toman za nejpłodnějšího tvůrce autorské pohádky 60. let. Tento autor do svých pohádek začleňuje prvky sci-fi (Tři banány aneb Petr na pohádkové planetě) či prvky dobrodružné, fantastické a detektivní (Bukukururuna,

³⁶ TOMAN, Jaroslav. Česká autorská pohádka 60. let. *Ladění : časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 1999, 1, s. 2-7. ISSN 1211-3484.

Tajemství oranžové kočky atd.). Jeho dílo osciluje na hranici autorské pohádky a povídky, což je způsobeno modernizací a individualitou autorova stylu. Naopak kontinuita s lidovou pohádkou je zajištěna důrazem na etickou stránku chování, epičností, konfliktem dobra se zlem. Jeho poetika se vyznačuje zpohádkováním každodenního života.

Podobný přístup ve svých dílech uplatňuje také Ota Hofman. Ten se však od lidové pohádky vzdaluje ještě více, a to využitím velké dávky nonsensovosti a inklinací k dobrodružnému žánru, propojením reálného dětského světa se světem kouzelným. Uvedme například jeho pohádky *Hodina modrých slonů*, *Pohádka o staré tramvaji* či *Klaun Ferdinand a raketa*.

Do autorské pohádky 60. let zasáhl svým dílem *Zahrada* i proslulý tvůrce animovaných filmů Jiří Trnka. Reálný příběh dětí umístil do čarovné zahrady, kde děti objevují její kouzla svými naivně-dětskými očima.

Příběh z dětského života převažuje i v pohádkách Eduarda Petišky, Zdeňka Adly, Daisy Mrázkové či Olgy Hejné.

Jedním z nejsobitějších tvůrců pohádky nonsensové je Ludvík Aškenazy. Aškenazy ve svých dílech dává každodennímu životu nádech fantazie a poetiky, používá situační i jazykovou komiku a působí jako průkopník dobrodružné cestopisné reportáže.

Ota Šafránek se svým humorem, poetickým postojem k dětství a kultivovaným vypravěčským stylem, Ludvíku Aškenazymu podobá. Jeho inovační styl spočívá především ve fabulačním mistrovství, které je založeno na reálném životě dětí, do něhož zasahuje kouzelná příroda.

Nejradikálněji popírají klasickou folklorní pohádku nonsensové autorské pohádky Olgy Hejné, Aloise Mikulky a Miloše Macourka. Svými nonsensově laděnými díly se k těmto autorům řadí ještě Jiří Gruša a Alexandr Kliment, každý po svém oživující dětskou hračku, Ladislav Dvorský, který sice vytváří svět paralelní s lidským, ale umísťuje jej do tunelu, Jan Trefulka, který vnáší do reálného světa dítěte prvky z vesmíru, se svou kompoziční a jazykovou hravostí, Hermína Franková, či Ivan Klíma se svými originálními náměty plnými absurdity a humoru.

Macourkovy postavy znají děti také z televizního vysílání. Jeho tzv. „logika nelogického“³⁷ humorně a ironicky odkrývá stereotypy, společenskou strnulost a vysmívá se moralizování dospělých.

³⁷ TOMAN, Jaroslav. Česká autorská pohádka 60. let. *Ladění : časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 1999, 1, s. 2-7. ISSN 1211-3484.

Podobným stylem píše i Olga Hejná, také u ní se dětský čtenář rázem ocitá na pomezí každodenní reality a světa absurdních kouzel. K tomu navíc Hejná používá expresivních výrazů a velké dávky fantazie spojené s asociativností. Navíc ještě porušuje fabuli příběhu, čímž dodává celé pohádce na komičnosti. Podobně se pokusil pojmout Jiří R. Pícek svou veršovanou pohádku Dobrodružství kytičky Pepičky. Narozdíl od Hejné však jeho dílo postrádá kontakt s dětským čtenářem a stává se pro něj neadekvátním.

Alois Mikulka se předchozím autorům podobá nonsensovým přístupem, bujnou fantazií a hravou improvizací. Na rozdíl od nich se inspiruje dětskou spontánností a přímočarostí, jeho příhody mají jednoduchý děj nebo jsou nedějové a jeho dílo je kombinací slovního a výtvarného projevu, čímž dosahuje větší atraktivity pro dětského čtenáře.

Celkově jsou šedesátá léta považována za jeden z vrcholů autorské pohádky, který je zároveň studnicí, ze které čerpají autoři především moderní autorské pohádky devadesátých let.³⁸

Období 70. a 80. let můžeme rozčlenit do tří proudů v závislosti na společenském a kulturním dění. Jednak oficiálně vydávané knihy, jednak literatura exilová a samizdatová. Autoři vydávali své pohádky pod cizími jmény, v zahraničních nakladatelstvích, či si své spisy psali tzv. „do šuplíku“ a k jejich vydání docházelo až v pozdějších letech. Nešlo mnohdy ani tak o obsah díla, jako o jméno autora. K zakázaným autorům patřili například Ladislav Dvorský, Jan Vladislav, Vladislav Stanovský, Zdeněk Karel Slabý či Dagmar Lhotová, Ivan Klíma, Ludvík Aškenazy, Pavel Kohout, Ivan Binar nebo Alexandr Kliment.

Mezi oficiálně píšícími autory vynikají v tvorbě moderní autorské pohádky svými díly především František Nepil, Ota Hofman, Václav Čtvrtek a Miloš Macourek. Jejich díla jsou dětem známá nejen v podobě knižní, nýbrž i z televizních obrazovek. „Čtvrtkovy, Hofmanovy, Macourkovy texty jsou nepochybně ovlivněny filmovými postupy, avšak zdá se, že u vyzrálých autorů nedochází k mechanické transpozici, ale k plnohodnotnému převyprávění stimulujícímu četbu dětí.“³⁹

Přesto se i v 70. a 80. letech objevují pohádky na hranici vkusu, v nichž autor ve své touze po originalitě poněkud opomněl dětského recipienta.

³⁸ TOMAN, Jaroslav. Česká autorská pohádka 60. let. *Ladění : časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 1999, 1, s. 2-7. ISSN 1211-3484.

³⁹ URBANOVÁ, Svatava; ROŠOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofická fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 80.

Svatava Urbanová píše o vytříbení polohy komična, které pracuje s humorem, fantazií a nadsázkou. Autor vstupuje do světa svobody prostřednictvím fantazie svých hrdinů. V tomto ohledu se v české autorské pohádce 70. a hlavně 80. let mluví o poloze literární grotesky, nonsensové pohádce, v níž je sice potlačena grotesknost, ale to nebrání autorům pohrávat si s fantazií i absurditou (Miloš Macourek, Hermína Franková, Pavel Šrut, Alois Mikulka), a pohádce povětšinou oprostěné od sarkasmu a ironie, používající civilizované motivy (Ota Hofman, Václav Čtvrtek, František Nepil).

Pro moderní pohádku 90. let byla největší inspirací léta meziválečná, šedesátá a osmdesátá. Vytříbený a originální styl autorů a jejich povedená díla dala vzniknout neméně originálním a vtipným pohádkám posledních dvaceti let.

4 Vývojové proměny české autorské pohádky po roce 1989

I po roce 1989 má pohádka stále významné místo v četbě dětských čtenářů, ať už jde o pohádku folklorní a její adaptaci, či pohádku moderní. Patří i nadále k nejdůležitějším žánrům dětské četby.

Autorská pohádka 90. let čerpá především z odkazů autorů meziválečné doby a autorů 60. let a 80. let dvacátého století. V devadesátých letech dochází k hodnotovému vyhranění pohádky. Vznikají tak díla umělecky velmi hodnotná, na druhé straně se však i do pohádkového žánru promítá trivializace a kýčovitost. Tento jev můžeme vysledovat ovšem spíše u pohádek folklorních a jejich reedic, těm se však v této práci věnovat nebudeme.⁴⁰

Po revolučním roce 1989 můžeme v české autorské pohádce vysledovat několik tendencí. Velkou část vydávaných autorských pohádek představují reedice tvorby autorů meziválečného období (Mahen, Vančura, Sekora, bratři Čapkové, a další) a nonsensových pohádek 60. a 70. let 20. století známých též z televizních obrazovek (Čtvrtek, Macourek, Mrázková, Hejná, Hanzlík, aj.). Další vydávané pohádky jsou přepisy filmových scénářů 80. let, opět známých dětskému recipientovi prostřednictvím televizních obrazovek (Ota Hofman, Pan Tau, série příběhů o Chobotničkách, Návštěvníci; Miloš Macourek, Arabela, aj.). Velkým klenotem pohádkového žánru jsou díla autorů, kteří byli v období normalizace tabuizováni (Aškenazy, Kliment, Klíma, Skácel, Šiktanc, Vladislav, aj.). Posledním okruhem autorských pohádek devadesátých let jsou pohádky nové, umělecky svébytné výtvořiny etablovaných autorů. Těchto děl není příliš mnoho, o to vyšší je však ve většině případů jejich hodnota.⁴¹

Vydáváním pohádek se zabývá též Svatava Urbanová.⁴² Ve své publikaci se zabývá nadprodukcí pohádkových a pověstových knih, které často bohužel doplácí na komerční záměr vydavatele. Velké množství ilustrací a simplifikace na úkor jazyka a textu snižuje úroveň pohádkových textů. Další ze skupinek pohádek pro děti a mládež tvoří díla regionálně zaměřená. V této variantě dochází i ke kontaminaci pověsti do autorské

⁴⁰ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatury pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 9-15.

⁴¹ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatury pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 9-15.

⁴² URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Od redukce k autorským adaptacím pohádek. s. 61-68. ISBN 80-7220-185-9.

pohádky. Tato díla směřují k „dokumentárnosti a utilitárnosti na jedné straně a ke klesající estetické úrovni na straně druhé.“⁴³ Pro tvorbu devadesátých let jsou typická též různá převyprávění a přepisy již známých děl. Kromě pohádek českých se autoři uchylují též k jiným etnikům a národům, a tudíž se vydávají pohádky z celého světa.

Věra Vařejková⁴⁴ též vnímá komercializaci české pohádky posledních let. Kritizuje zjednodušení pohádky a necitelné zásahy autorů a překladatelů, které ochuzují dětské recipienty o poetiku a krásu klasické pohádky. Autoři se často spoléhají na oblíbenost postavy či motivu, a proto neuvážlivě nakládají s jazykovými prostředky, oklešťují děj a degradují tak umělecky hodnotná díla dřívějších pohádkářů. Ne vždy jsou přepisy a převyprávěná díla brakovou literaturou, mezi překlady a přepisy najdeme i díla umělecky vytříbená a velmi hodnotná (Hulpach, Šrut, Vladislav aj.). Vařejková postihuje též tendenci k rozčlenění autorské pohádky z hlediska náročnosti textu. „Na jednom pólu nalezneme texty adresované malým dětem, jasné, průzračné, plnohodnotně vnímatelné v denotační rovině; dospělého obohacují v kontaktu s dítětem prožíváním zázračného návratu do čistého světa zřetelné spravedlnosti, poezie, humoru, naivity a hravosti, dítěti poskytují navíc radost z porozumění a možnosti podělit se o ni s blízkým, přítomným dospělým člověkem. K druhému pólu se váží náročněji koncipované, sémanticky zvrstvené až parabolické texty, orientované k dětem staršího školního věku. ...“⁴⁵ Mezi autory prvních zmíněných knih se řadí podle Vařejkové Šaloun, Žáček, Macourek, Chudožilov, Mikulka aj. Ke druhé větvi můžeme zařadit například Klimenta, Šiktance, Klímu či Vladislava. V tomto období vzniklá díla rozčleňuje Jaroslav Toman⁴⁶ podle tří narativních přístupů, podle tří tradic, na něž navazují. Můžeme tedy sledovat autory inklinující k imitačně-inovačnímu, nonsensově-parodickému a imaginativnímu narativnímu přístupu. Podrobnější charakteristiku těchto přístupů jsme zmínili výše v kapitole Typologie autorské pohádky. K tomuto členění bych se ráda přiklonila v následujících kapitolách. Kromě těchto typů se v devadesátých letech vytváří ještě specifická varianta autorské pohádky, kterou tvoří

⁴³ URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Od redukci k autorským adaptacím pohádek. s. 61-68. ISBN 80-7220-185-9, s. 62.

⁴⁴ VAŘEJKOVÁ, Věra. Česká pohádka dnes. In *Žánrové hodnoty literatury pro děti a mládež IV*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1997. s. 18-27. ISBN 80-8050-163-7.

⁴⁵ Tamtéž s. 22

⁴⁶ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 47.

smyšlené příběhy z reality, do kterých autor včleňuje pohádku, jejímž vypravěčem nebo tvůrcem se většinou stává některý rodinný příslušník, povětšinou tatínek (Svěrák, Stránský, Středa aj.).

Z trochu jiného pohledu se na současnou autorskou pohádku dívá Lucie Marková.⁴⁷ V současné době, i přes vysokou uměleckou hodnotu autorských pohádek, se veškerá dětská četba ocitá na pozadí technických vymožeností (především počítačů a televizních obrazovek), s nimiž musí svádět boj o udržení své pozice. Důsledkem toho dochází k některým změnám v tvorbě autorské pohádky, a to především ke „kontaminaci žánrů, přítomnosti lyrického prvku a proměně adresáta.“⁴⁸

Do pohádkového žánru se v rámci aktualizace začaly mísit i jiné žánry. Proto se v moderní pohádce posledních let můžeme setkat s prvky dobrodružnými (Fr. Skála), pohádka se může mísit s legendou nebo pověstí (J. Černický), leckdy se včleňuje do reálného světa a života dětí (J. Černický), ale také přijímá prvky fantasy (L. Uhlířová). Často je pohádkový příběh doplněn ilustracemi, které jej pomáhají dotvářet, avšak je ponechán prostor pro fantazii dětského recipienta. Přitom v pohádce vystupují hrdinové a předměty typické pro moderní svět, do kterého je příběh zasazen (M. Míková, L. Uhlířová aj.).

Moderní autorská pohádka směřuje ke dvěma recipientům. V prvé řadě je to pohádka určená mladším dětem, avšak se sekundárním čtenářem počítá s dospělým, který pohádku dítěti zprostředkovává. Tyto pohádky jsou plné humoru, hravosti a fantazie, dětský čtenář či posluchač jim rozumí, přestože v jednoduchém ději často bývá skryt hlubší smysl, postřehnutelný teprve zkušenějším čtenářem. Tomuto typu pohádek by nejspíše odpovídal imitativně-inovační a nonsensově-parodický přístup.

Druhou větví podle tohoto hlediska jsou pohádky čtenářsky náročnější, a proto oslovují především čtenáře staršího školního věku a čtenáře dospělé (P. Nikl, T. Pěkný, K. Šiktanc), jejichž díla bychom zařadili do imaginativního typu autorské pohádky. Tento druh pohádek je prochnut metaforami a symboly. V textu je skryt hlubší smysl a

⁴⁷ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

⁴⁸ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

naléhavost, čímž tento typ pohádky přesahuje úroveň chápání čtenáře rané fáze mladšího školního věku.

K lyrizaci moderní autorské pohádky dochází především ve spojení s výtvarnou stránkou pohádkové knihy. Lucie Marková zmiňuje díla „výtvarníků-spisovatelů“ (P. Čech, P. Nikl, J. Černický, Fr. Skála), kteří se více než jiní neдрží pravidel pro pohádku typických, přestože pro pohádku autorskou jsou tato pravidla značně rozvolněná, pohrávají si s fantazií, hravostí a představivostí, do nichž začleňují své výtvarné umění.⁴⁹

Současná česká autorská pohádka sice nemá tak velké zastoupení oproti pohádce klasické a jejím variantám, avšak z hlediska její kvalitativní hodnoty v ní nalezneme díla velmi vysoké umělecké kvality, především vycházejících „z rukou již osvědčených autorů.“⁸ Nicméně mezi nimi nalezneme i autory začínající obratně si pohrávající se slovíčky, motivy a postavami a vytvářejícími tak veskrze originální umělecká díla. Všechna tato díla vytvářejí podnětné prostředí pro další vývoj české autorské pohádky.

4. 1 Imitačně-inovační typ autorské pohádky

Hrdiny imitačně-inovačního typu autorských pohádek bývají netradičně pojaté nadpřirozené bytosti. Vystupují zde především skřítkové, vodníci a různá jiná strašidla, jimž však je odebrána kouzelná moc, nebo její část, jsou polidštěni či parodováni a jejich poslání má povětšinou charakter vyjádření „autorova etického a mravního kréda.“⁵⁰

Mezi autory moderních pohádek, hlásící se k tomuto narativnímu přístupu, můžeme zařadit Kubátovou, Borskou, Medka, Nepila, Kahouna, Klimtovou, Skálu a Zezulu. Marie Kubátová (*Pohádky vodnického dědečka*, 1990) poukazuje svým pohádkovým vyprávěním na ekologický aspekt, zdůrazňující nepostradatelnost přírody pro lidské tvory, z níž vyplývá nutnost přírodu chránit a vážit si jí. Harmonii mezi světem vodníků a lidí vykresluje ve svém díle Ilona Borská (*Mokřejšové, vodníci z louže*, 1994). Dílo je psané formou rodové kroniky. Mladý tovaryš získá v knize Vladimíra Medka (*O hodináři Filipovi a skřítku Hodinářičkovi*, 1996) přítele z rodu skřítků, který se mu zároveň stává

⁴⁹ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

⁵⁰ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 12.

rádce i pomocníkem. Díky němu se mládenec seznamuje s okolním světem a řemeslem hodinářským a prožívají spolu dobrodružství mnohdy až fantasticky laděná. Reálný svět dítěte se prolíná se světem strašidel v díle Františka Nepila (*Strašpytlék*, 1996). Autor dětem naznačuje, že se ani za temné a bouřlivé noci nemají čeho bát. Dobrodružný příběh zde prožívá chlapec za asistence strašidel, kterých je v dětské fantazii po setmění více než dost. Nepilova strašidla jsou však dobráckých povah a díky nim se chlapec přestává bát po setmění ve svém pokoji. Strašidla, víly, skřítkové a zvířátka hájí své vlastní životy před podivným tvorem v pohádce Jiřího Kahouna (*Ustrašená strašidla*, 1999).

Zajímavým pojetím strašidelné tematiky jsou atlasy a lexikony vymyšlených strašidel, jejichž autoři se je snaží začlenit do přírodovědného systému. Patří sem *Strašidlopis aneb Velký atlas malých strašidel* (1998) Miroslava Skály a Milana Zezuly nebo lexikony Vítězslavy Klimtové (*Lexikon ohrožených druhů strašidel-lučních, lesních i domácích*, 1992; *Lexikon ohrožených druhů strašidel-2. díl*, 1995; *Malý lexikon strašidel*, 1998). S přibývajícimi lexikony však u této autorky ubývá na kvalitě díla.⁵¹

Kromě těchto autorů uvádí Jaroslav Toman⁵² další autory moderní pohádky devadesátých let. Patří sem Salaquardová, Stehlík, Kašová, Šaloun, Zelený, Wagnerová, Šimková, Prouza, Balík, Šrámková a Krejča. Autoři jsou inspirováni původními látkami tradiční pohádky, avšak vytvářejí nové, originální syžety, přesto opět navazují na odkaz starších autorů.

Jiřina Salaquardová navazuje na odkaz Václava Čtvrta ve svých *Pohádkách ze stříbrných hor* (1995). V pohádkách Iva Stehlíka se objevuje podobně jako u Marie Kubátové (*Pohádky vodnického dědečka*) ekologický aspekt. Autor do díla promítá svou lásku k šumavským horám v knize *Dřevorubecké pohádky* (1999). Na tradiční pohádku vtipně navazuje Ivona Březinová v díle *Jak to bylo dál* (1999). Ekologicky zaměřené pohádky vytváří též Ilona Borská ve „fiktivní rodové kronice“⁵³ *Mokřejšové, vodníci z Louže* (1994) nebo Jaroslava Pechová (*Pohádky ze stříbrné tůně*, 1996), která se svým vyprávěním leckdy přiklání též k imaginativnímu narativnímu způsobu. Vodnická tematika

⁵¹ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 13-14.

⁵² TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 48-49.

⁵³ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7 s. 49.

těž prolíná dílem Emila Šalouna (*Vodník Žblabuňka, 1995*), jenž svými úsměvně laděnými příběhy dobráckého vodníka navazuje na čtvrtkovskou poetiku.

V pohádce *Jak šel Matěj do světa a zase zpátky (1996)* Jany Kašové se setkáme s tradiční postavou českého Honzy. Do parodična laděné jsou též *Pohádky na celý týden (1995)* Emila Šalouna, pro které je společný námět, a to různá lidská povolání (krejčí, švec, vetešník, aj.). Autor v některých částech inklinuje též k imaginativní naraci (*Tři přání*).

Na netradiční námět situovaný do české historie vsadil Luboš Zelený (*Pohádka o Pískovečkovi, 1993*). Podobně jako u Carla Collodiho i pod jeho perem oživne v řemeslnické dílně postavička vytvořená z neživého materiálu, tentokrát však pod rukama mistra sochařského. Jak již název napovídá, chlapec vytesaný z pískovce se zde setkává s dílem Matyáše Brauna, jehož prostřednictvím prožívá veškeré neřesti ztvárněné tímto sochařem. Po vzoru Pinochia prožije nakonec metamorfózu v opravdového chlapce.

Mezi umělecká díla, která nikterak nevynikají nad průměr, řadí Jaroslav Toman Janu Šimkovou a její zlobivé čertíky Pama a Puma ve stejnojmenné knize (*Pam a Pum, 1992*), Petra Prouzu (*Skřítek Kudlička, 1993*), Jindřicha Balíka (*Pohádky o vodníku Brčálkovi*), Emila Šalouna (*O malé vile Plavuňce, 1995*), Martu Šrámkovou (*Vodník Mikulenda, 1998*), Věru Borskou (*Skřítek Hospodářiček, 1999*), Miroslava Krejču (*Strašidlo Doudlo, 1999*), aj.. Cílem mé diplomové práce však je postihnout díla vysoké umělecké hodnoty, proto se těmto autorům dále věnovat nebudeme.

Dalším dílem věnujícím se s tematice vodnické je dílo Jaromíra Kincla (*Rákosníček a hvězdy, 1996*), které opět vychází z pohádek Václava Čtvrťka.

V některých imitativně-inovačních pohádkách najdeme mezi hlavními hrdiny především skřítky. Některé jsem již uvedla výše, z dalších bychom mohli zmínit pohádku Marie Kubátové (*O Nedoubkovi, 1998*) či Jaromíra Kincla (*Heřmánek a Mařinka, 2000*). Oba tyto autoři se věnují světu rostlin a především bylinek, jejich moci a jejich využití pro člověka. Z příběhů těchto skřítků též vyplývají rady a poučení do praktického života.⁵⁴

K interpretaci pro tuto diplomovou práci bychom z autorů inklinujících k imitativně-inovačnímu přístupu k autorské pohádce vybrali dílo Luboše Zeleného (*Pohádka o Pískovečkovi, 1993*), Magdaleny Wagnerové (*Vodničkova dobrodružství, 1995*) a Iva Stehlíka (*Dřevorubecké pohádky, 1999*). Díla jsou odlišná tematikou i způsobem zpracování, avšak pojítkem je jim jejich vysoká umělecká hodnota a z ní vyplývající přínos

⁵⁴ URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. O skřítcích, vodnicích, vilách a čarodějnicích, s. 69-90. ISBN 80-7220-185-9.

dětské literatuře počátku nového tisíciletí. Pro přehlednost zvolíme chronologické řazení děl, podle data jejich prvního vydání.

4. 1. 1 Luboš Zelený – Pohádka o Pískovečkovi

Ve své *Pohádce o Pískovečkovi* podává Luboš Zelený collodiovský obraz proměny malé neživé sochy v opravdového chlapce. Jemnou, citlivou, přesto leckdy i humornou formou si pohrál s lidskými nešvary a ctnostmi. Vzhledem k nenáročnosti děje je kniha vhodná i pro mladší čtenáře, dospělého bezesporu osloví autor použitím jazyka plného krásných a zajímavých slovních obrátů.

Převážná část děje se odehrává v okolí zámku Kuksu, kde sochař Matěj právě dokončuje velkolepou pískovcovou sochu na kukský zámek, aby se měl hrabě Anton čím chlubit. Nešťastnou náhodou socha pukne, ale maličký Pískoveček ukrytý v kusu horniny se přihlásí o život, a tak jej Matěj vytesá. Pískoveček je oblíbený dětmi, nezkažený, avšak jen do té chvíle, než se setká se sochami Nežesti – Pýchou, Lakomstvím, Lstivostí, Leností, Pomluvou, Lehkomyšlností, Obžerstvím, Hněvem a Zoufalstvím, které mu zpívají každá svou písničku a Pískovečka okouzlí natolik, že si od nich nechá radit a řídí se jejich našeptáváním. Hrabě Anton toho zpočátku využívá, později však začne litovat a na popud malé, staré a zlé chůvy Agnes pošle Pískovečka pomáhat do kuchyně.

Pískoveček ve své touze stát se slavným a bohatým pánem v cizině odjíždí s potulnými komedianty, kteří mu pochlebují a jednají s ním jako s pánem. Vše se rázem změní, jakmile překročí hranice cizích zemí. Principál se i nadále může chvástat oživlou sochou, kterou nikdo nemá, ale Pískoveček už si nemá komu postěžovat a tak se stává poskokem celé komediantské rodiny. Jedinou jeho útěchou je dobrácký pan Dušek, který mu nakonec pomůže dostat se v kolébce pod formanským povozem zpátky do své vytoužené vlasti.

Mezitím Matěj nelenil a vytesal do pískovce sochy Ctnosti. Pískoveček se s nimi setkává a promlouvá s nimi, avšak zjišťuje, že vlastně některé z nich poznal již během zahraniční poutě s komediantskou rodinou. Rozhodne se, že v sobě bude pěstovat už jen Ctnosti a po setkání s Láskou se proměňuje z pískovcové sochy v opravdického chlapce.

V *Pohádce o Pískovečkovi* autor dodržuje některé znaky pohádky tradiční, uchyluje se však k různým inovacím.

Podobnost s pohádkou tradiční navozuje již v úvodní formulí:

Byl jednou jeden zámek.

U toho zámku zahrady a letohrádky, fontány a vodopády, rybníčky a jezírka; vlastně docela všechno, co k panskému bydlení patří.

Jak se zámek jmenoval?

*Měl zvláštní název – K u k s. A stál blízko řeky Labe ...*⁵⁵

Počáteční formule sice naznačuje podobnost s pohádkou folklorní, avšak následující naprosto přesné určení místa už je typické pro pohádku autorskou. Místem, kde se děj odehrává, se stává autorův rodný kraj, snad proto s takovým porozuměním popisuje touhu Pískovečka navrátit se zpět do rodného kraje.

Mohli bychom vysledovat podobnost s tradičním hrdinou, peciválem Honzou, který se vydává do světa na zkušenou a zpátky domů si s sebou přináší mnoho zkušeností. Pískoveček se vydává do světa oslepen touhou po bohatství a moci, avšak stejně jako Honza se vrací moudřejší a zkušenější. Poznává druhou tvář neřestí a díky tomu je schopen vážít si nabytých ctností.

Jakýsi drobný odkaz na tradiční pohádku *O Popelce* bychom mohli pozorovat v písničce Píle a Trpělivosti:

Když ti někdo proso smíchá

S popelem do hromádky –

Zkus být jako kopec ticha,

*Nemysli hned na hádky. ...*⁵⁶

Podobně jako v pohádce klasické se i v *Pohádce o Pískovečkovi* objevuje motiv trestu. Zprvu je pro Pískovečka největším trestem úděl pomocníka v kuchyni, avšak za své chování je nejvíce potrestán steskem po domově.

Stejně jako v pohádce tradiční se i v této pohádce objevují kouzelné prvky. Kouzlo sice nepůsobí žádný předmět či kouzelná bytost, ale děje se zcela přirozeně. Sochy Neřestí a Ctností ožívají a promlouvají s chlapcem z Pískovce. Nejmarkantnější kouzlo je však proměna Pískovečkova charakteru a následná proměna v člověka.

⁵⁵ ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. 122 s. ISBN 80-85531-05-4, s. 7.

⁵⁶ ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. s. 122. ISBN 80-85531-05-4, s. 108

Jako v tradiční pohádce nakonec vše dobře dopadne, Pískoveček se napraví, získá ztracenou rodinu v podobě sochaře Matěje a ztracené kamarády a dokonce i to, po čem nejvíc touží, získá lidskou podobu.

Podobný motiv, jako použil Luboš Zelený, použil již koncem devatenáctého století italský spisovatel Carlo Collodi. Jeho dřevěný panáček Pinocchio prožívá obdobná dobrodružství, po etické stránce se mu podobně jako později Pískovečkovi podaří dostat se na scestí, avšak nakonec najde cestu zpět a stává se lidskou bytostí. Autor Pískovečka se nechává inspirovat nejen samotným příběhem, nýbrž i motivem kouzelné proměny neživé látky v malého chlapce.

Podíváme-li se na charakteristiku postav, odhalíme zde jistou návaznost na Václava Čtvrťka. Panstvo, především v podobě knížepána a dvorní chůvy Agnes, je vykresleno komicky, někdy až ironicky. O Agnes mluví autor jako o zlé a lstivé staré trpaslici, knížete Antona nechává zase spolknout vajíčko natvrdo, které ho pěkně tlačí v břiše, či nechává sochaře Matěje, aby jej vytesal do kamene jako trpaslíka.

Zeleného postavy nosí jména, která korespondují s jejich zaměřením či povahou. Například silný lazebník se jmenuje Želízko, lékárník Divízek, knihovník Hřbítek či dobrácký kuchař Bandura, který si se svými zahálčivými kuchtíky nebere servítky. Naopak jméno tlustého principála Tenčího je pojato ironicky.

Vypravěčem je sám autor, který často komunikuje s čtenářem, klade mu otázky, na něž záměrně oddaluje odpověď a tím dosahuje v jistých pasážích napínavosti.

Z domku za lesem se ale dnem i nocí rozléhalo bušení a klepání. A hned se všichni obraceli po sluchu a hádali. Kdo v domě žije?

„Je to švec.“

„Ó ne, bednář je to!“

„Ale kdepak, tesař tam pracuje . . .“

Neuhodl ani jeden.⁵⁷

Řeč vypravěče a postav se mnohdy stírá vzhledem k častému používání nevlastní přímé řeči, například v dramatickém okamžiku, kdy se Pískoveček rozhodl vydat se za bohatstvím a slávou s komedianty, z čehož má největší radost chůva Agnes.

„Není, není,“ jásala trpaslice Agnes, protože se její stará sláva zase do zámku vracela.

⁵⁷ ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. 122 s. ISBN 80-85531-05-4, s. 7.

Kdo byl v širém okolí tak malý jako ona?

Kdo byl tak pyšný a lakomý?

Kdo byl lstivější a kdo lépe uměl pomlouvat?

A kdo záviděl víc!

*Snad jenom sochy Neřesti na špitálské terase. Ale ty se vešly do mrňavé Agnes všechny najednou.*⁵⁸

Luboš Zelený v díle o malém panáčkovi rozhodně nezapře svou básnickou tvorbu. Používá zajímavých slovních obrátů a přirovnání, leckdy i metafor, čímž dává dílu poetický nádech. Například pro pilného člověka používá výrazu *zpívá si s Pílí*, výraz pro pyšného Pískovečka vyjádří *nemusel by si s Pýchou měnit boty*, touhu po domovu zase *obrácením špiček bot dozadu*. *Vítr si dá na podzim prsty do pusy a hvízdá jako uličník*, *noc se překulí z břicha na záda*, Pískovečkovi zbyde jen *písek ve vlasech*.

Především je však kniha proložena básněmi, kterými promlouvají sochy či které si prozpěvují lidé. Samotnou knihu autor uvozuje básní, pozdravením čtenáře:

DOBRÝ DEN I DOBRÝ VEČER

NEVÍM – KDY SI KNÍŽKU ČTETE

DOBRÝ DEN I DOBRÝ VEČER

JE VŽDY

KDYŽ SE ROZHLÉDNETE

*...*⁵⁹

V textu se vyskytují i humorně laděná místa, především ve spojitosti se šlechtou a její parodizací, ať už to je vzteklý hrabě, kterému od ostruh odlétávají jiskry a vypaluje na trávníku černé skvrny, Kornel Žalobníček, kterého odkýchne socha rytíře daleko do krajiny či když si pan hrabě škodolibě dobírá chůvu Agnes při prohlídce Matějových napodobenin nezvěstného Pískovečka:

⁵⁸ ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. 122 s. ISBN 80-85531-05-4, s.84.

⁵⁹ ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. 122 s. ISBN 80-85531-05-4, s. 5.

„Do týdne se přijdu, Matěji, znovu podívat. Potom uvidíme,“ řekl hrabě Anton a sklonil hlavu k staré Agnes, která ještě pořád pokřikovala. „A podívej, tahle trpaslice se hýbe. A dokonce mluví!“

Trpaslice Agnes se nechápavě zadívala do Antonovy tváře. Co zase tohle znamená! Jaká ona je trpaslice?

„Pardon, pardon. To je naše milá Agnes, to není socha,“ omluvil se s přehnanou galantností hrabě, ale v očích mu zasvítila jiskřička legrace. „To je tak, když si starý muž zapomene sklíčka, že?“⁶⁰

Neměli bychom opomenout ilustrace v knize. Zdena Krejčová zde věrně napodobuje sochy Neřestí i Ctností tak, jak je známe ve skutečné podobě. Proto bychom mohli zmínit i naučnou stránku knihy, kdy se dětský čtenář dovídá něco málo z umělecké historie české země. Kniha může být velmi dobrou motivací k návštěvě zámku Kuks.

V postavě Pískovečka je zřejmé jakési varování. Autor citlivě upozorňuje dětského čtenáře, s jakými nešvary se může během svého života setkat a naznačuje návod, jak jim čelit a jak se stát dobrým člověkem. Přestože Jaroslav Provazník⁶¹ označuje dílo za nepřilíš zdařilé, podle mého názoru je kniha krásným a vkusným vykreslením křehkosti a snadné ovlivnitelnosti dětství za pomoci jazyka vysoké umělecké úrovně.

4. 1. 2 Magdalena Wagnerová-Vodníčkova dobrodružství

Vodníčkova dobrodružství jsou zdařilou imitačně-inovační pohádkou spisovatelky Magdaleny Wagnerové, která se zaměřila ve své tvorbě především na dětskou literaturu. Dílo je velmi vhodné i pro začínající čtenáře.

⁶⁰ ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. 122 s. ISBN 80-85531-05-4, s. 87.

⁶¹ [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:EbSJ_a8dni4J:www.pdf.borec.cz/Telegr%2520prehled-ceska%2520litprodam.pdf+jaroslav+provazn%C3%ADk+telegrafick%C3%BD+p%C5%99ehled&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESgiqKULs1SLo6iRyL07ZpSX_3ePgj_UDnGraXMIUWhenzcohb8fxcn6UsneB9h5gla-PYcFkUMS3KeRRAFw0gcIE9_oFMm1PH2oTREM7qZFNkj92FQU03K8Zx9byk5B3tSyUsO&sig=AHIEtbs8pMgT16cs49VAxsxLocR4_HfpOw\[20.4.2011\]](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:EbSJ_a8dni4J:www.pdf.borec.cz/Telegr%2520prehled-ceska%2520litprodam.pdf+jaroslav+provazn%C3%ADk+telegrafick%C3%BD+p%C5%99ehled&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESgiqKULs1SLo6iRyL07ZpSX_3ePgj_UDnGraXMIUWhenzcohb8fxcn6UsneB9h5gla-PYcFkUMS3KeRRAFw0gcIE9_oFMm1PH2oTREM7qZFNkj92FQU03K8Zx9byk5B3tSyUsO&sig=AHIEtbs8pMgT16cs49VAxsxLocR4_HfpOw[20.4.2011])

Když se maličký vodníček potůček narodil, dali ho rodiče na starost tetičce Leknínce, rosničky, žijící v nedaleké tůnce, aby jej uchránili od nebezpečí číhajícího ve velkém rybníce. Rosnička Leknínka mu vypráví *mokrě pohádky* a zpívá *žabí písničky*, přesto však vodníček poporoste a zatouží poznat svět. Opouští tedy těsnou tůnku a vydává se po proudu potoka za dobrodružstvím. Setkává se s prvním opravdovým přítelem ve svém životě, se pstruhem, který mu věnuje duhovou kuličku. Dlouho však na místě nevydrží, a tak se nechává unášet proudem vody dál. Setká se se škodolibým rakem a jeho přáteli okouny, kteří se mu vysmívají, avšak opět pocítí, jaké to je mít přítele, když se jej zastane nenápadný pulec Vlnka a cestuje spolu s ním dál směrem k moři. Dovede jej až do jezera, v němž žije zakletá jezerní panna. Díky Vlnkovi a Potůčkovi se její milý, Větrný princ, dozví o jejím trápení, a vysvobodí ji ze skalního paláce, ve kterém ji uvěznil zlý jeseter. Vlnka s Potůčkem se pomalu přibližují vysněnému moři. Tam na ně číhají mnohá nebezpečí, uprchnou před žraločimi zuby, avšak Vlnku, který se mezitím již téměř vyvinul v žabáka, lapí do svých osidel obrovská chamtivá chobotnice. Naštěstí ji zláká krása Potůčkovy duhové kuličky, již dostal od svého přítele pstruha, a Vlnku propustí. Oba dva přátelé zjistí, že ve světě na ně štěstí nečeká, a vracejí se domů. Již dospělého žabáka Vlnku okouzlí ve Smrkové tůnce rosnička Leknínka a na vodníka Potůčka, z něhož se stal již statný mládenec, doma také čeká nevěsta.

Dobrodružné příběhy malého vodníčka jsou básnickým podobenstvím, v němž je zahrnut akcent etický společně s akcentem poznávacím.⁶² Malý vodníček, jenž se cítí obyčejným chlapcem, se vydává do světa, poznává přátelství, lásku a nakonec i cenu domova, kam se rád navrácí. Kromě těchto pozitivních hodnot, s nimiž se však vodníček nesetkává u lidí, nýbrž u vodních tvorů, poznává Potůček i hodnoty negativní. A tak na vlastní kůži okusí škodolibost jiných a s ní spojený výsměch ve chvíli, kdy upadne do bláta a zlý rak jej štípne svým klepítkem a roztrhne mu fráček. Setká se se sobectvím jesetera, který nechtěl dopřát krásné panně lásku Větrného prince, protože se bál o svůj klid. Poznává chamtivost a úplatnost zlomyslné chobotnice, kvůli níž málem přišel o svého přítele Vlnku. Avšak právě díky těmto negativním zážitkům si uvědomuje cenu pozitivních etických hodnot. Pochopí, že nejsou důležité materiální hodnoty, když může zachránit život příteli, a tak se vzdává své duhové kuličky ve prospěch chobotnice, aby z jejích chapadel vysvobodil přítele Vlnku.

⁶² TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 47-53. Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 49.

Kromě etických hodnot se děti v doprovodu vodníčka Potůčka seznámí i s mnoha obyvateli vodní říše a jejich způsobem života. Setkají se s některými druhy sladkovodních ryb, seznámí se s vývojem žáby v podobě proměny pulce Vlnky v žabáka, poznají vodu sladkou, která je donese až do slanáho moře.

Pohádka *Vodníčkova dobrodružství* v některých ohledech navazuje i odkazuje na pohádku klasickou. Kromě toho, že v ní vystupuje několik druhů typických pohádkových postav (vodníci, zakletá princezna, Větrný princ), zde můžeme vysledovat podobnost s typicky českým hrdinou, který se vydá do světa na zkušenou, českým Honzou, či odkaz na pohádku *O Červené karkulce*, jenž lze spatřit v pohádce *O červené rybce*, kterou vypráví tetička Leknínka malému vodníčkovi.

Byla jednou jedna malá rybička a ta měla tak načervenalé šupiny, že se jí říkalo Červená rybka. Bydlela s maminkou ve velké řece. Jednoho dne ji maminka poslala na návštěvu k babičce, která bydlela v Modrém potoce, aby jí popřála k svátku vše nejlepší. Červená rybka vzala košíček s vypasenou žížalou a vydala se na cestu. U odbočky k Rybí skále ovšem potkala zlého a nebezpečného sumce.

„Kam pluješ, malá rybičko?“ vycenil na ni své zuby

Ale Červená rybka byla chytrá. Byla dokonce chytřejší nežli Červená karkulka, a tak si sumce ani trochu nevšímala a dál si plula svojí cestou. Tím se také zachránila. Na její počest dodnes plují v bazénech uprostřed rozlehlých zahrad ještě krásnější, ale stejně moudré červené rybky.⁶³

Tento způsob zakončení v rámci začleněné pohádce *O Červené rybce* připomíná pohádky Karla Čapka, které vyprávěl Dášeňce ve své pohádce *Dášeňka, čili život štěněte*. Další podobnost s klasickou pohádkou můžeme spatřit v setkání Potůčka a Vlnky s jezerní pannou, která je, jako mnohé princezny z pohádek tradičních, zakletá, tentokrát do skaliska v jezeře. S pomocí našich dvou hrdinů se o ní dozví její milý princ, který ji vysvobodí. Princ je zde pojat poněkud netradičně, protože je Větrný, a tudíž oplývá schopností létat.

Oproti tradiční pohádce se zde vyskytují kouzla, která jsou způsobena samotnou přírodou, ať už se jedná o kouzlo lásky a následné vysvobození zakleté panny, proměnu pulce v žabáka, či okouzlení chobotnice nádhernou duhovou kuličkou, kterou ještě nemá. Avšak mohli bychom za „opravdově“ kouzelnou považovat právě onu duhovou kuličku, která v kritickém okamžiku promluví a poradí vodníčkovi, jak se má zachovat.

⁶³ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 2.

V neposlední řadě bychom mohli vysledovat možnou symboliku v počtu kapitol, kterých je 33. Číslo tři má kromě několika dalších čísel magický význam v pohádce tradiční. Možná právě proto zvolila autorka takovýto počet kapitol.

Samozřejmě jako v pohádce klasické vše dobře dopadne a vodníček i žabák se navracejí domů, kde již na ně čekají jejich nevěsty.

Zajímavé je pojetí času v knize Magdaleny Wagnerové. Z pohádky se dovídáme, že panna je v jezeře zakletá více než sto let, avšak mládí neubývá ani jí, ani Větrnému princí. Dalším takovým malým paradoxem by mohl být fakt, že rosnička Leknínka, která pečuje o malého vodníčka od jeho narození a podle stručné charakteristiky získáváme pocit, že jakožto chůva již má za sebou nemálo zkušeností, se zamiluje do čerstvě vyvinutého mladičkého žabáka Vlnky. Ale v pohádkách je možné všechno, tudíž i toto setkání působí harmonicky a pohádkově.

Co se týče postav, v knize vystupuje mnoho personifikovaných vodních živočichů se schopností mluvit lidskou řečí, avšak tito živočichové stále žijí svým přirozeným životem. Výjimkou je již zmiňovaná rosnička Leknínka. Ta, přestože žije v tůňce, má veskrze lidské vlastnosti, a tak vodníčka vychovává, vaří, zpívá mu ukolébavky a stará se o domácnost jako správná hospodyňka.

Magdalena Wagnerová vypráví svůj příběh krásným spisovným jazykem, v němž se vyjmají zajímavá a mile působící přirovnání a velké množství zdobnělin. Právě použitím přirovnání a zdobnělin se přibližuje začínajícím čtenářům, kterým je takovýto styl jazyka velmi blízký a je pro ně přirozený.

Když se vodníček Potůček narodil, byl docela maličký. Asi jako perla v mořské lastuře nebo kapka ranní rosy. Jeho rodiče se báli, aby se ve velkém rybníce neztratil, proto ho svěřili tetičce rosničce. Jmenovala se Leknínka, a bydlela v útulné malé tůňce uprostřed lesa. Vodníček tam měl hezký pokojíček, s postýlkou měkce vystlanou vodními chaluhami, před postýlkou kobereček z pestrobarevných oblázků a na hladině záclonky z jasně zeleného žabince.⁶⁴

Ve *Vodníčkových dobrodružstvích* nalezneme řadu obrazných pojmenování. V první moment, kdy si vodníček uvědomí svůj stek po domově jej *podivně píchne u srdce*. Zakletá panna v jezeře se *nikdy neměla podívat slunci do očí* její oči byly *stejně stříbřité, jako byla hladina toho krásného jezera*, v němž byla dívka uvězněna.

⁶⁴ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 1.

Lehce úsměvně působí některá použitá vžitá úsloví, která jsou ve vodníčkově případě pojata doslovně.

*A tak není divu, že vodníček Potůček po takové krásné mokré pohádce nebo žabí písničce usnul, jako by ho do vody hodil.*⁶⁵

Dětského čtenáře bezesporu navnadí i dobrodružné prvky, které se v knize Magdaleny Wagnerové vyskytují. Občasně používá zvolací věty a v napjatých situacích si dává načas, než odhalí, jaké nebezpečí vodníčkovi či Vlnkovi hrozí.

... „*Chachá!*“ *ozval se nepřítel nestoudně.*

„*Au, au, au!*“ *volal vodníček, ale marně.*

Ten někdo teď vodníčka držel a napouštěl, takže to nemohla být žádná poloutopená vosa či včela. Potůček se ohlédl a spatřil – co to vlastně spatřil?

*Bylo to veliké, skoro strašidelné a hrozivě to koulelo očima. Pomstychtivě se to chechtalo, mělo to dvě obrovská klepeta, která držela vodníčka jako v okovech – byl to rak!*⁶⁶

Právě touha po dobrodružství a jeho prožití sblíží postavu vodníčka Potůčka s chlapci mladšího školního věku. Autorka jej s nimi také ztotožňuje, když jej nazývá *obyčejným vodnickým chlapcem*⁶⁷ či vypráví, že *jako každý chlapec i Potůček silně zatoužil po napínavé cestě.*⁶⁸

O vodníčkově chlapecké povaze se dovídáme z jeho chování a činů. Stejně jako většina malých chlapců, i on postupně vyzrává, odhaluje cenu přátelství a je pro ně schopen obětovat. Také poznává cenu domova a zjišťuje, že zkušenosti z jeho cest jsou sice cenné, ale že se rád navrátí do míst, ve kterých cítí svůj domov.

⁶⁵ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 4

⁶⁶ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 15.

⁶⁷ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 8.

⁶⁸ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 6.

Nezanedbatelnou stránkou díla Magdaleny Wagnerové *Vodníčkova dobrodružství* je jeho grafická úprava. Kniha je velkého formátu a její dominantní složkou jsou ilustrace Milady Kudrnové. Pestrobarevnost a reálné vypodobnění vodních živočichů bezpochyby přitáhnou hladové pohledy dětských očí, včetně předčtenářských, jimž budou vodníčkovy příběhy předčítat rodiče či učitelé v mateřské škole. Bohužel, obrazová složka díla je trochu na úkor písma, které by pro začínající čtenáře mohlo být větší. Nicméně ilustrace tak skvěle dotvářejí text, že by byla škoda je redukovat.

Kapitolky jsou očíslované a přehledně členěné, jedné kapitole náleží jedna dvojstrana. Zajímavé je, že strany knihy nejsou očíslované jinak než označením kapitol. Vodník Potůček je dalším členem velké vodnické rodiny, která je v moderní české pohádce tolik oblíbená. Kniha *Vodníčkova dobrodružství* je autentickým obrazem cesty, „...o tom, jak se jeden malý vodnický chlapec vypravil do světa hledat štěstí, aby pochopil, že nejšťastnější může být jen DOMA.“⁶⁹

4. 1. 3 Ivo Stehlík – Dřevorubecké pohádky

Dřevorubecké pohádky vznikly přímo na šumavských stránkách rukou dřevorubce Iva Stehlíka. Jsou věnovány jeho dvěma dcerám a vyjadřují hold fyzicky náročnému a nebezpečnému povolání dřevorubce.⁷⁰ Přesto jejich originalita a čistota, snad pramenící z šumavských bystřin, jakoby vedla dětského čtenáře překrásnou přírodou po cestách známých i neznámých, za doprovodu milých ilustrací Slávky Štrbové.

Z dvanácti pohádek vyznačuje autorův velmi pozitivní vztah k šumavské přírodě, jeho pouto k ní a vlastenectví, se kterým láskyplně vypráví příběhy dřevorubců, stromů, pohádkových postav i zakletých lidí. Právě ono vlastenectví a hrdost na místo, odkud pochází, je nejmarkantněji znát v pohádce *Co vyprávěl lodní stožár, vytesaný ze šumavské jedle*. Staříčká jedle se dostává do Itálie, kde se z ní stane lodní stožár. Přechází ošklivou bouří, je ukořistěna anglickými korzary, avšak další bouře se jí stává osudnou. Na mořském dně, kde je ticho podobné tomu lesnímu, se setkává s řadou zajímavých tvorů,

⁶⁹ WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6, kap. 33.

⁷⁰ STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0, obal knihy.

nejpřekvapivější je však setkání s člověkem – potápěčem. Když ji lidé vytáhnou a umístí do muzea, vnímá to jedle jako poctu šumavskému kraji: „Ročně kolem mě projde několik stovek tisíc lidí z celého světa a nábožně zírají na loď, jejímž největším stěžněm jsem já, prastará šumavská jedle z Jedlové hory u Volar.“⁷¹

Ivo Stehlík vypráví své kratičké (*Jak dřevorubci vystrašili hejkala, O zamilovaném loupáku, Duše stromu aj.*) i delší pohádky (*O pavoučím mužičkovi, O rysovi se zlatýma očima, Ptáčník Jan aj.*) jazykem jednoduchým, obyčejným, bez příliš složitých slovních obrátů, tudíž je tento jazyk velmi dobře srozumitelný dětem. Přesto zde najdeme výrazy, které se neobejdou bez doplňujících vysvětlivek rodičů (kdy královští sluhové nesou *proviant* v pohádce *O rysovi se zlatýma očima*, *legie* pavouků se spouštějí ze stopu a poutají zloduchy v pohádce *O pavoučím mužičkovi*, a mnohé další).

V pohádce *Co vyprávěl stožár, vytesaný ze šumavské jedle* přebírá úlohu vypravěče mnohaletý strom. Mohli bychom vysledovat autorův záměr zamyslet se nad tím, zda mají stromy duši, zda jsou citlivé a jak vnímají lidský svět ze své staleté výšky. Tuto myšlenku nadále rozvíjí v poslední pohádce *Duše stromu*, která však zůstává ve svém konci otevřená, a tak je na čtenáři, aby sám popřemýšlel nad předestřeným tématem.

Autor seznamuje děti se svým dřevorubeckým řemeslem a celé dílo je prodchnuto dřevorubeckými slangovými výrazy, a tak se například dovídáme, k čemu slouží loupák i břichatka, jak se saně šmejkají ze svahu dolů a jak se plaví dřevo. Některé pojmy vysvětluje hned na začátku pohádky a připravuje si tak půdu pro další vyprávění. Například v pohádce *O zamilovaném loupáku*.

Loupák, to není rohlík, který si koupíte v krámě. Loupák je ostrý plát ocele, nasazený na dřevěné násadě, který slouží k loupání kůry poražených a odvětvených stromů.

72

Kromě výrazů specifických v dřevorubeckém odvětví používá místy autor též výrazů nespisovných, především v promluvě obyčejných, chudých lidí, žijících v drsném kraji Šumavy. A tak dřevorubec Šklíba (*Kolik měla straka peněz?*) přemýšlí, zda mu žena *vyšácla* kapsy, ve kterých měl peníze, zloději, když spatří dřevorubce Wenera, který se vrací pro ukradené peníze (*O pavoučím mužičkovi*) se diví, že je *živej*, či Mařce

⁷¹ STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0, s. 67.

⁷² STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0, s. 40.

Toncarové připadá, že ohnivému muži to *ňák nehoří* (*Jak ohniváč pomohl ženským zapálit ohně*).

Autor používá též zdrsnělé označení pro muže a ženy, kteří žijí v drsném prostředí šumavských hor, a tak je nazývá chlapi a ženské.

V pohádce *O zakletém červenkovi* spatřujeme nejen výskyt prvků z obecné češtiny, ale také místní pojmenování ptáčka červenky, jehož na Šumavě nazývají červenáčkem. Také je zde patrný šumavský dialekt a germanismy, které k němu neodmyslitelně patří.

Tobiáš pracoval od rána do večera a už třetí den měl zvláštní společnost. Kousek od něj, na dva tři metry, sedával červenáček. Červenáček, malý ptáček, červený má ten svůj fráček. Vědci toho ptáčka pojmenovali červenka obecná, ale tady se mu neřeklo jinak než červenáček. . . . „Ty krasavče, tak ty se mě vůbec nebojíš? No, máš recht, asi jsi poznal, že zbytečně nikomu neubližuji. To jen, když to musí bejt. ...“⁷³

Pohádky Iva Stehlíka mají i svůj hlubší smysl. Díky tomuto zjevnému rysu některé pohádky oscilují na pomezí imitativně-inovačního a imaginativního typu.

Kromě ekologického aspektu, kterým autor citlivě zdůrazňuje potřebu chránit a ctít přírodu, potkáváme lidi s nešvary, které si uvědomují a jsou ochotni je napravit. Velmi výrazně je zde kladen důraz na svobodu, ať už v pohádce *Ptáčník Jan*, který lapá ptáčky do klecí a prodává je na trzích, dokud sám není lapen ptačím králem a nepozná, jaké to je, být v kleci, nebo v pohádce *O zakletém červenkovi*, kdy dřevorubec Tobiáš má možnost stát se spoluvladařem, avšak v královském hradě vidí vězení, či v pohádce *O rysovi se zlatýma očima*, kdy sám král pozná, jak krásné by bylo být svobodný a volný, právě jako onen rys.

Velmi významnou vlastností je odpuštění, díky němuž ptáčníka Jana vysvobozují z klece modřinky, jimž uvěznil sourozence a přátele, nebo pavoučí mužiček odpouští Wernerovi, že se nechal zlákat falešným přátelstvím, když svých skutků nakonec litoval, či rys se zlatýma očima z nezištných důvodů nezabije krále, který se snaží zabít jeho.

⁷³ STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0, s. 44.

Zároveň autor varuje před vlastnostmi jako je závist a faleš (*O pavoučím mužičkovi*), bezhlavá honba za bohatstvím či trofejí (*O rysovi se zlatýma očima*, *O zakletém červenkovi*), a naopak podněcuje soucit, ochotu pomoci a upřímnost.

Z *Dřevorubeckých pohádek* se dovídáme i mnoho informací o přírodě, proto bychom neměli opomenout jejich naučný charakter. Autor nás seznamuje se šumavským místopisem, se zvířaty, která na Šumavě žijí i se způsobem jejich chování. Tak se můžeme dovědět, že straky mají rády blyštivé předměty, jak loví rys, který většinou zanechá část kořisti na místě, o lukách i řekách plných pavouků. Seznamujeme se s ptactvem i rostlinami, jež můžeme při procházce Šumavou spatřit. Poznáváme drsný život tamních lidí. Dovídáme se mnoho informací o dřevorubeckém řemesle, a to i ve srovnávacím pohledu z hlediska minulosti a současnosti, o tom, že dříve se muselo dřevo loupat kvůli zvířatům, která je tahala z lesa, že dnes se loupe z kůry pouze při zasažení škůdci, o nástrojích, používaných dříve, a nástrojích, které se používají v současnosti.

V souvislosti s lidmi žijícími v drsných horských podmínkách je v knize Iva Stehlíka patrná i důležitost víry v tomto kraji a především v tomto řemesle. Ať už je to v obraze lidí, modlících se ve strachu o své blízké, v dřevorubeckém pokřizování se před započítím nebezpečné práce, či v úctě v Boha, před nímž jediným se sklání uhlíř Jakub v pohádce *O rysovi se zlatýma očima*.

V pohádkách Iva Stehlíka se vyskytuje řada humorných situací či humorně působících slovních obrátů. A tak v pohádce *Jak Ohniváč pomohl ženským zapálit ohně* pomáhá Mařka Toncarová znovu zapálit ohnivého mužička pomocí podpalovače Pepo, což je bezesporu rekvizita veskrze nepohádková. Parodicky působí vystrašené strašidlo hejkal v pohádce *Jak dřevorubci vystrašili hejkala*. Ten sužuje obyvatelstvo lesů pod Boubínem do té doby, než si na něho došlápnu bratři Houdkovi a vystraší jej pomocí několika prostěradel a hasičské sirény do takové míry, že se již hejkal v okolí Boubína více neukáže. Vtipně a ironicky je vykresleno pražské panstvo, které se handrkuje o šály a šátky vyrobené pavoučím mužičkem Baboukem Tkadlečikem, jež nese na trh dřevorubec Werner. Panstvo je nakonec všem jen a jen pro smích.

Na tržnici zůstal jen dav peroucích se ženských, ještě nedávno krásně oblečených a důstojných. Pranice pomalu ustávala, až skončila úplně. Proti sobě stály ženské s rozvichřenými účesy, potrhanými šaty, jako zmoklé slepice. A dav služek, venkovanů a

*trhovců okolo nich spustil takový řehot a smích, až se dámy s hanbou rozutekly do svých kočárů.*⁷⁴

V této pohádce působí komicky i pojmenování hlavních postav, pavoučího mužíčka a vládce Babouka Tkadlečika a dvou lupičů, kteří napálí důvěřivého Wenera, okradou jej o peníze a pokusí se ho zbavit tak, že jej opilého vhodí do řeky. Tito dva lotři se jmenují Franta Boučač a Frája Bohouš.

Přestože jsou tyto pohádky velmi originální svým námětem a tematikou, můžeme vysledovat některé prvky, které tradiční imitují tradiční pohádku.

Co se týče úvodu, některé pohádky začínají, podobně jako pohádka tradiční, ne blíže specifikovaným časovým určením. A tak se pohádkový příběh odehrává povětšinou *za dávných časů*. V jiných pohádkách se na rozdíl od klasické pohádky ocitáme přímo vprostřed dění, s určitou osobou či v určitém místě.

Stejně jako v klasické pohádce se i v *Dřevorubeckých pohádkách* vyskytují nadpřirozené bytosti, jako je vodník, hejkal či čarodějnice, postavy zakleté, jako princ Ondřej, proměněný v červenáčka, či princezna Maruška, zakletá v čarodějnici Ustrigábu. Některé postavičky mají kouzelnou moc (pavoučí mužíček v pohádce *O pavoučím mužíčkovi* či obdarovaný stařeček v pohádce *O zlaté sekeře*), naopak vodník Žbluňkal v pohádce *Jak vodníku Žbluňkalovi uplavalo velké prádlo* působí velmi polidštěně.

Stejně jako v pohádce klasické nezůstanou zlé skutky nepotrestány, a tak se ptáček Jan, který si neuvědomil, že svým chováním způsobuje příkoří lesnímu ptactvu, sám ocitá uvězněn v kleci ptačího krále. Lupiči Franta Boučač a Fráňa Bohouš jsou po zásluze potrestáni pánem pavouků za to, že oklamali a okradli poctivého a důvěřivého dřevorubce Wenera. Hejkal je také po zásluze také potrestán za lotroviny, které provádí poctivým lidem.

V pohádce *O zakletém červenkovi* můžeme pozorovat jistou podobnost se *Zlatovláskou* Karla Jaromíra Erbena. Po vysvobození prince a princezny dochází k oživení dříve potrestaných vysvoboditelů, kteří se nechali zlákat bohatstvím a byli proměněni v kámen.

Právě v této pohádce můžeme vysledovat přítomnost hororových prvků. Úkolem Tobiáše je totiž vypíchnout zlé čarodějnici její jediné oko a vzápětí jí useknout hlavu, čímž vysvobodí princeznu Mařenku. Podobně se musí zachovat i ke svému příteli

⁷⁴ STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0, s. 20.

červenkoví, kterého jedině setnutím hlavy zbaví zakletí. V pohádce *Ptáčník Jan* ptačí král, obrovitý orel, nechává polapené ptáčníky zemřít hladem, žízni a steskem po domově a poté jejich mrtvá těla nechává tříštit o skálu. To vše však patří k pohádce klasické i k její imitaci.

Na rozdíl od pohádky klasické ne všechny dřevorubecké pohádky mají šťastný konec. V pohádce *Kolik měla straka peněz?* Tonda Šklíba napřed zapříčiní zničení stračích vajíček, což je velmi dramaticky vykresleno, a následně se z něho pádem ze stromu stává mrzák. Přestože konec je zdánlivě šťastný, Tonda pád z velké výšky přežije, nadosmrti se bude trápit tím, že zmařil životy tří nevylihnutých ptáčat, nadosmrti jej bude probouzet ze spánku výkřik ptačích rodičů.

Zamilovaný loupák ve stejnojmenné pohádce také končí tragicky, jeho láska, pila břichatka jeho city neopětuje, a tak se loupák příliš nečiní. Dřevorubec jím ve vzteku mrští o zem a loupák zůstává bez násady mrtev a ztracen v šumavských lesích.

V pohádce *Duše stromu* nás autor nechává přemýšlet nad touto vyřčenou skutečností tak, že zakončuje pohádku nezodpovězenou otázkou: „*Pane faráři, mohou mít stromy duši?*“⁷⁵ Svým celkovým postojem sice autor předestírá odpověď, avšak dává zde prostor čtenáři, aby se sám zamyslel nad touto poněkud filozofickou otázkou.

Kniha *Dřevorubecké pohádky* je pohlazením pro duši všem dětem i dospělým, kteří milují přírodu, a zároveň je inspirací pro ty, kteří zatím neměli tu čest se s ní blíže seznámit. Krásné a jednoduché pohádky Iva Stehlíka jsou citlivé, ale dřevorubeckou sekerou nahrubo otesané. Je z nich cítit vůně lesa a láska, se kterou autor tyto pohádky nabízí čtenářům.

4. 2 Nonsensev-parodický typ autorské pohádky

Humor, nonsens, groteska, komika, fantazie, spontánnost, těmito slovy bychom mohli charakterizovat pohádku nonsensev-parodickou. Námět, syžet i motiv díla je vystavěn na absurditě, hravosti a fantazii autora. Často dochází ke kontaminaci příběhovou prózou, kdy se pohádkový příběh odehrává v reálném prostředí, či v realitě vystupují bytosti a kouzla typická pro pohádku. Recipienty jsou především děti mladšího

⁷⁵ STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0, s. 78.

školního věku, které si vyžívají v asociacích, fantazii a hravosti, pro tento typ pohádky charakteristických.

Fantastický předmět, kouzelné sluchátko, které je dětem dobře známo prostřednictvím večerníčkového cyklu, si opět užívají hrdinové knih Miloše Macourka (*Mach a Šebestová na prázdninách*, 1993; *Mach a Šebestová za školou*, 1998). Nestárnoucí žáci 3. B svými neuvěřitelnými příběhy navazují na Macourkova vyprávění z 80. let. K těmto dílům se přidává také Macourkova zvířecí hrdinka, opička Žofka ze stejnojmenné knihy (1992). Alois Mikulka se uchyluje k parodizaci známých klasických pohádek (*O jelenovi s kulometem a jiné skazky a pohádky pro trampy, zlatokopy, stopaře, cestovatele a milovníky táboráků*, 1996; *Karkulka v maskáčích*, 2001). Bláznivý příběh loupežníků, kteří se ve svůj prospěch pokusili ukrást Měsíc, pro děti vymyslel Miloslav Jágr (*Jak zrci udělali tmou*, 1992). Na absurditě a jazykové hře jsou založena díla Patrika Ouředníka (*O princovi Čekankovi, jak putoval za princeznou, a o všelijakých dobrodružstvích, která se mu přitom přihodila*, 1993) a Františka Nepila (*Pohádková lampička*, 1993). *Malý Alenáš* (1997) je název knihy Ivana Vyskočila. Dílo plné snů, absurdity a jazykového experimentu navazuje na tradici Carollovy *Alenky v říši divů* a Nezvalovy *Aničky skřítky a Slaměného Huberta*. V groteskní pohádce Petra Chudožilova se prolínají prvky reálné s prvky nereálnými (*Na velrybě*, 1990).⁷⁶ Rámcově seřazené příběhy o vzniku řemesel předkládá dětskému čtenáři Božena Šimková (*Chytrému napověz*, 1999). Toto dílo má nepochybně etický i naučný charakter, především je pak zajímavé po stránce kompoziční, kdy jsou jednotlivé příběhy propojeny legendou o vzniku světa a prology planety Země, jež je zde antropomorfizována.⁷⁷

V díle *Dva lelci ve skříni, o Karlíkovi nemluvě* (1990) experimentuje Pavel Šrut s jazykem, mísí dohromady zdánlivě nesmisitelné jazykové vrstvy a tím dodává knize na komice. Dílo staví na rozvedení slovního spojení „chytat lelky“. Lelci jsou personifikováni a pomáhají chlapci zbavit se lenosti.

⁷⁶ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 13.

⁷⁷ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 50.

K nonsensově-parodickému vyprávění řadí Svatava Urbanová⁷⁸ též knihy Vladimíra Medka (*O hodináři Filipovi a skřítku Hodináříčkově*, 1996) či *Strašpytýlka* (1996) Františka Nepila, která Jaroslav Toman přiřazuje spíše do okruhu imitativně-inovačního. To je nesporným důkazem o tom, že mnohá díla mohou oscilovat na pomezí mezi různými typy autorské pohádky.

Ve směru nonsensově-parodickém se utváří skupina tzv. „výtvarníků-spisovatelů“⁷⁹, jejichž předností pro tento typ pohádkového žánru je nespoutanost pravidly, díky níž vznikají díla veskrze originální po výtvarné i umělecké stránce. Patří sem Pavel Čech (*O zahradě*, 2005), Jiří Černický (*O Sasance*, 2004), František Skála (*Jak Cílek Lidu našel*, 2006) a Petr Nikl (*Lingvistické pohádky*, 2006).⁸⁰ První tři jmenovaní se však spíše řadí do specifického okruhu nonsensově-parodického typu, a to do reálného příběhu, do něhož se nějakým způsobem promítne pohádka.

Zajímavými parodiemi kontaminovanými dobrodružným žánrem jsou díla Jiřího Kahouna (*Toronto Tom. Kocour z Ameriky*, 1993) a Pavla Šruta (*Pavouček Pája*, 2001). V obou dvou případech můžeme pozorovat okouzlení západem a „haurství, chvástavost“⁸¹, ať už u hlavního hrdiny či jiné postavičky.

Do nonsensově-parodického typu autorské pohádky se řadí též reálný příběh ze života dětí kontaminovaný pohádkou. Tento typ však osciluje na pomezí pohádky a jiných žánrů, a tudíž se nejvíce vzdaluje pohádce tradiční. Proto mu budeme věnovat samostatnou kapitolu.

Z autorů moderních pohádek se dále budeme věnovat bláznivé pohádce výtvarníka Miloslava Jágra *Jak zrzci udělali tmou*, ztřeštěné nonsensové grotesce Aloise Mikulky *Karkulka v maskáčích* a absudrním pohádkám Františka Nepila v jeho *Pohádkové lampičce*. Každé dílo je originální svým pojetím i tematikou, avšak společná je jim

⁷⁸ URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. O skřítcích, vodnicích, vilách a čarodějnicích, s. 69-90. ISBN 80-7220-185-9.

⁷⁹ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

⁸⁰ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

⁸¹ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 83.

nonsensová komika, absurdita a parodičnost typická pro nonsensově-parodickou moderní pohádku.

4. 2. 1 Miloslav Jágr – Jak zrzci udělali tmu

Za výtvarnou stránku pohádkového příběhu čtyř loupežníků *Jak zrzci udělali tmu* si Miloslav Jágr odnesl v roce 1992 ocenění Zlatá stuha. Nicméně textová část rozhodně nezůstala autorovými ilustracemi zastíněna, a tak se dětem nabízí humorná kniha plná nečekaných zvrátů a vtipných slovních hříček prostupujících jednoduchým příběhem, který je srozumitelný i čtenáři mladšího školního věku.

Hlavními hrdiny příběhu jsou čtyři loupežníci ryšavých kadeří, holčička Boženka, obyvatelstvo vesnice Smutná ves pod Černým kopcem a v první řadě antropomorfizovaný Měsíc, kolem něhož se celá zápleтка točí.

Prvotní impuls k celé akci zadá právě Měsíc, který se rozhodne, že potřebuje odpočinek, a usadí se v loupežnické chalupě Lumpárně na Černém kopci, kam se obyčejný člověk ze vsi bojí jen vstoupit. Když se však loupežníci vrátí ze svých pochůzek a zjistí, kdo se jim zabydlel v chaloupce, vymyslí plán. Nelení, vykopou jámu, vlákají do ní nic netušící Měsíc a mistrně jej zamaskují, aby ho nikdo z lidí nemohl najít. Budou tak mít za temných nocí dostatek prostoru pro loupení a nikdo je v té černočerné tmě nespátří. Když se však hned v noci vydají na lup, kvůli dokonalé tmě zabloudí a vykradou si Lumpárnu. Začnou litovat svých činů a rozhodnou se vrátit lidem Měsíc. Napíší anonymní dopis a odnesou ho do vesnice, avšak dříve než si dopis stačí někdo ze vsi přečíst, objeví Měsíc zvědavá holčička Boženka, která je zrovna na cestě k tetičce. Sežene pomoc a Měsíc se rázem ocitá v péči obyvatelstva Smutné vsi. Lupiči zatím zpytují svědomí a ze strachu, že budou odhaleni a potrestáni, se dobrovolně přiznají a vrátí vše, co nakradli. Pomohou lidem ze vsi vyleštit Měsíc a vrátit jej na oblohu a od té doby jsou ve Smutné vsi vítanými hosty.

Zdánlivě strašidelný příběh označuje Irena Malá jako horor. Horor, který je však „proteplený“ humorem a tak se čtenář „bojí spokojeně“.⁸² Opravdu v tomto díle není strach na místě, protože nad ním převládá velká dávka humoru, nonsensovosti a slovních hříček, čímž se toto dílo plnohodnotně řadí k nonsensově-parodickému typu moderní pohádky.

⁸² MALÁ, Irena. *Jak zrzci udělali tmu*. *Zlatý máj*. 1992, 1-6, s. 372-373. ISSN 0044-4781.

Pohádkový příběh Miloslava Jágra nemá s klasickou pohádkou zdánlivě nic společného. Přesto se však v knize vyskytnou momenty, které čtenáři tradiční pohádku evokují. V podstatě se tak děje hned v úvodní formulí. Autor ji zvolil tak, aby byla typická pro pohádku folklorní. Vzápětí ji však popře převedením slovesa být z préterita do prézentu, čímž vzniká záměrně vytvořená nedokonalost prve zmíněného textu a následuje oprava.

„Byla jednou jedna... – ale co byla – je jedna vesnice pod velkým zeleným kopcem, v noci úplně černým, plným starých stromů, mechů, borůvek a hub.“⁸³

Parodický obraz pohádky O Červené karkulce spatříme ve chvíli, kdy se lupič Matyllda zhostí představy o vylákání Měsíce z Lumpárny. *„Zrzoun, Zrzek i Rez se začali drbat ve svých zrzavých pačesech. Co teď? Co budeme dělat? Co bude s námi?*

Ale Matyllda vyrukoval s nápadem velkým jako buk.

„Jeden z nás, nejstatečnější, a to budu nejspíš já, si vezme bílou hůl, na oči černé brýle, ponese košík a v tom košíku bábovku, kytku, zkrátka něco k svátku. Půjde k Lumpárně, zaklepe na okno a řekne něco jako: Dobrá ženo, buď od té dobroty a doved' mne, zbloudilého, do vesnice pod kopcem, kde na mne čeká vnučka Boženka. Má dnes svátek a já jí nesu v košíčku dárky.“ ...“⁸⁴

Na tuto pohádku autor odkazuje i ve chvíli, kdy se neupravený Matyllda objeví ve dveřích Lumpárny v kostýmu slepého dědečka (namísto roztomilé holčičky v červených šatečkách), který nese dárek k svátku holčičce Božence (namísto babičky): *„Každý by si hned pomyslel: To je určitě vlk převlečený za Karkulku.“⁸⁵* Autor tuto komickou část textu vystavěl na předpokladu čtenářské znalosti lidové pohádky o Karkulce, která se vydala navštívit babičku bydlicí za lesem a přinést jí v košíčku sladký dárek k svátku. Vzápětí však autor doplňuje, že Měsíc zkušenost s pohádkami nemá, a tak ani v nejmenším nemůže tušit nějakou lotrovinu a doplácí na svou důvěřivost a dobrotu.

Zakončení příběhu naopak s pohádkou lidovou vůbec nekoresponduje. Konec je otevřený, a tak zde dostává prostor čtenářova fantazie. Dokonce poslední větou je přímá řeč, tudíž dílo může nabývat podoby jakéhosi otevřeného rozhovoru.

⁸³ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 7.

⁸⁴ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 20.

⁸⁵ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 24

Když se ti čtyři chystali k odchodu na Černý kopec, loučili se s nimi Boženka i ostatní.

„Přijďte píchnout na žita.“

„Přijdem hned zítra,“ odpověděli všichni najednou a Matylida sám dodal: „Je to jistý, basta fidli.“⁸⁶

Na rozdíl od pohádky tradiční se zde dovídáme název lokality, kde se děj odehrává, z hlediska časové určení děj přesahuje do současnosti již úvodní frází, avšak přesné určení časové autor neudává. Avšak již použitím slovesa být v přítomnosti v úvodní fázi a závěrečným rozhovorem, který navozuje atmosféru pokračování, dodává dílu na aktuálnosti.

V textu je bohatě zastoupená komická stránka. V nonsensové pohádce je možné všechno, a tak nikomu není podezřelé, že navzdory veškerým vědeckým poznatkům je Měsíc schopen opustit oblohu a při své velikosti bez problémů projít dveřmi chaloupky, kde vzali loupežníci v noci narychlo bábovku, aby mohl Matylida důvěrně imitovat pohádku o Karkulce, jak mohli loupežníci tak rychle vykopat jámu, do níž by se vešel Měsíc, během pár minut, které bezpochyby stačily Matyldovi k vylákání Měsíce z Lumpárny, či jak se mohli loupežníci požit takové množství inkoustu, aniž by je alespoň nebolelo břicho.

Kromě neuvěřitelných zápletek a situací, které nám autor z pozice vypravěče zprostředkovává, nás zahrnuje velkou škálou výrazů z různých jazykových vrstev, a tak se setkáme s výrazy zastaralými (*...V noci si vařil, chvíli šukal po světlici a ve dne hodně a zdravě spal.*⁸⁷), nespisovnými (*„To je jasný,“ ...*⁸⁸), slangovými (*... „Nedělej si z nás šoufky, Matylido.“*⁸⁹) i argotem (*„...Komu poklad čmajzeme?“*⁹⁰). Ve významných okamžicích se však i loupežník uchyluje k jazyku spisovnému, ba dokonce i k rýmu: *„Tak pro nás na světě nastane hotový ráj – ať žije zelený háj! Proto navrhuji, aby už dnešní noci*

⁸⁶ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmou*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 62.

⁸⁷ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmou*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 11.

⁸⁸ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmou*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s.21.

⁸⁹ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmou*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s.18.

⁹⁰ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmou*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 31.

byla zahájena první vskutku velkolepá loupež.⁹¹). Jazyková komika spočívá i v používání jazykových hříček („...Měsíc je v jámě. My jsme v troubě.“⁹²). Poměrně častým jevem je synekdocha, záměna množství(... „ Stopa je zahalena, jde se spát!“⁹³).

Komicky působí též pojmenování některých hrdinů. Hlavní aktéry, zrzky, pojmenoval autor sice netypicky, ale výstižně: Zrzoun, Zrzek, Rez a Matylida. U posledního jmenovaného je zajímavý přechod původního jména ve femininu do maskulina. Proč asi dal autor loupežníkovi komicky působící jméno Matylida, může být dalším důvodem pro podněcení čtenářovy fantazie. Vtipně vyznívá i příjmení hajného Kňourka a paní Mařátkové, u hajného především po významové stránce, ale zároveň i jeho zdrobněním a použitím změkčené souhlásky.

Situační komika se v knize *Jak zrzci udělali tmu* prolíná celým dílem. Ať už se jedná o motiv, kdy Měsíc hospodaří v chaloupce, kdy se Matylida převlékne za slepého dědka, když si zrzci rozlévají inkoust, aby „vypili“ stopy po výhružných dopisech, které rozesílali, či když se Boženka při nalezení Měsíce v jámě zaraduje, že nemusí k tetičce, protože vyšel měsíc a za chvíli bude tma. Překvapivé zvraty pobaví čtenáře kteréhokoli věku, přitom děj není náročný a velmi lehce se v něm zorientuje každý čtenář.

Autorův kontakt se čtenářem nabízí možnost dialogu a zajišťuje čtenáři pocit spoluúčasti na vytváření díla. Otevřený konec podněcuje čtenářskou fantazii.

Nemyslete si, že měsíc neví, co si o něm tam dole povídají.

„Jde to se mnou z kopce. Potřeboval bych na pár dnů vypnout, měl bych se vyleštit, přibrat a zakulatit.“⁹⁴

V pohádce je patrný vývoj hlavních hrdinů, sympatických zrzavých lupičů. Zprvu se snaží pouštět hrůzu a nahánět lidem strach. Postupem času je začne tížit vina, když zjistí, že ze svých piklí mají místo výnosů jen a jen nepříjemnosti. Loupežníci začnou litovat svých činů a přiznají se, přestože prvotním impulzem k přiznání je strach z trestu. Protože přiznání je polehčující okolnost, je jim odpuštěno a stávají se přáteli celé vesnice.

⁹¹ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 31.

⁹² JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 39.

⁹³ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 51.

⁹⁴ JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0, s. 9.

Vývoj loupežníků, který je naprosto atypický pro pohádku klasickou, i jejich přiznání působí na dětského čtenáře jako ponaučení.

Neměli bychom opomenout grafickou stránku díla, která je u výtvarníka Miloslava Jágra obzvlášť výrazná. Pokud Smutnou ves a její okolí halí tma, používá autor černé pozadí, na němž vyniká bílé písmo, a tak se čtenář v textu velmi dobře orientuje i díky této stránce. Několikrát se mezi tištěným textem vyskytne i psaná poznámka, například když si loupežníci sepíší plán loupeže či posílají do vsi oznámení o tom, kde se nachází Měsíc. Dílo je vydatně doplněno skvělými ilustracemi, které výstižně dokreslují atmosféru celého příběhu.

Kniha *Jak zrci udělali tmu* je příjemným, odpočinkovým společníkem, s nímž se čtenář nejen zasměje, nýbrž i prožije dobrodružství. Pro svou nenáročnou povahu je přístupná čtenářům nejmladším, ale vzhledem ke své umělecké kvalitě se při jejím předčítání pobaví i dospělý.

4. 2. 2 František Nepil – Pohádková lampička

Autor ve své sbírce představuje šest absurdně laděných, milých pohádek, které jako kdyby připomínaly názvy pohádek Karla Čapka. Právě na čapkovskou a čtvrtkovskou poetiku František Nepil navazuje.⁹⁵ Jeho svérázný jazyk a vypravěčský talent však dávají vzniknout typické nepilovské poetice.

V *Pohádce vodníčci* se setkáváme s pohádkovou postavou vodníka Hrouzka a jeho přítele, košíkáře Opálky. Oba dva jsou samotáři, košíkář proto, že „*košíkář nebývá pro ženskou obzvláštní terno...*“⁹⁶ a vodník proto, že vodnice neexistují. Vodník si pěstuje svého nástupce, protože v Nepilově pohádce se, vzhledem k neexistenci vodnice, malí vodníčci nerodí, nýbrž se líhnou z kamene, na který se promění stoletý kapr. Toho si právě musí vodník hýčkat a pěstovat. Hrouzkův kapřík vyžaduje neustálé houpání, a tak Hrouzek musí neustále čeřit hladinu. Opálka mu vyrobí kolébku, čímž zbaví svého přítele této povinnosti.

⁹⁵ http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=500; 6.4. 2011

⁹⁶ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 8.

V *Pohádce cvrččí* se setkáváme s dobrákem cvrčkem, jemuž škodolibá myš natolik srazí sebevědomí, že odmítá hrát na mezi na své housličky. Těší jej, když si k němu ostatní broučci chodí stěžovat na absenci jeho hry na housličky, avšak netroufne si opět začít hrát kvůli zlé myši. A tak mu lišaj borový spolu s ostatními broučky zajistí koncert, který potěší všechny lidi v koncertní síni, přestože malého umělce nevidí, a cvrček je zase schopen hrát na své housličky.

O chudém ševci a jeho ženě vypráví František Nepil v *Pohádce ševčí*. Švec se ševcovou přemýšlejí, jak se zbavit bídy, avšak příliš se jim nedaří. I přes svou chudobu pověsí v zimě ptáčkům *štryclík sádla* a ptáčkové si libují, jakou mají krásnou zimu. Když se na jaře vrátí ptáci z teplých krajín, společně vymyslí, jak ševci pomoci, aby nemusel sklízet višně, mák a ořechy. Všechny plody sklídí za něj a švec nemá co prodat. Do toho na něj kavka pokřikuje „*ta nejpěknější slova*“, avšak ve skutečnosti mu nadává a sova mu houká „*pěkné ukolébavky*“, které ve skutečnosti znějí „*jako když vyplouvá Titanic*“.

V *Kocouří pohádce* je hlavní hrdinkou nikoli kocour, ale kočka. Černovická kočka, „jejíž“ dědeček se stane starostou, proto mu jako gratulaci přinese „...*v zubech tu nejšpatnější ze všech černovických myší*“. Nový starosta ji však výjimečně pustí na svobodu, ale myš se mu přesto rozhodne mstít. A tak spolu s ostatními myšmi spořádají vzácné městské listiny. Právě je ve městě cirkus, a tak se kočka rozhodne, že to myším tak snadno neprojde. Zkříží se s „*opravdickým, přeukrutným tygrem*“, a když se narodí koťátka, jedno z nich je po tatínkovi tygře. Kočka vymyslí lest a malý tygřík postupně odpálí všechny myši z Černovic daleko odsud, a protože zrovna opět dorazil do města cirkus, odjíždí se svým tatínkem na cesty.

Rybička Klára a dobrácký pán jsou hlavními hrdiny *Pohádky rybiččí*. Pán si se svou rybkou, která je jeho jediným přítelem, rád povídá. Sice jí nerozumí ani slovo, a tak jde často do sklepa pro uhlí, aby neměl pocit, že je hluchý. Jednoho dne se objeví kočár s mladou dámou z Budějovic, která se o *strýčínka* strachuje, protože od něj něco potřebuje. Namluví mu, že rybička se sama usouží, a přes veškeré protesty Kláry si ji odváží s sebou do Budějovic. Pán ji několikrát navštíví v Budějovicích, paradoxem je, že podle jeho nejlepšího vědomí je Klára šťastná v obklopení dětiček, ale čtenář, který Klárku „slyší“, ví, že rybičce se naopak stýská po blízkosti osamělého pána, kterému mohla neustále vyprávět.

Pohádka vánoční vypráví o osudu vojáčka, který má díky rozmaru kapitána a Jasně Císařovny hlídat o Vánocích osamělou lávku, a tak se nedostane ke své staříčké mamince, aby ji o Vánocích potěšil a pomohl jí. Nakonec se však k mamince dostane díky

Kalouskovi z pastoušky, kterého i přes rozkaz kapitána nezastřelí, ale vymění s ním hlídání lávky a svůj teplý kabátek. Díky pošťákovi Fafejtovi se dostane na voze domů a ještě mamince přiveze pár jablíček, oříšků a rozinek, které se cestou nahromadí u Fafejty na voze.

Pohádky se odehrávají v konkrétních reálných místech, situovaných na jihu Čech. A tak vodníka Hrouzka najdeme v rybníce Vackově na černovickém potoce, cvrček a jeho přátelé pocházejí z Lidmaně a v Jindřichově Hradci se účastní koncertu, švec se svou ženou žijí ve Vlkosovicích, vojáci maširují okolím Třeboně atd.

Všechny pohádky začínají tradiční úvodní formulí pro pohádku typickou: *byl jednou jeden*. Zakončení pohádek však působí parodicky, snad je to částečně parodie na pohádku o Šípkové Růžence, s níž usne celé království. Konec pohádky nabízí čtenáři dojem, že se na konci pohádky zastavil čas či zasekl gramofon.

Opravdu toho neměli moc. Ale když vojáček vysypal z hazuky všechny vůně, co nasbíral cestou, nechybělo jim vůbec nic. Nic – jenom promést a vysypat ty pěšinky.

Ale do toho se dal vojáček až ráno. A jestli neumřel, prometá je dodnes.⁹⁷

Parodizace tradiční pohádky spočívá v zesměšnění některých postav, jako například vodníka Hrouzka ve *Vodničí pohádce*, který si sám neumí poradit se svým nástupcem. Tato postavička je zbavena kouzelné moci, proto působí spíše jako lidská bytost. Personifikovaná zvířátka v tradiční pohádce nabízí svou pomoc a odplatu. Zde se též setkáváme se snahou pomoci a oplatit laskavost prokázanou člověkem, avšak tato snaha ve svém výsledku nakonec zapůsobí úplně naopak (*Ševčí pohádka*).

Laskavý humor pramení především z nonsensovosti, absurdity, která se někdy může projevit „medvědí službou“ prokázanou na základě dobrého úmyslu spojeného s nepochopením či špatným porozuměním (*Pohádka ševčí, Pohádka rybiččí*).

Místy dodává autor svým pohádkám na komičnosti pohráváním si se slovíčky. Dovídáme se tak, že *každý kapr roste jako z vody*⁹⁸, *Ten rybník, co „byl jednou jeden“*, *byl totiž na Vackově...*⁹⁹, *sova houká jako Titanic*¹⁰⁰, nebo že *kos je zmrzlý jako drozd*.¹⁰¹

⁹⁷ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 60.

⁹⁸ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 7.

⁹⁹ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 8.

Někdy používá nespisovného jazyka či slova citově zbarvená. Z rybičky Klárky je tak rázem *drnda*¹⁰² z ševce je *švícko*¹⁰³, cvrček místo hraní *vrže* a je *vrzal*¹⁰⁴ a má se podle chrobáka na myš *vyflajznout*, *heršvec kilián*.¹⁰⁵ Situační komika spojená s originálním nápadem často přechází v šokující a vtipně působící skutečnost. Tak se děje i v *Pohádce kocouří*. Kočka se proti všem zákonům přírody rozhodne, že se zkříží s tygrem. Dialogy s jejím synem, malým tygříkem, připomínají pohádku o dědu Vševědu.

Sotva se mu zamkla víčka, zapištěla mu maminka do ouška jako myš. Malý tygr vyskočil na všechny čtyři a zařval div ne jako tatínek: „Kdo to tu piští, kdo mě to ruší?“ A jeho černá maminka mňoukla: „Kdo jiný, než myši pod podlahou, synáčku. Těch si nevšímej, ty ti tak budou pištět celý život.“

„Hoho, mně teda určitě ne,“ zařval malý tygr. A vyrval prkna z podlahy a každou myš, kterou našel pod podlahou si chytil, nadhodil a odpálil až za Pacov. Pak se zase nacucal a usnul jako břeně.¹⁰⁶

V této části textu bychom našli i pohádkové trojí opakování typické pro klasickou pohádku. Napřed malý tygřík zneškodní myši pod podlahou, potom všechny myši ve městě a naposled tu nejšpatnější ze všech myší. A svou pacičkou je odpaluje postupně dále a dále, je zde patrná i hyperbola. Ať už v množství myší, které tygřík najde, tak ve vyjádření, jak daleko je svou tlapkou odpálí.

V *Pohádkové lampičce* se setkáme pouze s jednou typicky pohádkovou bytostí, a to vodníkem Hrouzkem. Jinak zde potkáme personifikovaná zvířátka v *Pohádce cvrččí, rybiččí, kocouří* či *ševčí*, a obyčejné, prosté lidi, košíkáře, ševce, prostého pána, dědečka. Pokud se autor zmiňuje o panstvu, je vykresleno poněkud ironicky a lehce komicky. Například dáma z Budějovic, která se úlisně vnucuje pánovi, vlastnicímu rybičku Kláru v *Pohádce rybiččí*, či komtesa v *Pohádce kocouří* a její gratulace dědečkovi k získání magnifikátu za vzorné starostování:

¹⁰⁰ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 33.

¹⁰¹ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 31.

¹⁰² NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 47.

¹⁰³ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 27.

¹⁰⁴ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 97.

¹⁰⁵ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 21.

¹⁰⁶ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 42.

*Mondié, pane starosto, ten magnifikát je opravdu splendidní, bjútifulózní až tréšarmantní,“ ...*¹⁰⁷

František Nepil píše především o obyčejných lidech a obyčejných věcech, ale svým neobyčejným a působivým vypravěčstvím. „Byl to spisovatel, který byl obdařen uměním vidět krásu ve všedním životě kolem nás, v obyčejných věcech a v obyčejných lidech s běžnými starostmi, a navíc se o ni dokázal podělit.“¹⁰⁸ A právě to je jeden z důvodů, proč kromě humorné stránky jazyka zde najdeme také mnoho jemných a milých poetických obrátů a momentů. Autorovi hrdinové si vystačí s málem, stačí jim uznání, přítomnost blízké osoby či pocit, že udělali něco pro někoho jiného. A to je právě to hezké, co dělá Nepilovy pohádky blízké každému čtenáři. „Měl v sobě dar vstřícnosti a laskavosti, onu nepojmenovatelnou schopnost něčeho, co dělá člověka příbuzným s jiným člověkem.“¹⁰⁹

Pohádky výborného vypravěče Františka Nepila nejenže čtenáře pobaví a leckdy i rozesmějí, nýbrž působí hlouběji, právě svou laskavostí a blízkostí člověku, svou neokázalostí, protože právě v jednoduchosti a obyčejnosti tkví krása. A takové jsou Nepilovy pohádky o obyčejných lidech a věcech vyprávěné neobyčejným jazykem.

Jak řekl František Nepil: „Slovo není jen zvukem a nástrojem dorozumění, slovo je i lékem a je potravou, ne každé, právě také ne všechno co je potravou je někdy k jídlu.“¹¹⁰ Jeho slovo dokáže nejen nakrmit a léčit, ale též pohladit po duši, což bezesporu dokazuje i ve své *Pohádkové lampičce*.

4. 2. 3 Alois Mikulka – Karkulka v maskáčích

Kniha Aloise Mikulky *Karkulka v maskáčích* vyniká především svou nonsensovou humorností. Ilustrace, které výborně dokreslují celý text, jsou vtipné, až groteskní. Celkově působí dílo jako absurdní anekdotické vyprávění, které svou aktuálností nadchne nejen čtenáře dětského, ale i dospělého.

Autor a ilustrátor v jedné osobě nám vypráví vtipné příhody děvčátka, které uteklo z dětského domova a skrývá se v lesích před povinnou školní docházkou. V lese se náhodně setká s Všemocnou paní. Všemocná paní vezme malou záškolačku k sobě do

¹⁰⁷ NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992]. 60 s. ISBN 80-85618-05-2, s. 41.

¹⁰⁸ http://citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=390&Itemid=3994, 6. 4. 2011

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ http://www.citarny.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=500

chaloupky na kuřích nožkách do učení a učí ji různým kouzlům a trikům. Druhou Karkulčinou učitelkou je všemocná matka Příroda.

Po dívce je vyhlášeno celostátní pátrání, a tak mnozí pokoušejí štěstí a snaží se pohřešovanou v lesích vypátrat. Většinou dojde k setkání, z něhož Karkulka pomocí kouzla, svého důvtipu či svých převážně zvířecích přátel vyvázne. Snaží se ji polapit hajný, skauti, hasiči, policie a dokonce i samotný školní inspektor, ale neúspěšně.

Karkulka prožívá v lese mnohá dobrodružství a seznámí se s mnoha zvířecími obyvateli lesa. Jezevci poradí, jak si počínat se žvýkačkami, nebojí se medvěda, a tak mu tahá z kožichu blechy a z tlapek trny, a když je potom sama v ohrožení, před dvěma zlobivými kluky převlečenými za indiány ji její přítel zachrání. Vlky, kteří se ji chystají zkonzumovat, promění v muchomůrky zelené. Spolu s Všemocnou paní soucítí s uprchlým orangutanem a pomohou mu navrátit se na jeho rodné Borneo. Rozmlouvá se žábami, plazy i ptáky. Setká se s mravenci, kteří bydlí ve svých mraveništích New Yorku, Pekingu a Moskvě a stěžují si na lidi, kteří si pojmenovávají svá města podle nich. Poznává zlatou ryбку a její přítelkyně, které všechny touží po pohlazení, a následně i hastrmana. S veverkou zachrání ze strašného hnízda prsten anglické princezny. Kamarádí se s lištičkou, ale prohlédne její zákeřnost, když najde v jejím doupěti synka hajného, a tak jej zachrání.

V lese se setkává i s mnohými podivnými ze světa lidí. Kromě všech, kteří se jí snaží polapit, se setká s profesorem botaniky, jemuž přivodí mdloby přikouzením exotických rostlin do jehličnatého lesa. V chaloupce na kuřích nožkách Karkulku a Všemocnou paní navštíví podomní obchodník Emil Ventilšlaušek propagující typické zimní oblečení, které však má zvláštní schopnost – chladí a osvěžuje. Všemocná paní si jeden z jeho svetrů koupí a za pomoci lepenkové krabice, přes kterou jej přetáhne, vyrobí originální ledničku. Angličanu Johnovi pomohou s Všemocnou najít jeho doposud nepoznanou lásku Olinku. Skupinka skautů zde působí zprvu poněkud nevrle, avšak i je si roztomilé děvčátko získá.

Spřátelí se s několika zástupci pohádkových bytostí, hastrmanem, který touží po Všemocné, a ta mu nakonec přičaruje vodní paní, zachrání před kunou postavičku Palečka a na nějakou dobu mu spolu s Všemocnou paní poskytnou azyl, podívá se do podzemního světa pidilidí a přijme královské pozvání na večeři.

Zajímavou postavou je robot, s nímž se Karkulka znenadání setkává v lese. Robot čistí a žehlí kapesníčky na počkání, a tak se setkává s úlekem i obdivem kolemjdoucích. Když začne být o zákazníky nouze, vezme svůj létací kastrol a zmizí v nebeských výškách.

Přestože Karkulka žije v lese a nechodí do školy, vzdělání si neodepře. Něco jí naučí matka Příroda a mnohé další si přečte z učebnic, které však po jejich přečtení zůstanou vyčtené a informace z nich se přemístí do Karkulčiny hlavy.

Nicméně, i na Karkulku dojde, když se školnímu inspektorovi podaří ji polapit. Karkulka mu přiřčaruje bohatou večeři a přesvědčí jej, že to není jen hloupá tulačka a záškolačka, a že i v přírodě se dá naučit mnohým znalostem. Inspektor je spokojený, propouští Karkulku a ruší po ní vyhlášené celostátní pátrání.

Mikulka *Karkulka v maskáčích* je pohádka plná humoru, nonsensu a absurdity. Klasickou pohádku autor paroduje, postmoderně přetváří a vzniká tak dílo, které bychom mohli označit jako nonsensovou grotesku.¹¹¹ Alois Mikulka vychází z předpokladu, že dětští čtenáři znají klasické pohádky, a na tomto základě si je dovoluje systematicky parodovat.¹¹²

Sama postava hlavní hrdinky je parodií na klasickou pohádku *O červené Karkulce*. Všemocná čarodějka by mohla působit jako Karkulčina babička, v knize se setkáme i s motivem zlého vlka, ba hned celé smečky, se kterými si Karkulka lehce poradí a jako by odplatou za svůj osud v klasické pohádce je potrestá proměnou v muchomůrky zelené.

Jako Jiřík v pohádce *O Zlatovlásce* rozumí Karkulka řeči zvířat, protože ochutnala maso bílého úhoře. I dvě mušky, které byly prvními příslušnicemi ze zvířecí říše, jimž Jiřík porozuměl, se zde vyskytují, ale na rozdíl od těch „tradičních“ tyhle dvě letí *za nějakým podivuhodným smradíkem*.¹¹³

Také některé pohádkové postavy si našly cestu do knihy Aloise Mikulky. A tak se zde setkáme s hasstrmánkem, zlatou rybkou, Palečkem i trpaslíky, kteří si však říkají pidilidi. Avšak i tyto postavy jsou podány parodicky, takže vodník není strašlivý hastrman, který topí lidi a střádá dušičky, nýbrž starý mládenec toužící po lásce, zlatá rybka má sice schopnost plnit rozličná podivuhodná přání, avšak své zdánlivě obyčejné přání si sama splnit nemůže – touží totiž po pohlazení. To jí nakonec splní Karkulka, avšak netuší, že

¹¹¹ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 50.

¹¹² URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 84.

¹¹³ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 48.

následně bude muset pohladit i ostatní ryby v řece, mezi nimiž se tato zpráva velmi rychle rozkřikne. Automechanik Paleček se díky svému oblečení, které dostane od Všemocné paní, na nějakou dobu mění v Kašpárka a nakonec utíká s loutkovým divadlem. Pro tuto postavu vymyslel autor originální název *kašpárkopaleček*. Postavičky trpaslíků, jež autor nazývá pidilidmi, mají v podzemí svůj velmi moderně vybavený svět, hrají karty a užívají si života, na rozdíl od tvrdě pracujících trpaslíků v pohádce klasické.

V postavě synka pana lesního a jeho osudu spatřujeme podobnost tohoto chlapce s Budulínkem ze známé klasické pohádky. Oba totiž touží po dobrodružství a nechají se od lišky svézt na ocase. Liška však zneužije situace a odveze chlapce do svého doupěte. Na rozdíl od lišky tradiční, Mikulkova liška unesla lesníkovu synka pod vidinou výkupného v podobě několika zaříznutých slepic. Bohužel, chlapec ještě nebyl písma znalý, a tak liška nepochodila. Díky Karkulce se dostal zase domů do hájovny.

V poslední kapitole spatřujeme motiv kouzelného ubrousku z tradiční pohádky *Obuchu, hýbej se*. Karkulka jeho prostřednictvím pohostí školního inspektora, čímž si získá jeho sympatie, a ten se s ní dá následně do řeči. Ubrousek však nekouzlí pečínky, nýbrž typické české jídlo – kachnu, knedlík a zelí.

V kapitole o pidilidech bychom mohli vysledovat parodovaný motiv souboje prince s drakem, a to v podobě souboje trpaslíka s vránou. Na jeho počest se koná hostina právě v chvíli, kdy se Karkulka zmenší a zavítá na návštěvu k pidilidem.

Sotva král spatřil Karkulku, zvolal: „Ó! Copak nás to navštívilo za hezounkou slečíněčku?“ Jeden z trpaslíků se nahnul ke králi a chvíli mu něco šeptal do ucha. A tu král vyskočil, radostně Karkulku uvítal a usadil ji mezi sebe a královnu trpaslíků. Oba jí vysvětlili, že tato slavnostní hostina se koná na počest velmi udatného trpaslíka, jemuž se podařilo zabít zlou vránu, která si z nich dělala jednohubky, za což ten trpaslík dostane za manželku jejich jedinou dceru.¹¹⁴

Alois Mikulka si je dobře vědom významu symboliky čísel v klasické pohádce, a proto se i v *Karkulce v maskáčích* tato symbolika objevuje. Všemocná čarodějka použije právě *sedm kapek puškvorcového oleje* k uzdravení triatlonisty Johna, který se vydává za svou doposud nepoznanou láskou přes moře i přes pevninu, na kole i pěšky, a jehož cestou skolila viróza. Chaloupka odnese čarodějkou s Karkulkou za sedm hor a devět údolí. Nebo například počet vlků, kteří mají v plánu poobědvat Karkulku, je třicet.

¹¹⁴ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 94.

Alois Mikulka vypráví své pohádky o *Karkulce v maskáčích* poetickým jazykem, do něhož mísí prvky z různých jazykových vrstev. Také proto jeho dílo působí absurdně a komicky. Použitím prézentu, jímž zpravidla uvozuje kapitoly, dosahuje jakéhosi dojmu anekdotičnosti.

Sedí si Karkulka na pařezu a vedle ní se vyhřívá na plochem kameni veliká zmije. A takhle spolu rozmlouvají:

Karkulka: „Kde tady bydlíš?“

Zmije: „Tuhle pod tím pařezem, co na něm sedíš.“

Karkulka: „V té myši díře? Ty tam bydlíš s myší“

Zmije: „No – víš – jak se to vezme. Vlastně ano.“

Karkulka: „Tys ji spolkla! Chudák myš! Udělá si útulný byteček a pak přijdeš ty, zabavíš byteček a myš spolkneš!“

Zmije: „Inu – tak už to v přírodě chodí. To víš, já nemám nožky ani tlapky – hrabky. Já si díru pod pařezem nedokážu vyhrabat. A co se týká té myši, netrpěla. Mám rychlý a dobrý jed.“¹¹⁵

Z této ukázky je velmi patrné autorovo pojetí dialogů. Pro přehlednost a snad i z jakési recese je rozepisuje Alois Mikulka, jako by se jednalo o dramatické pojetí. Nebo bychom si mohli toto uspořádání vysvětlit jako pokus o postihnutí autentické dětské mluvy ve chvíli, kdy se snaží vyprávět anekdotu a v překotném úsilí nevynechat ani jediný detail zkracují nepříliš podstatné části, jednou z nich by v tomto případě byla i případná nepřímá řeč.

Kromě tohoto upoutání dětského čtenáře s ním autor také navazuje kontakt, oslovuje jej a klade mu různé otázky k přemýšlení. V případě potřeby jej napíná, jako například ve chvíli, kdy se Karkulka snaží ukrýt před hajným, který ji chce dostihnout, a schová se ve skalní průrvě, kde se setká s tajemným *kožichem*, z něhož se teprve po několika řádcích vyklube jezevec.

Alois Mikulka vypráví své ztřeštěné příběhy velmi poeticky. V *Karkulce v maskáčích* autor často použije infinitiv zakončený na –ti, což v dnešní době považujeme za umělecký výraz v běžné řeči nepoužívaný. Nalezneme zde i přechodníky či inverzní

¹¹⁵ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 41.

slovosled. Tento „pohádkový způsob vyprávění“¹¹⁶ je však kontaminován výrazy z různých jazykových vrstev, nespisovné češtiny, vulgarismů, slangových výrazů, citově zabarvených slov i novotvarů případně tento způsob jazykového vyjádření nekoresponduje s významem vyřčeného, a proto působí tyto části textu značně komicky i po stránce jazykové. Krásným příkladem je oslovení vrchního školního inspektora, který si myslí, že setkáním s Karkulkou má již vyhráno.

*Karkulka udělala pukrle a řekla: „Bud’te pozdraven, otlýý strejci!“ Načež mu proklouzla mezi rozkročenýma nohama a alou do lesa!*¹¹⁷

Tento způsob použití jazyka by mohl připomínat příběhovou prózu meziválečného autora Karla Poláčka a jeho dílo *Bylo nás pět*. Avšak mluva Karla Poláčka vyplývá ze snahy napodobit autentický dětský jazyk, u Aloise Mikulky je tato jazyková poloha to spíše recesistická.

Zajímavé jsou Mikulkovy hlavní postavy. Svou Všemocnou paní a Karkulkou navazuje na postavy ze svého souboru *O jelenovi s kulometem*. Všemocná paní není zlá ježibaba, nýbrž působí jako kombinace čarodějnice, která zná veškerá kouzla, a pohádkové babičky,¹¹⁸ jež se stará o Karkulku, vaří a pečuje o domácnost. Karkulka se zase ráda učí od svých dvou učitelek, totiž Všemocné paní a matky přírody. V poznávání lesa jí pomáhají personifikovaná zvířata, jež jsou zde zastoupena v hojném množství. Bezpochyby nejvýraznější složkou díla je humor spojený s nonsensem. Na jedné straně je to komika jazyková, na druhé straně komika situační. Jazyková komika je leckdy založena i na doslovném pojetí či slovní hříčce. Příkladem budiž část textu, kdy Karkulku pronásleduje hajný.

*Zato chytrá Karkulka vzala do zaječích. Kličkuje mezi ostružinami a zlostně láteřící hajný za ní....*¹¹⁹

¹¹⁶ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 84.

¹¹⁷ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 17.

¹¹⁸ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 84.

¹¹⁹ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 14.

Situační komika je nedílnou součástí *Karkulky v maskáčích*. Ztřeštěné příběhy přibývají jeden za druhým, promítají se do nich moderní prvky i šílená podobenství s lidským světem. Za všechny poukážme na kapitolu nazvanou *Mravenci* a Karkulčino setkání s nimi.

„Vy jste támhle z toho velikého mraveniště?“

„Jasně, je to velkomraveniště jménem New York!“ řekli mravenci hrdě.

Karkulka se zasmála: „Co to říkáte? New York je město v Americe!“

Mravenci se zarazili: „Američané jsme my, černí mravenci! Támhle z druhé strany kopce jsou červení mravenci a ti mají velkoměsto jménem Moskva! A na druhé straně za potokem jsou žlutí mravenci a jejich hlavní město je Peking!“

Karkulka se chichotá: „Ale to jste si pojmenovali podle nás, lidi!“

Mravenci se zamračili: „Ba ne! To vy, lidé, jste si asi pojmenovali svá mraveniště podle nás, mravenců! Zřejmě máte mezi námi nějaké vyzvědače! A to se nám moc nelíbí!“¹²⁰

V barvách mravenců můžeme pozorovat jistou symboliku – černí mravenci, žijící v mraveništi New York, připomínají černošské obyvatelstvo. Červení mravenci z Moskvy zase barvy revoluce a žlutí mravenci z Pekingu symbolizují asijské obyvatelstvo.

Humor, který je založen na nápadné podobnosti se současným světem, je velice aktuální, až absurdní. Karkulka například zachrání prstýnek Diany, princezny anglikánské, nebo létací koště jí ukradne „*jakýsi přičmouhlý darebák*“.¹²¹

Do komické roviny díla se řadí bezesporu řada rekvizit ryze moderních. Karkulka se chystá létat na létacím vysavači, Všemocná vykouzlí uprchlíkovi orangutanovi letadlo, v lese najde jezevec žvýkačky, na pasece se objeví robot, který namísto létacího talíře odletí v létacím kastrolu. Pidilidem slouží k dopravě podzemní tramvaj, podobně jako lidem metro, běžně používaná rekvizita je mobilní telefon.

Nesmíme opomenout též vynikající parodizující ilustrace samotného autora. Leckdy připomínají osobnosti velmi aktuální – například v kapitole, kde jakýsi lotr přepadne Všemocnou, která jej následně promění v sochu, je patrná podobnost s neblaze proslulým afgánským teroristou. Vtipné a barevné ilustrace skvěle doplňují text, přesto dávají prostor čtenářově fantazii.

¹²⁰ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 53.

¹²¹ MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8, s. 72.

V neposlední řadě si lze všimnout lehce zahrnutého etického a ekologického aspektu. Z etického hlediska máme před sebou obrázek slušně vychované dívky, přestože utekla z dětského domova a jejími rodiči jsou hledaní lupiči. Také bychom sem mohli zařadit nepatrný odkaz k důležitosti pohádky v dětské četbě. Všemocná čarodějka totiž při zařizování Karkulčina pokojíku jej neopomněla vybavit pohádkovými knížkami. Ekologické hledisko je patrné opět z Karkulčina chování, která se chová v souladu s přírodními zákony, pomáhá zvířátkům v ohrožení a snaží se neubližovat ani jim ani přírodě.

Při bláznivé parodii Aloise Mikulky *Karkulka v maskáčích* se pobaví čtenář každého věku.

4. 3 Imaginativní typ autorské pohádky

Také tento typ autorské pohádky jsme blíže specifikovali v kapitole o typologickém rozčlenění autorské pohádky. Radíme k němu texty „umělecky výsostné, reflexivní, poetické, významově zvrstvené, vyjadřující v aktuálním podobenství a v etické či filozofické rovině závažné myšlenky o vnitřním a vnějším světě moderního člověka, o odvěké lidské touze po lásce, přátelství a dobru.“¹²² Tyto texty jsou pro čtenáře mladšího školního věku příliš náročné, a proto se jejich adresátem stávají většinou čtenáři staršího školního věku a promlouvají též k čtenáři dospělému.

Na tvorbu Hanse Christiana Andersena či Oscara Wildea navazují svými díly Tomáš Pěkný, Karel Šiktanc, Jan Vladislav, Jan Skácel, Ludvík Aškenazy, Alexandr Kliment, Ludmila Klukanová, Marcella Dostálová, Viktor Fischl a Eva Hudečková.

Tomáš Pěkný (*Havrane z kamene*, 1990) se inspiroje v díle Otfrieda Preusslera nazvaného *Malá čarodějnice*. Ve své pohádce vyzdvihuje šlechetné srdce mladé čarodějnice, která prochází nelehkou proměnou v člověka, touží po lásce a přátelství a zažívá přitom zavržení i zklamání.

Alegorické *Královské pohádky* (1991) Karla Šiktance okouzlí čtenáře poetickým jazykem a originálním stylem autora. Podobně jako u Tomáše Pěkného, i Šiktancovy pohádky jsou podobenstvím, které je navíc obohaceno velmi výraznou rytmizační složkou díla.

¹²² TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 12.

Pohádky zakázaných autorů 70. a 80. let Jana Vladislava (*Co vyprávěl vítr bílé růži*) a Jana Skácela (*Uspávanka s Hokusajem*) nalezneme v souboru *Uzel pohádek* (1991). Mezi díla zakázaných autorů, vydaná až po roce 1989, patří *Putování za švestkovou vůni* (vydáno po smrti autora v roce 1992) Ludvíka Aškenazyho a *Modré pohádky pro malé i velké děti* (1994) Alexandra Klimenta.

Mezi debutující autory patří Ludmila Klukanová (*Z pohádkových končin*, 1993). Do její pohádky se prolínají prvky báje a pověsti, autorka též kombinuje lyrickou a epickou složku. Prolínání žánrů můžeme pozorovat v díle Luisy Novákové (*Sestra volavek. Kámen vládců*, 1997). Symbolikou a metaforikou typickou pro Oscara Wildea se vyznačuje Marcella Dostálová (*Babiččiny pohádky*, 1997). Její pohádky jsou varováním před osudem, který by mohl pro lidstvo nastat, a zároveň zrcadlem celosvětových problémů a nešvarů společnosti.

Carlo Collodi naopak inspiroval Viktora Fischla, který ve své knize *Říkali mu Sefi* (1998) oživil postavičku z hlíny. Eva Hudečková nevšedně přetváří klasickou pohádku ve svém díle *V moci kouzel* (1999).¹²³ Z látek mytických čerpá Daniela Fischerová ve své knize *Duhová Jiskra* (1998).¹²⁴

V pohádkách *O dobré a o zlé moci* (2000) básník Karel Šiktanc opět mistrně a s lehkostí využívá poetických a lyrických prvků. Avšak po *Královských pohádkách* ani toto Šiktancovo dílo není vhodné pro začínajícího čtenáře a vyžaduje čtenářskou zkušenost. S *Pohádkou o Rybitince* (2001) a *O Rybabě a Mořské duši* (2002) vstoupil do autorské pohádky výtvarník Petr Nikl. Autor využívá lyrických prvků a do své pohádky promítá i výtvarný aspekt.¹²⁵

V následující interpretaci děl se budeme věnovat *Královským pohádkám* Karla Šiktance, Tomáši Pěknému a jeho dílu *Havrane z kamene* a knize Marcelly Dostálové *Babiččiny pohádky*. Tato tři díla reprezentují imaginativní typ autorské pohádky současnosti a při jejich čtení dopřávají čtenáři velmi silný emotivní prožitek.

¹²³ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s. 12.

¹²⁴ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 51-52.

¹²⁵ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

4. 3. 1 Tomáš Pěkný – Havrane z kamene

Kniha Tomáše Pěkného *Havrane z kamene* nepochybně náleží k imaginativnímu typu autorské pohádky. Krásný, kultivovaný a poetický jazyk plný metafor, metonymií a symboliky nebude vhodný pro začínajícího čtenáře, avšak pro čtenáře staršího školního věku i pro čtenáře dospělého slibuje bohatý emotivní prožitek.

Celý děj se odehrává v rozmezí jednoho roku blíže nespecifikovaného období v okolí vesnice Chlum pod horou zvanou lidmi Stolec, kdysi dříve Altar, a mezi čarodějnicemi známou jako Býčí hora. Čarodějnice Mladá touží složit zkoušku, aby už nemusela být sama a mohla trávit čas se sestřičkami čarodějnicemi. Berta Braunová, která má mezi čarodějnicemi vedoucí postavení, se jí snaží radit a pomáhat, avšak pravidla jsou neúprosná a Mladá zkoušku nesloží. Její trest, kdy má být čarodějnicemi utancována, přeruší příchod dívky z vesnice, která si jde k čarodějnicím vyprosit Janka, pasáka koní, jehož má ráda. Čarodějnice se jí zmocní a čekal by jí stejný osud jako Mladou, kdyby se Mladá neprobrala a nepřičarovala den, aby rej čarodějnic ustal. Dívka Juliána, kterou právě zachránila, je však nešťastná a vůbec nechápe, co by se stalo nebýt Mladé. Avšak Mladá zoufale touží po přátelství, tak zoufale nechce být sama, že nabídne dívce svou pomoc výměnou za přátelství. Napřed Juliánina milého vykoupí ze služby u hospodáře Berky výměnou za zlaté mouchy, poté jej spolu s ostatními chlapci ze vsi navrátí z rukou verbířů, když místo nich pošle na vojnu stromy, a naposledy obarví na přání Juliány Jankovu krev domodra, aby byl pro dceru Juliániných rodičů dost urozený. Po sňatku Juliány a Janka je opět sama, protože Juliána získala své štěstí, má svého Janka a Mladou více nepotřebuje. Mladá se o další filipojakubské noci rozhodne požádat čarodějnice, aby mohla být s nimi. Avšak svými kouzly pro lidi proti sobě popudila nejen přírodu, která jí nevrátí zpět její tvář *podobnou svraštělému jablíčku v zimě*, ale navždy se pro ni uzavírá i kruh čarodějnic. Po roce se opět vrací ke svému příteli kameni, ze kterého vystupuje tvář *napůl ptačí, napůl lidská*, a který k ní promlouvá. Má na výběr ze dvou cest – buď se z ní stane kámen, nebo se připojí k lidem. Mladá ví, že kamenem být nechce, a tak si vybere druhou možnost.

Otevřeným koncem autor neukojí čtenářovu zvědavost, a proto pro něho vyvstává spousta otázek nalézajících odpověď jedině v jeho vlastní fantazii. Přijmou Mladou lidé mezi sebe? Podaří se jí nakonec najít přátelství, či dokonce lásku? Bude sama navždy bloudit v nejistotě, zavržená sestřičkami čarodějnicemi a samotnou přírodou, kterou pro liché přátelství oklamala kouzly? Tyto otázky nepochybně vyvstanou před čtenářem po přečtení poslední strany díla Tomáše Pěkného.

Hlavní hrdinka, čarodějnice, není již malá, ale je mladá, jak prozrazuje i její jméno. Její chování a prožívání ztotožňuje Hana Primusová s prožíváním dívek pubertálního věku. Právě jim by dílo adresovala. Stejně jako Mladá, také ony se hledají, snaží se získat své místo ve společnosti, najít přátele a lásku. Jejich jednání je ovlivněno především emocemi, touží po poznání světa pomocí smyslů.¹²⁶

I ve své knize Tomáš Pěkný klade důraz na smyslový vjem. Při čtení jeho vět se sami dotýkáme kůry stromů, hladíme tvář podobnou svraštělému jablíčku v zimě, vnímáme sametovou hladinu vody, cítíme pach vlčí mordy, nebo ležíme spolu s Mladou na dně ledové vody jezera.

Mladá touží poznat svět lidí a porozumět mu, touží najít sebe samu a vydat se na správnou cestu. Avšak její největší touhou je milovat a být milována.¹²⁷ Snad nejmarkantněji zde můžeme pozorovat touhu po tom, nebýt sama, mít někoho blízkého. Obava ze samoty je neuvěřitelně tíživá a *někoho mít* je pro Mladou ta nejkrásnější představa, jakou promítá do svých písní.

*Povol uzdu, sluníčko! Není kam spěchat, když máš tolik přátel. Jedni tě obtáčí, druhé zas obíháš ty. Někoho mít: to je jak nechat si narůst dvě ruce navíc, dvě nohy, oči. Někoho mít. Ach, to je jak vidět svět dvakrát, a přitom stejně. Není s ad stejný strom na hrázi a jeho obraz v řece? Někoho mít, ach, to je jak stát se tím stromem, v zemi mít kořeny a přece kráčet!*¹²⁸

U další hrdinky je patrný vývoj, přechod do dospělého světa a s ním přicházející i jiné nazírání na svět. Dívce se splní její touha, získává Janka a po svatbě začíná žít světem dospělých, kteří mají čas pouze na praktické záležitosti. A tak Juliána navštíví Mladou už jen cestou za lesními plody. Mladá chápe její chování trochu jako křivdu. Avšak odpouští Juliáně a necítí vůči ní zášť, protože již pochopila velkou rozdílnost jejich světů. V tom patrně tkví i hlubší smysl díla, mohli bychom v tomto příběhu spatřit symbol, kdy dospívající duše, kterou zastupuje mladá čarodějnice, nechápe svět dospělých, nerozumí mu, ale tolik by do něho chtěla vstoupit. S jistými obavami a strachem se nakonec odhodlává vydat se na cestu, na cestu do dospělosti, aniž by věděla,

¹²⁶ PRIMUSOVÁ, Hana. Havrane z kamene.... *Zlatý máj*. 1991, č. 1-6, s. 239. ISSN 0044-4781.

¹²⁷ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s.83.

¹²⁸ PĚKNÝ, Tomáš. *Havrane z kamene*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1990. 76 s., s. 27.

co dalšího ji čeká. Právě onu cestu autor na začátku díla naznačuje a na konci díla ji opakuje. V začátku jí čtenáře láká k tomu, aby jí vstoupil do díla, na konci mu, podobně jako Mladé, dává vybrat, kudy se bude ubírat dál. Je právě na něm, kterou cestu si zvolí a kterou cestu vybere pro mladičkou čarodějnici. *Cesta* je název první i poslední kapitoly.

*A lidské cesty. Kresby prstem v kůře, odněkud někam. Nikam odnikud. A cesta úvozem a cesty mezi poli. A cesty z oblázků přes drkotavou vodu. A cesty podle zdí a cesty mezi stromy. A cesty ke křížku a cesty křížem krážem!*¹²⁹

Právě již zmíněný hlubší smysl, téma dospívání, téma odlišnosti a zvláštnosti dospělého a dospívajícího, vezmeme-li v úvahu, že Mladá zastupuje svět kouzelný a zároveň strastiplný svět dospívajícího, zatímco lidé jsou tak trochu karikatury dospělých, prostupují celým dílem.

*Lidé jsou stejně zvláštní, pomyslela si Mladá. Chvilí něco říkají jen tak, chvíli zase ne. A slova každou chvilku znamenají něco jiného.*¹³⁰

Zajímavá je také „postava“ havrana, kamene, z něhož jednou za rok vystupuje tvář *napůl ptačí, napůl lidská*, se kterým Mladá rozmlouvá. V samotném závěru knihy se čtenář dovítí, že jej pravděpodobně stihl podobný osud jako Mladou, avšak na konci si vybral ze dvou cest tu méně náročnou. Také proto nejspíš Mladé do jisté míry rozumí, promlouvá s ní a pocituje k ní obdiv pro její odvalu vydat se cestou, které se jemu kdysi zdála příliš neschůdná.

Velmi výraznou složkou díla je jazyk plný metafor a symbolů. Autor si s ním pohrává tak, že cítíme lehkost či tíhu okamžiku, která na nás dopadá tak, jako na hlavní hrdinku. Obchází nás hrůza při reji čarodějnic o filipojakubské noci, slyšíme jejich zařikání, dýchá na nás *dech noci* a vidíme měsíc, který leží na nebi *v bílé míse vodních par*. Verbíř v nás *chrapotem dechu z podzimních plískanic* vzbuzuje obrovské napětí svými kratičkými větami.

Místy autor používá hororové prvky, ať už je to při halucinacích Mladé, kterými trpí po každém čarování, při Juliánině vyhrožování sebevraždou, pokud Mladá nezachrání Janka, i v mnohých metonymiích, kdy například měsíc je *beránek, kterému prořízli hrdlo*.

Kromě prvků hororu zde můžeme též spatřit lehkou kontaminaci prvky pověstovými. Autor je soustřeďuje do části textu, ve které popisuje vznik názvu hory Stolec, která se tyčí nad vesničkou Chlum a které čarodějnice říkají Býčí hora.

¹²⁹ PĚKNÝ, Tomáš. *Havrane z kamene*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1990. 76 s., s. 6.

¹³⁰ PĚKNÝ, Tomáš. *Havrane z kamene*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1990. 76 s., s. 58.

Podle Hany Primusové je dílo zcela prosté jakéhokoli humoru.¹³¹ Avšak najdeme zde několik okamžiků, které by mohly působit komicky. Většinou jsou zapříčiněny nedorozuměním, za všechny jmenujme první setkání Juliány a Mladé. Juliána spěchá domů, aby se vyhnula hněvu rodičů a Mladá se jí rozhodne pomoci kouzlem. Avšak v prvním okamžiku se místo doma ocitne na špici vysoké borovice, odkud ji pak Mladá teprve odčaruje domů.

Atypický začátek knihy i její otevřený konec nekorespondují s klasickou pohádkou. Tomáš Pěkný začíná své dílo oslovením Havrana, za nímž následuje vtažení čtenáře do děje působením na jeho fantazii prostřednictvím zjišťovacích otázek.

„Havrane!“

Slyšíte ten hlas? Nakřáplý jako porcelánový hrníček?

*Vidíte tu cestu? Otáčí se do kopce, po obou stranách ji lemuje nízká kamenná zídka, prorostlá bílými kořínky.*¹³²

Místo konání děje je na rozdíl od klasické pohádky určeno, avšak poetičnost jazyka jakoby jej odsouvala do pozadí.

V sedmileté vojně hledá Mladá pohádkovou symboliku tohoto čísla.

V první řadě však spatřujeme typicky pohádkové postavy čarodějnic, které jsou schopné vykonávat různá pohádková kouzla a čáry, stejně jako v pohádce klasické.

Dramatickou a naléhavou atmosféru dokreslují velmi působivé ilustrace Jindřicha Kovaříka. Vyzařuje z nich v mnohých případech napětí až hororová dramatická a bohatá symbolika, což je patrné již z obalu knihy. Hana Primusová se však vyjadřuje, že „obálka budí dojem, že jde o knížku pro malé děti, ...“¹³³

„Tato knížka je jednou z těch, které otvírají cestu k „velké“ literatuře, k chápání poezie, ke schopnosti umění vnímat a rozumět mu.“¹³⁴

¹³¹ PRIMUSOVÁ, Hana. Havrane z kamene.... *Zlatý máj*. 1991, č. 1-6, s. 239. ISSN 0044-4781.

¹³² PĚKNÝ, Tomáš. *Havrane z kamene*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1990. 76 s., s. 7.

¹³³ PRIMUSOVÁ, Hana. Havrane z kamene.... *Zlatý máj*. 1991, č. 1-6, s. 239. ISSN 0044-4781.

¹³⁴ PRIMUSOVÁ, Hana. Havrane z kamene.... *Zlatý máj*. 1991, č. 1-6, s. 239. ISSN 0044-4781.

4. 3. 2 Karel Šiktanc – Královské pohádky

Sbírka *Královské pohádky* byla připravena k vydání již v šedesátých letech, její autor však byl pro tehdejší režim nežádoucí, proto si kniha našla cestu ke čtenáři až v roce 1994. František Skála mladší dotvořil její pohádkovou atmosféru svými nevšedními ilustracemi a kniha byla konečně vydána v nakladatelství Albatros.¹³⁵ O její umělecké hodnotě svědčí i ocenění Zlatá stuha, která byla za tuto sbírku udělena Karlu Šiktanci v roce 1994.

Pohádky Karla Šiktance oslovují široké publikum. Jeho překrásné a poetické *Královské pohádky* směřují ke čtenáři přemýšlivému a důvtipnému a předpokládají jistou dávku čtenářské zkušenosti. Do jisté míry svými postupy a motivy navazují na pohádku tradiční¹³⁶, avšak originalitou a poetikou překračují její rámeček.

Ve svých pohádkách autor nezapře svou básnickou minulost, a tak se čtenář setkává s jakýmsi typem poezie v próze. Rytmizace prostupuje celým dílem a tím mu dodává na vznešenosti. Luisa Nováková spatřuje podobnost pohádek Karla Šiktance s pohádkami Františka Hrubína a Jana Drdy. Kontaminace básnickými prvky se vyskytuje právě v díle Františka Hrubína. Podobně jako Hrubín, i Šiktanc je fascinován romantikou a křehkostí lidských vztahů. Lyrizace v próze se vyskytuje též u Františka Heřmánka (*Pohádky starého rákosí*) v meziválečném období. Oba dva autoři vnímají nepostradatelnost přírody pro člověka, poukazují na pokoru, kterou by měl člověk vůči ní zachovat, mytizují zemi. Potření hranic mezi poezií a prózou, jako se tomu děje u Šiktance, nalezneme též u autora 40. let Klementa Bochořáka. I tento autor svými pohádkami přesahoval ke čtenáři staršímu a zkušenějšímu, stejně jako později Karel Šiktanc. Vysledováním příbuznosti s těmito a s dalšími autory dospíváme k názoru, že Karel Šiktanc i přes veškerou svou původnost a jedinečnost navazuje na vývojový proud plynoucí z pohádky tradiční a chápající pohádku jako básnické dílo. Přesto Z. K. Slabý vyjádřil obavu, zda tyto vynikající pohádky nejsou

¹³⁵ LIČKOVÁ, Romana. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Vypravěčská strategie Královských pohádek, s. 99-111. ISBN 80-7220-185-9.

¹³⁶ www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/pohadky-karla-siktance, [21. 3. 2011]

„slepým ramenem“¹³⁷ pohádkové tvorby a zda je vůbec možné na ně nějakým způsobem navázat.¹³⁸

V následujících odstavcích se budeme zabývat podobnostmi a odlišnostmi Šiktancových *Královských pohádek* s pohádkami folklorními.

Jakmile otevřeme kouzelnou knihu *Královských pohádek* a nalistujeme hned první pohádku (*O králi, který nikdy neplakal*), podobnost s klasickou pohádkou nám evokuje hned úvodní formule:

„Byl jeden král, byl mladičký, však v dravosti a smělé hře stačil mu jenom na nebesích orel. Snad proto nejbližší mu Orlík říkali – jiného jména po rodičích neměl.“¹³⁹

Právě slovesem v préteritu Šiktanc uvozuje většinu svých královských pohádek, čímž navozuje atmosféru pohádky lidové. Tento typ začátku pohádky nazývá Romana Ličková typ „kvaziklasický“¹⁴⁰ a charakterizuje jej sloveso být v préteritu ve spojení se stručnou charakteristikou postavy či místem, kde se pohádka odehrává. Právě tento typ začátku vyprávění zdůrazňuje akcent časové neurčenosti, který se vyskytuje v klasické pohádce.

„Byla země, byla samá voda.“¹⁴¹

„Byli, žili tři muzikanti – skoro kapela: Břínkal, Cínkal a Spínkal.“¹⁴²

Druhým typem začátku autor oslovuje čtenáře, zve jej k poslechu pohádky a předem odpovídá na jeho otázky. Předestírá situaci, ve které se jako vypravěč nalézá. I zde autor koresponduje s klasickou pohádkou.

¹³⁷ NOVÁKOVÁ, Luisa. Básnické pohádky Karla Šiktance : Dvojí zastavení. In VAŘEJKOVÁ, Věra; VÁLEK, Vlastimil. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí: kontexty, problémy, trendy*. 1. vydání. Praha : Obec spisovatelů, 2009. s. 118-126 . ISBN 978-80-904218-3-7, s. 121.

¹³⁸ NOVÁKOVÁ, Luisa. Básnické pohádky Karla Šiktance : Dvojí zastavení. In VAŘEJKOVÁ, Věra; VÁLEK, Vlastimil. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí: kontexty, problémy, trendy*. 1. vydání. Praha : Obec spisovatelů, 2009. s. 118-126 . ISBN 978-80-904218-3-7, s. 121.

¹³⁹ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 7.

¹⁴⁰ LIČKOVÁ, Romana. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Vypravěčská strategie Královských pohádek, s. 99-111. ISBN 80-7220-185-9, s. 102.

¹⁴¹ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 121.

¹⁴² ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 60.

„Kdo nebojíš se nečasů a plískanic a slot . . . pojd' se mnou. Čeká nás čtvero lijavců. A čtvero sněžení. A čtvero bití krup – v kterých se nad zemí pekelní čerti s babicemi žení!“¹⁴³

V posledním typu Šiktancova úvodu se ocitáme okamžitě v pohádkovém světě. Tato úvodní formule však již není typická, navozuje atmosféru současnosti a aktuálnosti.¹⁴⁴

„Bylo modro, bylo bílo. Jaká radost šlapat světem . . . lesy v zádech, řeky v boku . . . cesty jako by samy pobízely pocestného ke spěchu.“¹⁴⁵

Právě úvodní a závěrečnou formuli často Šiktanc vytváří ve stylu tradiční pohádky.

Klasickou pohádku u Šiktance připomíná též symbolika čísel. V pohádce klasické se většinou setkáváme s významným číslem tři a jeho násobky, a tak hrdina musí splnit tři úkoly, splní se mu tři přání, nebo si musí vybrat z dvanácti panen, královský pár vychovává tři dcery či syny, dále pak je velmi časté opakování čísla, a tak se rázem ocitáme za sedmero horami a řekami, sedm synů je proměněno v sedmero krkavců a podobně.

Karel Šiktanc také nechává své hrdiny plnit tři úkoly, například v pohádce *Královna s vlčí tváří* si statečný princ Jindřich musí pomocí tří úkolů zakleté královny vysvobodit princeznu Terezku. Král Orlík zase plní tři úkoly, které mu přichystá Pán lesa, a třikrát potkává smrt v pohádce *O králi, který nikdy neplakal*. V *Království krasavic* se malíř třikrát vrací ke sebestředné královně, aby vysvobodil z jejích spárů tři krásné zakleté princezny, jimž královna záviděla jejich mladistvou krásu.

Symboliku sedmi spatříme například v pohádce *Královna Magnolia*, kdy se bratr čtyř sester, Magdy, Nory, Libuše a Anny navrácí ze světa po dlouhých sedmi letech. Stařec v pohádce *O králi Jasnözřivém a slepci převozníku* je stařec sedmdesát let starý, „sedm křížků“ může být též symbolem moudrosti. Sedmero hor a řek překonávají hrdinové Jindřich (*Královna s vlčí tváří*) a Orlík (*O králi, který nikdy neplakal*).

¹⁴³ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 140.

¹⁴⁴ LIČKOVÁ, Romana. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Vypravěčská strategie Královských pohádek, s. 99-111. ISBN 80-7220-185-9, s. 102.

¹⁴⁵ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 139.

U Šiktance se kromě symboliky těchto čísel vyskytuje také počet čtyř. Například v pohádce *Královna Magnolia* Vystupují hned čtyři princezny, z jejichž jmen (**MAG**da, **NO**ra, **LI**buše a **AN**na) autor vtipně vytvořil jméno královny a hádanku pro rytíře, kteří touží získat ruku některé z překrásných princezen. Podobně tak v pohádce *Král Kamenné srdce*, v níž čtyři princezny jsou zaklety čtyřmi nuzáky, které král vyhnal od svých bran netuše, že jde o vládce čtyř světových stran – Sever, Východ, Západ a Jih.

Kromě symboliky čísel si básník pohrává se symbolikou barev. Typickou barvou pro zpodobnění dobra a nevinnosti je bílá, proto se v *Královně s vlčí tváří* objevují „bílobílé dívčiny v závojích po paty“¹⁴⁶ nebo mrtvá královna Hromnička (*O králi, který nikdy neplakal*) je oděna celá v bílém. Bílá či šedá barva též může symbolizovat moudrost stáří. „A malíř sklonil stříbrošedou hlavu.“¹⁴⁷

Černá barva naopak nevěští nic dobrého, v *Království krasavic* se královna, která se bojí stáří, jmenuje Černá růže, v pohádce *Král Kamenné srdce* pronásleduje jelena, přeměněného vládce jihu, panstvo z černého zámku. V pohádce *O králi Jasnozřivém a slepci převozníku* používá autor černé barvy jakožto synonyma ničivé a zlobné síly řeky. „Voda se dál rozlévala tmou – a lačně, černě hrnula se k městu.“¹⁴⁸ Zlověstnou černou barvu mají i zakletí rytíři královny s vlčí tváří.

Co se týče postav, jak je patrné již z názvu knihy, ve všech pohádkách se objevuje královská rodina, většinou však zde chybí královna. Králové, vystupující v pohádkách, často objevují nové hodnoty a ustupují od svých starých, povrchních, prochází vývojem, což není typické pro klasickou pohádku.

Například král Orlik je velmi odvážný, avšak jeho pýcha mu nedovolí zaplakat (*O králi, který nikdy neplakal*). Po nešťastné smrti jeho milované mladé královny pochopí, že odvaha a hrdost není všechno a prostřednictvím svých slzí lítosti a smutku překoná zlou pýchu a svou královnu vytrhne ze spárů smrti.

Uzdravení dcer obměkčí srdce obávaného krále Kamenné srdce ve stejnojmenné pohádce. Od svých požadavků na ženicha své dcery upustí i král Jindřich (*Král ozvěny*),

¹⁴⁶ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 174.

¹⁴⁷ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 15.

¹⁴⁸ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 82.

který naletí lži a přetvářce a nakonec ocení moudrost a vtip Tomáše, který po smrti svého otce vyrůstal po boku princezny Doubravky a jejich dětské přátelství přerostlo v lásku.

Zajímavá je postava krále v pohádce *O králi Jasnözřivém a slepci převozníku*, který sice pozdě, ale uzná svou vinu a je ochoten ji napravit a podstoupit krutý trest. V této pohádce si autor pohrál i se jmény hlavních hrdinů, kdy převozník je slepý fyzicky, ale jasnözřivý duchem, zatímco král je jménem Jasnözřivý, avšak do chvíle, než se stane katastrofa a pohněvá si řeku, se chová jako slepec.

Ironicky je vykreslen král v pohádce *Král a tři čaroději*. Jméno Řehoř Vlídny je opakem povahy krále, který vyžene ze zámku pro neurozený původ milého své dcery, a když do zámku přijdou tři neviditelní muzikanti, aby královskou dceru Světlušku rozveselili, sepiše s nimi smlouvu, avšak když dostane kouzelné lusky, po nichž se stane neviditelný, smlouvu zničí. Nicméně zvítězí důvtip muzikantů, přelstí krále, který nakonec svolí k sňatku své dcery s lesníkem Petrem, a přijme přízvisko Osvícený. „*Jen Řehoř král prý – místo Vlídny – zván je teď Osvícený. Král Řehoř Osvícený mu teď říkají. Jakže? Či padne mu tahleta přezdívka? Ach ano. Proč by ne? Tak asi jak ta první.*“¹⁴⁹

Karel Šiktanc klade na své krále vysoké nároky, král má být odvážný, silný, moudrý, ale zároveň též citlivý. Pokud tomu tak není, přichází trest. Avšak i král může své hříchy napravit a stát se moudrým a spravedlivým. Autor vyzdvihuje kladné lidské vlastnosti, jako je odvaha, spravedlnost, moudrost či střídmost, a naopak varuje před lehkovážností, pýchou, hloupostí či klamem. Proto mnohdy i obyčejný člověk může být ve své podstatě králem.

Důležitým rysem pro Šiktancovy pohádky je použití kouzelného prvku a následný zázračný obrat v ději. V pohádce *Král a tři čaroději* naleznou tři potulní muzikanti kouzelné lusky, které je učiní neviditelnými, v pohádce *Král Kamenné srdce* získává Ondra hned čtyři kouzelné rekvizity, které jsou mu nápomocné k záchraně princezen i své vlastní, v pohádce *Královna Magnolia* se obyčejná hůl probouzí do květu. Avšak pro všechny pohádky je společné, že největším kouzlem je zde láska a opravdový cit.

Specifickou stránkou Šiktancových pohádek je jazyková stránka, vyznačující se svou poetičností.

¹⁴⁹ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 74.

Autor používá množství krásných metafor (*krajková oblaka*¹⁵⁰, *hrubé kamení vrůstalo lidem do chalup i koním do stájí...i mužům do krve*¹⁵¹, aj.) a neobvyklých přirovnání (*hřála jako slza*¹⁵²; *šly v řadě za sebou jak schody do chrámu*¹⁵³, aj.), slučuje zdánlivě neslučitelné (*A Spinkal zezadu hebce ho nakopl, ... A Spinkal podruhé ho nohou pohladil, až to v dutě heklo.*¹⁵⁴). Mnohdy oslovuje neživou věc a dodává tak na nutnosti vyřčeného (*Ach, lidská krutosti...*¹⁵⁵). Poeticky působí často používaný inverzní slovosled (*Ať láska spoutá vás, jak poutá zemi kámen.*¹⁵⁶).

Celé dílo prostupuje výrazná rytmičtější, verš a zvukomalebnost, což dalo vzniknout i rozhlasové podobě Šiktancových pohádek. Někde si autor pohrává jen se slovíčky (*Ano, jsem Orlík král, co nikdy neplakal!*¹⁵⁷), jindy zase vkládá celé básně (*Už jdou páni v košili, už jdou páni bosí. Hlavu vzhůru nosili. Teď jim mrznou nosy! Už jdou páni nahatí, už hledají cestu. Nikdy už se nevrátí prosit o nevěstu!*¹⁵⁸).

Z pozice vypravěče autor vyjadřuje svůj vztah k událostem a tím získává vyprávění na subjektivitě. Zajímavé je též časté používání částic na začátku vět a opakování částí vět, které podtrhuje grafickým členěním na odstavce:

„A poslal prvního pokácet lužní les.

A poslal druhého vyhubit vlky v něm.

A poslal třetího otevřít sklepení, kde mezi kamením prosvítá drahý kov.

*A poslal čtvrtého hrát dcerám pod okno.*¹⁵⁹

Právě grafickou stránku *Královských pohádek* bychom neměli opomenout. Karel Šiktanc rozčlenil text do kratičkových odstavců, mnohdy tvořených jen jednou větou, čímž

¹⁵⁰ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 110.

¹⁵¹ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 7.

¹⁵² ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 110.

¹⁵³ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 91

¹⁵⁴ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 66.

¹⁵⁵ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 92.

¹⁵⁶ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 18.

¹⁵⁷ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 19.

¹⁵⁸ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 46.

¹⁵⁹ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 47.

dal prostor čtenáři lépe se orientovat ve složitějším textu, pozastavit se nad textem a popřemýšlet tam, kde autor graficky naznačil pauzu. Tímto způsobem také odlišuje mnohdy jinak neodlišenou přímou či polopřímou řeč, která často splývá s řečí vypravěče.¹⁶⁰

„Šli dlouho.

Mlčky. Co si povídat? V co věřit na cestě, kde ani človíčka... marno je vyhlížet náhodné pocestné, marno je procházet trhy a jarmarky, marno se u hospod ohlížet po dětech – všechny ty zázraky dějí se za život jen jednou jedenkrát, kdo ví, kde už jim konec?

Koupili v městě klec.“¹⁶¹

Podstatným rysem Šiktancových pohádek je jejich hlubší smysl, který je schopen identifikovat teprve zkušený čtenář. Autor zdvihá varovný prst a obrací se k lidem s etickým sdělením. Varuje před lehkovážností, hloupostí, povrchností, nerozvážeností (*O králi, který nikdy neplakal; O králi Jasnozřivém a slepci převozníku*) a naopak vyzdvihuje čisté mravní hodnoty, jako jsou láska, přátelství, ochota pomoci (*Král kamenné srdce; Král ozvěny, aj*). Varuje lidi před jejich vlastním strachem (*Království krasavic*). Místy jako by skláněl hlavu před kouzelnou mocí přírody a nabádal lidi, aby nebrali na lehkou váhu přírodní živly, ač zdánlivě neškodné (*O králi Jasnozřivém a slepci převozníku*).

Královské pohádky jsou „pohlazením po duši“, avšak zároveň naléhavým voláním. Jsou autentickými básnickými alegoriemi¹⁶², které přestože „čekaly na vydání celých dvacet let, neztratily nic na své aktuálnosti“.¹⁶³

¹⁶⁰ LIČKOVÁ, Romana. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Vypravěčská strategie Královských pohádek, s. 99-111. ISBN 80-7220-185-9, s. 104.

¹⁶¹ ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0, s. 113.

¹⁶² TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3, s.12.

¹⁶³ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 83.

4. 3. 3 Marcella Dostálová – Babiččiny pohádky

Poetické pohádky Marcelly Dostálové díky svému hlubokému intertextuálnímu přesahu náleží k imaginativnímu typu autorské pohádky. Pro začínajícího čtenáře mnohé z nich budou velmi depresivní a nepochopitelné. Proto jsou vhodné pro čtenáře zkušenějšího. Avšak to neubírá nic jejich kouzlu a vysoké umělecké kvalitě, což dokazuje i fakt, že byla oceněna Pohádkovým oříškem v literární soutěži na 6. ročníku každoročního festivalu Jičín – město pohádky.¹⁶⁴

Soubor *Babiččiny pohádky* tvoří dvacet dvě pohádky, kterým předchází úvodní rámcová kapitola. V této kratičké kapitole se čtenář seznamuje s chlapcem Lukáškem, jemuž babička vypráví pohádky na dobrou noc. Jejich úvodní rozhovor se pohybuje na filozofické rovině a naznačuje tak povahu ostatních pohádek. Hlavním motivem zde je mušle, od níž se odvíjí následné množství metafor, filozofických obrátů a myšlenek. V závěru úvodní, rámcové kapitoly, se autorka obrací k samotnému čtenáři. Kontakt s ním prostupuje celou knihou.

Pohádky Marcelly Dostálové nepatří vždy k pohádkám se šťastným koncem. Zde bychom mohli vysledovat návaznost na pohádku Oscara Wildea. Tyto pohádky by mohly působit poněkud baladicky.

Nešťastnou smrtí chudého starce, který se snaží přilepšit sobě a svému vnukovi, o něhož se stará, končí pohádka *Děda a jeho vnuk*. Dědeček, který zbyl jako jediný blízký člověk sedmiletému sirotku Frantíkovi, jde na Štědrý den prodávat vyřezávané figurky, aby mohl svému vnukovi koupit nějaké sladkosti. Pro několik mincí je však oloupen třemi mladíky. Lidé, kteří jej míjejí, jsou k němu lhostejní, a stařec u vchodu kostela umírá. Frantík jej nalezne a je tak oddaný, že svého dědečka neopustí a také platí životem. Jediné pozitivum na této pohádce je trest, který následuje pro mladé vrahy v podobě soudu.

Pohádka *Mrtvá lávka* je též tragickým příběhem, tentokrát příběhem lásky dvou mladých lidí. Marie a Jaromír plánují svatbu, avšak Jaromír je odveden na vojnu. Po nějaké době se Marii donese zpráva, že byl její milý zabit. Pomátne se a chce utopit své novorozené dítě, o němž nikdo neví. Vzápětí skočí do vody za ním a skončí tak svůj nešťastný život. Víly rákosničky však zachránily chlapci život, vložily jej do kolébky z rákosí a nechaly plout po proudu. I přes tragičnost této pohádky zde nalezneme pozitivní motiv nalezení nemluvněte

¹⁶⁴ http://prostejovsky.denik.cz/zpravy_region/foto-marcella-prozradila-jak-napalit-caraburdu.html [10. 4. 2011]

jeho vlastní babičkou a následný návrat jejího syna Jaromíra, jenž měl údajně zemřít ve válce.

Tato pohádka je zajímavá mimo jiné tím, že ji vypráví vodník, který klábosí s čarodějnici na břehu své tůňky. Pohádka je tak pojata rámcově a vyprávěna nesouvisle, neboť do řeči vypravěče vodníka zasahuje posluchač, ježibaba.

Smutný osud čeká i vzácného ptáka v pohádce *Pták Žal*. Zpěv malého ptáčka dělá radost a přináší lásku všem lidem, kterým se donese jeho líbezná píseň. Mocný panovník však zatouží mít jeho zpěv jen pro sebe, a tak se rozhodl opustit svou milovanou zemi. Král dal polapit všechny ptáčky v království, mnozí odnesli královu chamtivost životem a nějakou dobu trvalo, než se poddaní proti králi vzbouřili a ustanovili vládce ze svých řad. Ptákovi se zpráva donesla a k radosti lidí se navrátil zpět. Avšak ostatní ptáci mu zazlívali, že tolik vytrpěli a vyhýbali se mu. A tak se z ptáka, který zpíval radostné písně, stal pták Žal, který zemřel steskem v samotě.

Většina *Babiččiných pohádek* je však po vzoru pohádek klasických zakončena pozitivně.

V pohádce *Neviditelná komnata* dojde k napravení knížete, který je lakomý a sobecký, ale pozná cenu věrnosti a oddanosti svého věrného sluhy a stane se z něj dobrý pán.

V pohádce *Žabí ples* je potrestána povrchnost a pýcha panstva vůči malé skromné žabce, jejíž krása nespočívá jen v jejím zevnějšku, ale především v jejím srdci. Přestože je z žabího plesu vykázána, nachází lásku v podobě skromného a dobrosrdečného žabího prince.

Tragický osud zprvu čeká Janinku v pohádce *O slepé dívce*. Maminka jí zemře při jejím narození a tatínek musí hodně pracovat, aby se o Janinku dokázal postarat. V nestřeženém okamžiku přiletí obluda – napůl havran, napůl žena, a vydloube Janince její krásné modré oči, aby se mohla stát člověkem. Janinka se přizpůsobí životu bez očí a doroste v krásnou mladou dívku. Přátelí se s ptáčky, kteří ji varují před onou nestvůrou, když se objeví po letech podruhé a k úplnému polidštění požaduje Janinčinu smrt. Ptáčci ji vyženou, avšak druhý den otráví vodu ve studni. Ptáčkové Janinku včas varují, sledují nestvůru do hnízda a odtud donesou Janince zpět její modré oči. Když se nestvůra objeví naposled, je potrestána spravedlivou rukou přírody a s'ata bleskem.

Básnířka a pohádkářka¹⁶⁵ Marcella Dostálová, „hlásící se svými symbolickými a metaforickými obrazy, filozofujícími meditacemi a poetickou atmosférou k wildeovské tradici“¹⁶⁶, navazuje v mnohém na pohádku klasickou.

S pohádkami klasickými je spojená časová a místní neurčenost. Přesto je z *Babiččiných pohádek* patrný jejich aktuální význam.

Většinu postav, které v *Babiččiných pohádkách* vystupují, představují prostí lidé se svými ctnostmi i nešvary. Kladní hrdinové jsou odměněni za svou spravedlnost, lásku, dobrotu a pracovitost, postavy s negativními vlastnostmi, jako je pýcha, sobectví, marnivost, touha po vládě a mnohé další, bývají potrestáni.

Mezi pohádkové postavy, s nimiž se setkáme v pohádkách Marcelly Dostálové nalezneme dobré lesní mužíčky (*Pyšná tanečnice*) i zlé divouse (*Chudobka*).

Vodník má u této autorky dvě podoby. V pohádce *Nůše* vystupuje jako záporný hrdina, úlisný tvor, který zničí pracně ušité a nažehlené košile Otylky, pomocnice zlé selky. Naopak v pohádce *Mrtvá lávka* postava vodníka inklinuje ke kladnému hrdinovi, jak je patrné z jeho úmyslu zachránit Marii před utonutím, avšak úmysl není realizován. V této pohádce se vyskytuje také čarodějnice a víly rákosničky.

Zajímavé jsou v pohádkách Marcelly Dostálové postavy králů. S dobrým a spravedlivým králem se čtenář setká například v pohádkách *Chudobka*, *Náhrdelník* či *Král moře*. Naopak v pohádce *Pták žal* vystupuje zlý a sobecký král, který však nakonec doplácí na svůj postoj vůči lidu a je jím svržen. V *Neviditelné komnatě* charakterizuje autorka lakotného knížete, který však díky svému podkonímu Blažejovi prohlédne a stane se z něj dobrý pán. Žabí král v pohádce *Žabí ples* je pyšný, a tak je potrestán symbolickým svržením do bahna.

Tajemné postavy symbolizující ducha přírody se objevují například v pohádkách *Strom* v podobě paní, která je duší lípy, *Bratři*, kde vystupuje vládce lesa v podobě statného jelena, či v pohádce *Obraz*. V poslední jmenované pohádce sice postava z obrazu patří reálnému předkovi chlapce Tomáše, avšak provádí ve snu svého potomka harmonickou přírodou a varuje jej před nebezpečenstvím lidského chování vůči přírodě, čímž zastupuje její zájmy.

¹⁶⁵ <http://obrys-kmen.cz/index.php?rok=2004&cis=19&cl=13>[10.4.2011]

¹⁶⁶ TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7, s. 52.

V některých pohádkách můžeme spatřit motivy, které nám evokují podobnost s pohádkou klasickou. V dlouhých zlatých vlasech zakleté princezny Chudobky můžeme spatřit zlaté vlasy Zlatovlásky, v Mariinu děťátku, pohozeném do vody a zachráněném vílami rákosničkami v pohádce *Mrtvá lávka*, spatříme postavu Plaváčka, rafinovanost knížete z pohádky *Neviditelná komnata*, kdy se snaží Blažeje obalamutit darováním pokoje, který ani jeden z nich nevidí, nám připomene hostinského a jeho neviditelnou jitrnici z pohádky *Obuchu, hýbej se!* či pohádku Hanse Christiana Andersena *Císařovy nové šaty*. Oživlí vojáčky v čele s panenkou Madlenkou se vydávají na pomoc lidem do dalekých zemí, v nichž vypukla válka, v pohádce *Důstojník Madlenka*, avšak tím již Marcella Dostálová nenavazuje na pohádku tradiční, avšak opět na odkaz Hanse Christiana Andersena.

Z klasické pohádky si Marcella Dostálová propůjčila kouzelné prvky. Kouzelný je například klobouk zlomyslného vodníka, který přinese Otylce bohatství v pohádce *Nůše*. Kouzelný kámen, jenž je srdcem skály a pomůže důstojníku Madlence ve stejnojmenné pohádce uchránit lidi trýzněné válkou, daruje odhodlané panence sama skála.

Pro klasickou pohádku je typická zkouška. I v *Babiččiných pohádkách* musejí mnozí hrdinové nějakou zkoušku podstoupit, čímž zachrání blízkou osobu. V pohádce *Rozbité zrcadlo* se Bohunka vydá na Ledovou horu, aby zachránila krásu své marnivé sestry Madleny, Jakub v pohádce *Bratři* podstupuje zkoušku statečnosti a dobrého srdce, aby zachránil knížecí dceru Jasněnu a vysvobodil ji z podoby bílé laně.

Ne vždy hrdinové ve zkoušce obstojí, a tak je třeba zásahu nějaké vyšší moci či bytosti. Například v pohádce *Prstýnek* Aninka důvěřivě daruje prstýnek, jenž dostala od maminky z lásky. I přes varování stařenky svěří prstýnek milému, který ji záhy opustí. Aninka chřadne a již je téměř na konci svých sil, když prstýnek náhodně vypadne z šatů, jež matka chystá dceři do rakve. Navlečení na prst vrátí Aninku zpět mezi živé.

V několika případech můžeme v díle *Babiččiny pohádky* pozorovat i symboliky čísel. Madlence (*Důstojník Madlenka*) pomůže kouzelný kámen právě třikrát. V téže pohádce se setkáme s dvanácti hlavami státu, které rozhodují o osudech obyčejných lidí. Madlence pomáhá sedm vojáků. V pohádce *Starý obraz* vede prapředeck Tomáše do minulosti, přítomnosti a možné budoucnosti, také se zde objevuje trojí opakování. V této pohádce je patrná podobnost s motivem pohledu do různých časových dimenzí z pohledu Charlese Dickense a jeho *Vánoční koledy*.

Podíváme-li se na jazykovou stránku díla Marcelly Dostálové, nalezneme zde velké množství obrazných pojmenování, metafor, metonymií, přirovnání, symbolů i řečnických otázek. Často se vyskytuje kontakt autorky – vypravěčky se čtenářem.

*Běžela řeka, běžela, daleko za obzor nesla svou smutnou píseň. Na břehu dívá se za ní lávka a všude kolem je tady plno lučního kvítí. Jak nastláno v zahradě leží tu štěstí. Co je to štěstí? Prostá je na to odpověď. Démanty rody na stéblech trávy, sluníčko v rozmoklé hlíně blátivé cesty a ticho všude jako v kostele. To přece stačí ke štěstí, nemám pravdu? Kdo chce, ať zastaví se jen na chvíli zde na břehu řeky, kde odpočívá lávka v pokoji, neboť jí lidé říkají mrtvá. Zaposlouchejte se do šumění vln, co vypráví řeka. Věřte, že nikoli bez užitku.*¹⁶⁷

Symbolika je velice významnou součástí díla. V pohádce *Strom* můžeme vyzorovat podobnost života stromu s životem člověka. Lípa na podzim chřadne, tak jako chřadne babička malého Lukáška. Když však díky prosbě Lukáška daruje na podzim několik květů ne čaj pro babičku, babička se opět uzdraví. Lípa vnímáme jako symbol koloběhu života, jeden rok života lípy symbolizuje celý lidský život. Podobně můžeme nalézt symbol smrti dědečka v dohořívající svíče v smutné pohádce *Děda a jeho vnuk*. Symboly jsou v *Babiččiných pohádkách* vsutku velmi početně zastoupeny.

Dalším významným jazykovým prvkem jsou podrobné vnější charakteristiky postav či popisy míst. Vnitřní charakteristiku poznáme podle jednání postav.

*Muž v širokém klobouku prošel kolem Pepíka. Černá pláštěnka na jeho zádech cosi skrývala, takže vypadala jako hrb. Vlasy tohoto muže byly tmavé a místy šedivé a splývaly mu až do půli zad. Obličej muže byl celý umouněný, proto nebylo možné rozeznat rysy jeho tváře. Jen ostrý špičatý nos pod kloboukem vydával jakési zvuky z nosních dírek, což připomínalo pískání meluzíny.*¹⁶⁸

Marcella Dostálová ve svých pohádkách klade důraz především na harmonické vztahy člověka k jinému člověku, vyzdvihuje lásku, přátelství, skromnost a víru v člověka a přírodu. Zavrhuje negativní vlastnosti, jako je pýcha, faleš, marnivost, sobectví, touha po vládě a po bohatství. Z každé pohádky vyplývá ponaučení. Hluboký skrytý smysl a

¹⁶⁷ DOSTÁLOVÁ, Marcella. *Babiččiny pohádky*. 2. vydání. Olomouc : Votobia, 2005. 108 s. ISBN 80-7220-187-5, s.83.

¹⁶⁸ DOSTÁLOVÁ, Marcella. *Babiččiny pohádky*. 2. vydání. Olomouc : Votobia, 2005. 108 s. ISBN 80-7220-187-5, s. 105.

naléhavost zvláště některých pohádek, odkazujících na současný svět, zařazují toto dílo k imaginativnímu pohádkovému typu.

Komplexně jsou *Babiččiny pohádky* velkým varováním lidské společnosti. Autorka si všímá globálních problémů světa a naléhavě na ně poukazuje. Varuje čtenáře před hrozbou války, před ničením přírody a ztrátou úcty k člověku i k sobě samému. Poukazuje na lhostejnost lidí. Všímá si kriminality odvíjející se od touhy po moci a bohatství. Podobnost se současným lidským světem a možné následky vyplývající z chování lidstva jsou příliš aktuální na to, aby je čtenář v těchto pohádkách nepostřehl.

Emocionálně laděné dílo Marcelly Dostálové nabízí čtenáři velmi silný citový prožitek a nabádá jej k zamyšlení. Tento dojem dokreslují symbolicky působící ilustrace Jaroslava Vacla. Ilustrace postav obzvlášť uchvacují hloubkou a upřímností jejich očí, která koresponduje s hloubkou autorčiných pohádek.

4. 4 Pohádková próza kontaminovaná příběhem z reálného života

Do nonsensově-parodického typu autorské pohádky se řadí i specifický typ autorské pohádky, v němž se pohádka prolíná do reálného příběhu, především prostřednictvím vyprávění rodičů. Často si pohádku vymýšlí tatínek, tak tomu je i v díle Zdeňka Svěráka (*Tatínku, ta se ti povedla, 1991*) či Ludvíka Středy (*Tatínkovy pohádky, 1997*). Kromě těchto autorů uvádí Svatava Urbanová¹⁶⁹ ještě Arnošta Goldflama a jeho knihu *Tatínek není k zahození (2004)*.

Přátelství dospělého a dítěte si všímá Zbyněk Malinský (*Cyril a Teniska, 1993*), který do komunikace mezi dvěma lidmi různého věku začleňuje nonsensové pohádky. Šestiletá Zuzanka je hrdinkou knihy Eduarda Petišky, dodatečně vydané po jeho smrti, *Neviditelná Zuzanka (1993)*. Na odkaz animistických pohádek Josefa Čapka navazuje Markéta Zinnerová se svými příhodami dvou ušáků, zajíčka a králíčka, podle nichž je pojmenovaná kniha *Hejásek a Jujdásek (1993)*.¹⁷⁰

¹⁶⁹ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie. páté (uprav. a dopl.)*. Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 84.

¹⁷⁰ TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3.

Hrdinové poznávají kouzelnou moc přírody, která se znenadání objeví v prostředí veskrze moderním, v díle Marky Míkové (*Roches a Bžunda*, 2001), Pavla Čecha (O zahradě, 2005), navazujícího na knihu výtvarníka Jiřího Trnky (Zahrada, 1962).

Kontaminace jinými žánry se potom promítá do pohádky Lenky Uhlířové (Velké cesta malého pána, 2008), která využívá prvků fantasy, již výše zmíněného Jiřího Černického (O Sasance aneb Dokument z pohádky, 2004), jenž čerpá z Homérových eposů Ilias a Odysea, a František Skála (Jak Cílek Lídu našel, 2006), u něhož můžeme rozpoznat prvky dobrodružného žánru.¹⁷¹

V dílně Pavla Šruta vznikla kniha *Verunka a kokosový dědek* (2004)¹⁷², prodchnutá touhami a představami malého děvčátka, kterému natolik chybí společnost prarodiče, že si jej vymýšlí ve své fantazii v podobě kokosového dědka, a pozoruhodné dílo *Lichožrouti* (2008), v němž se setkáme s postavkami, které jsou, ač si to neuvědomujeme, součástí i naší domácnosti.

Jako zastupitele reálného příběhu, do něhož se promítne pohádka, bychom vybrali humorně laděnou knihu Zdeňka Svěráka *Tatínku, ta se ti povedla*, ve které autor brilantně vystihl poetiku rodinného života, jazykem pro něho typicky vytříbeným, dílo Miloše Macourka v neodmyslitelné kombinaci s výtvarnou prací Adolfa Borna *Mach a Šebestová na prázdninách* a velice originální prózu Pavla Šruta *Lichožrouti*.

4. 4. 1 Miloš Macourek – Mach a Šebestová na prázdninách

Miloš Macourek se zapsal do povědomí dětských čtenářů již v šedesátých letech. V roce 1982 vydal první knihu seriálu o dvou žácích 3. B, Machovi a Šebestové. V roce 1993 na tyto příběhy navazuje za doprovodu neodmyslitelných ilustrací Adolfa Borna a vzniká kniha *Mach a Šebestová na prázdninách*, později autor a ilustrátor přidávají ještě dílo *Mach a Šebestová za školou*.

Kniha *Mach a Šebestová na prázdninách* nabídne čtenářům třináct neuvěřitelných a ještě neuvěřitelnějších příhod, které prožijeme s Machem a Šebestovou, tentokrát však bez

¹⁷¹ MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

¹⁷² URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofická fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 84.

jejich „soudružky učitelky“ a ostatních žáků 3. B, ale především ve společnosti prarodičů Šebestových.

Šebestová odjíždí na prázdniny ke svým prarodičům a její sousedka, paní Kadrnožková, jí s sebou svěřuje pejska Jonatána, a tak se Šebestová na prázdniny pochopitelně těší. Mach však má odjet s rodiči k moři, kam se mu vůbec nechce. Naštěstí mají kouzelné sluchátko, díky němuž vytvoří Machovo dvojče. Druhý Mach odjíždí s rodiči do Bibione, zatímco skutečný Mach utíká na autobus do Slámové Lhoty, kde se mají sejít s Šebestovou.

Dobrodružství na sebe nenechá dlouho čekat, a tak ve snaze pomoci Jonatánovi od blechy, potrápí celou ves obří blechou a aby zachránili situaci, přiznají se dědečkovi a babičce, v nichž naleznou spojení.

Po celé prázdniny zažívají spoustu dobrodružství, vrátí dědečka Šebestu do dětství a přičarují mu prales, načež jsou všichni málem zkonsumováni kanibaly, za deštivého odpoledne navštíví v podobě anglické královny a vévody z Edinburghu Machovy rodiče v Bibione, čímž způsobí obrovský poprask, navštíví společně s panem Kolouškem dílnu Leonarda da Vinci, promění paní Tláskalovou v klokana, dokud nevrátí prsten, nalezený ve vajíčku od staré paní Troníčkové, a když mají na víkend přijet rodiče Šebestovi, Mach se mění ve vyhynulý druh papouška a namísto klidného víkendu zažívají opět bláznivá dobrodružství. Zapůjčením sluchátka zachrání před bankrotem rodinu cirkusáků, avšak jeden ze zaměstnanců cirkusu ukradne muzejní telefon a sluchátka zamění, takže ředitel cirkusu nevědomky Machovi a Šebestové vrací sluchátko obyčejné. Děti si na sluchátko občas vzpomenou, ale díky své fantazii prožívají báječné dny plné her i bez sluchátka.

Problém nastane před koncem prázdnin. Potřebují se zbavit Machova dvojníka, což bez sluchátka nedokáží. V nedalekém městě Medosudy si však bývalý zaměstnanec cirkusu zřídí cukrárnu a za pomoci sluchátka „peče“ nejchutnější cukrovinky pod sluncem. Děti a prarodiče se dovtípí, v čem tkví tajemství báječného cukráře. Společně vymyslí lest a díky Jonatánovi a babičce získávají sluchátko zpátky a bývalý cirkusák Pichl se dostane do rukou zákona.

Domů se opět navrácí každý zvlášť, Mach autobusem a Šebestová se svými rodiči. Celou situaci nečekaně komplikuje paní Kadrnožková, když potká dva Machy za sebou. Ten, který se však právě vrátil z Bibione s rodiči, je celý zasádrovaný, protože byl sražen jedním ze sousedů, který se ještě nenaučil řídit své nové auto. Pravý Mach má naštěstí sluchátko a stane se neviditelným, takže zůstává neodhalen. Děti vymyslí plán a pravý Mach se opět stává Machem a „falešný“ Mach mizí. Za nevědomé pomoci paní

Kardnožkové a Jonatána, který má údajně zázračné schopnosti, se Mach „vyléčí“, odhazuje sádrový krunýř a těší se zase po prázdninách do školy.

Nové příběhy navazují na autorovu tvorbu osmdesátých let velice volně, pojítkem s epizodami předešlými je především kouzelné telefonní sluchátko, které dětem i jejich blízkému okolí umožňuje prožívat řadu neuvěřitelných zážitků. Podle Vladislava Stanovského je kouzelné sluchátko stále nosnější rekvizitou, díky níž prožívají Mach a Šebestová stále originálnější příběhy.¹⁷³ Kromě neuvěřitelného zdvojení hlavního hrdiny Macha, který si chce užít prázdniny s kamarádkou bez dohledu rodičů, procházíme spoustou dalších absurdních výmyslů a přání, které jsou výplodem bujné dětské fantazie.

Jako se děti kdysi vypravily do jiných galaxií, tentokrát se rozhodnou cestovat v čase. Velmi zajímavé a nepochybně originální je propojení minulosti se současností. Děti se dostanou do minulosti, kde spolu s dědečkem a milovníkem umění panem Kolouškem navštíví světoznámého malíře, který vymaluje jejich podobiznu. Jaké je jejich překvapení, když po návratu domů vypráví Machovo dvojče Šebestové ... *jak jeli z Bibione na výlet do Florencie, kde byla výstava Leonarda da Vinchi a jak tam viděli obraz nově objevenej, povídá Mach, portrét kluka a holky, ale úplně jak my, člověče, Šebestová, jak je to možný, ona mašli a von brejle, ...*¹⁷⁴

Ve svých bláznivých dobrodružstvích chtějí vyplnit sny lidem, které mají rádi či kteří jsou jim blízcí. A tak dědečka navracejí zpět do dětských let. Tuto zkušenost již sluchátko má, a tak to pro ně není problém. Avšak Mach s Šebestovou přičarují opravdový prales, ve kterém číhá spousta nebezpečí a nástrah. Naštěstí všechny jako blesk z čistého nebe zachrání duchapřítomnost babičky, která se právě vrátila z města, vytáhne vnučce sluchátko z kapsy a odkouzlí prales a s ním i lidožrouty.

Podobně se poštěstí paní Janderové spatřit moře, aniž by byla nucena za ním cestovat, protože Mach a Šebestová umí moře vyčarovat i z rybníčka ve Slámové Lhotě. Lukáš Tůma procestuje na pouťovém balonku Alpy a babka Troníčková si za prstýnek, který se zčistajasna objevil v slepičím vajíčku, zařídí králičí farmu.

Miloš Macourek vypráví své příběhy z pozice objektivního vypravěče, avšak jeho řeč mnohdy splývá s řečí postav, vzhledem k neoddělení přímé řeči uvozovkami.

¹⁷³ STANOVSKÝ, Vladislav. Nový Mach a Šebestová. *Zlatý máj*. 1993, č. 1-6, s. 233. ISSN 0044-4781.

¹⁷⁴ MACOUREK, Miloš. *Mach a Šebestová na prázdninách*. Praha : Carmen, 1993. 166 s. ISBN 80-85531-49-6, s. 162.

Jednotlivé kapitoly jsou řazeny volně, vyjma první a poslední kapitoly, a většinou, až na výjimky, nenavazují. Text je zarovnán do středu stran neobvyklého čtvercového formátu a protkán ilustracemi. Abychom se lépe orientovali v předlouhých souvětích, do nichž jsou krátké věty jedna za druhou přiřazovány a rozvíjeny často nezávisle na sobě, je text pomyslně rozčleněn do významově spojených krátkých souvětí, z nichž každé je umístěno na jednom řádku. Tato souvětí imitují dětské vyprávění a zajišťují spád celého vyprávění. Působí jaksi překotně a dokonale tak korespondují s nonsensově-parodickým typem moderní pohádky.

Jedna z mála podobností, které nám evokují pohádku tradiční, jsou počátky kapitol. Použitím slovíčka *jednou* nám bezpochyby naskočí v mysli počáteční formulka pohádek tradičních *byl jednou jeden*, avšak protože Macourek tradiční pohádku paroduje, proto jakoby ponechal tento „pahýl“ zcela záměrně.

Další podobností je bezesporu kouzelný prvek, přestože tento prvek je ryze moderní, a to je telefonní sluchátko.

Stejně jako v pohádce tradiční vše nakonec dobře končí, přestože na rozdíl od ní je zakončení většinou náhlé, vtipné a veskrze originální.

Velmi originální je Macourkův jazyk, který působí jakoby překotně a zbrkle, volně asociuje a přiřazuje myšlenky, hraje si se slovíčky a staví na nonsensu a absurditě. Svatava Urbanová zmiňuje autorův paradox doslovného pochopení slova a negaci ustálených a vžitých slovních hříček.¹⁷⁵ A tak ... *blecha se hledá strašně špatně, protože je malá jako blecha...*, anglická královna s vévodou s Edingburghu *zmizí po anglicku*, nebo se k oblíbenému plyšovému klokanovi malé Irenky Tláskalové přidá ještě jeden klokan, v podobě její maminky.

Velkou část příběhů vypráví autor v přítomném čase, čímž dodává dílu na aktuálnosti a na dramatičnosti. V jazyce dětí se vyskytují hovorové výrazy, které většina dětí využívá ve své mluvě často. Často se v mluvě postav vyskytují slova hrubšího zrna, a tak se dovidáme, že Šebestová je *praštěná*, Leonardo da Vinchi *sakruje*, či z Jonatána se stává *neřád*, když se snaží ukořistit zpět sluchátko, které ukradl pan Pichl.

Zajímavé je, že v knihách Miloše Macourka o Machu a Šebestové děti nestárnou, stále jsou týmiž žáky 3. B, i když se po prázdninách vrací do školy. Ale v nonsensu je možné

¹⁷⁵ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofická fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 81.

všechno a také díky kouzelnému sluchátku pro žáky Macha a Šebestovou nemusí být čas nikterak závažným měřítkem.

Většinu postav známe pouze pod jejich příjmeními. Snad tím chtěl autor dosáhnout jakési karikatury školství, kdy učitel oslovuje žáky příjmením, a to se stává běžným oslovením i pro samotné kamarády zároveň. Každé jméno lze vyslovit dvěma způsoby: buď hezky, nebo hanlivě. A tak si i Miloš Macourek pohrával s příjmeními. K příjmení jakoby se místo křestního jména přiřadilo podstatné jméno, které vyjadřuje povětšinou uctivý postoj k danému člověku. Takový člověk se potom *Pan Jandera*, *dědeček Šebesta*, *babka Troníčková*, naopak ryze záporné postavy žádné jméno před příjmením nemají, například *Pichl*, který dětem ukradl sluchátko.

Kniha je plná humoru, který pramení nejen z jazykové složky, ale především ze vzniklých situací. Autor nešetří nonsensem a fantazií, a tak děti dostávají do ztřeštěných situací nejen sebe, ale i své okolí. Kniha je doslova nabitá zázraky a neuvěřitelnými příběhy přesně tak, jak se to děje v dětské představivosti. Vtipné patálie většinou pramení z dobré vůle dětí a z jejich snahy pomoci lidem ve svém okolí, usnadnit jim život a přitom se ještě pobavit. Právě tato dětská ochota, nadšení avšak nedomyšlenost je zdrojem časté jazykové komiky.

Jazyková komika je často způsobena autentičností dětského jazyka či záměrnými autorovými hříčkami, kdy například hromadí slova o stejném základu do jedné věty, používá slova hovorová (dědeček například *šmajzne* babičce sluchátko, Leonardo da Vinci je *machr*, Lukáš Tůma je zase *prímovej kluk* atd.), citově zabarvená (*babka Troníčková*, , v neposlední řadě humorné pojmenování některých postav (paní Kadrnožková, pytlák Chuchvalec, aj.) či míst (Medosudy, Matlafousy, aj.). Někdy použije uprostřed obyčejné věty až poetickou spojku (načež, neboť) , čímž také dosáhne poláčkované komičnosti.

Komickou stránku díla skvěle podtrhují nezaměnitelné ilustrace Adolfa Borna, z nichž srší vtip a ztřeštěnost Milošem Macourkem popisovaných situací.

Zajímavě autor vykreslil vztahy mezi dětmi, rodiči a prarodiči. Děti mají sice své rodiče rády, avšak plnou důvěru nemají k nim, ale k prarodičům. To dokazuje fakt, že se děti prarodičům svěří s tím, jakou vzácnost vlastní v podobě kouzelného sluchátka. Prarodiče jim v tomto ohledu vycházejí vstříc a nechají se vtáhnout do jejich dobrodružství, a tak se babička a dědeček díky své vnučce a jejímu kamarádovi vracejí opět do krásných dětských let. To je patrné především na postavě dědečka. Babička častěji

vystupuje v roli osoby, která má vše pod kontrolou a je schopná kdykoli nastolit řešení problému či zachránit situaci.

Podíváme-li se v díle Miloše Macourka na postavy dětí ve srovnání s postavami dospělých, spatříme mezi nimi zásadní rozdíly. „V konkrétních životních situacích Macourek ukazuje, o co více smyslu pro humor, kamarádství a přátelství, smyslu pro spravedlnost a upřímnost můžeme nalézat v dětském chování než v chování a vystupování dospělých.“¹⁷⁶

Právě tento smysl pro humor, kamarádství, smysl pro spravedlnost, představivost a hra jsou společným jmenovatelem dětí mladšího školního věku. Spisovatel Miloš Macourek ve svých cyklech o Machu a Šebestové dovedl dokonale postihnout všechny tyto dětské předpoklady, čímž vytvořil dětským čtenářům dva nezapomenutelné kamarády, kteří jim snad ještě v dospělosti připomenou, jak krásné je vrátit se s nimi zpět do dětských let.

4. 4. 2 Zdeněk Svěrák – Tatínku, ta se ti povedla

V knize *Tatínku, ta se ti povedla* se nám všestranný autor Zdeněk Svěrák poprvé představuje jako autor pohádkové prózy pro děti.¹⁷⁷ Díky písničkám pro děti, které vznikly ve spolupráci s Jaroslavem Uhlířem, je však mladým čtenářům dobře znám. Jeho jméno je zárukou kvality, vytříbenosti a vkusu.

Pohádkový příběh Zdeňka Svěráka se odehrává v Praze v rodině pana inženýra Šímy. Maminka je velmi vytížená staráním o domácnost, a tak tatínka požádá, zda by alespoň nemohl dětem před spaním vyprávět pohádky. Tatínek souhlasí, avšak vzápětí zjišťuje, že to nebude zdaleka tak jednoduché, jak se na první pohled zdálo. Děti všechny klasické pohádky znají, proto se tatínek podle maminčiny rady uchyluje ke knize. Dětem se však nezavděčí, protože *lepší je, když se nečte. Lepší je, když se povídá*. Následuje rodinný boj o pohádku, načež maminka nazývá pohádku *vláhou pro dětskou duši*. Tatínek požádá

¹⁷⁶ URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páté (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7, s. 84.

¹⁷⁷ ŠIMŮNEK, Jaroslav. *Ta se povedla!*. *Zlatý máj : časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, č. 1-6, s. 180-181. ISSN 0044-4781.

maminku, zda by dětem mohla ještě jeden večer vyprávět pohádku ona, tajně přitom naslouchá za dveřmi její *Hotelovou pohádku* a maminku obdivuje.

Druhý den v práci společně s kolegou Machatým usnesou na tom, že problém je v tatínkově rodišti, maminka se narodila v pohádkovém Českém ráji, zatímco tatínek pochází ze šedivých Vršovíc. Rozhodne se udělat si výlet do pohádkového kraje. V lázních Poděbradech k němu přisedá uzdravený pan František Sojka, který *zná Český ráj jako své botky, jelikož je ze Sobotky*, a tak se tatínkovi nabízí jako průvodce. Tatínka Šímu krajina okouzlí a odváží si odsud kouzelný kámen, s nímž bude vyprávění pohádek hračka. A vskutku, když malému Petříčkovi splní přání a vymyslí mu pohádku *O hasicím přístroji*, děti jsou nadšené a maminka se nestačí divit, jak to jejich tatínkovi jde.

Maminčina *Hotelová pohádka* je pohádka o třech ramínkách zajímavých jmen, Josef Berka, Provazníček a Chuděra, které visí v hotelovém šatníku, a proto uvítají návštěvu v podobě krásné herečky Hortensie Slámové a jejího nafukovacího ramínka. Ráda by se od ramínka dozvěděla zajímavosti z jeho cest, avšak nafukovací ramínko je nafoukané a nesdílné, a tak se špendlík Jarda, zapomenutý v límečku krásných šatů visících právě na nafukovacím ramínku, rozhodne skoncovat s jeho pýchou a ramínko propíchne. Jaká čest, když ráno paní Hortensie dá své šaty vyvěsit na ramínko Chuděru, jemuž někdo ulomil věšáček na kalhoty.

Tatínkovy pohádky jsou v podstatě dvě. První se odehrává v jeho mysli, avšak je tak kratičká, že ji ani dětem nemá smysl vyprávět. Polštář a peřina se v ní každý jednou větou zmíní, že každý je ten důležitější, nakonec však peřina prohlásí, že důležití jsou oba dva.

Druhou pohádku již tatínek vypráví s kouzelným talismanem v kapse a dočká se u dětí kladné odezvy. Pohádka se jmenuje *O hasicím přístroji*. Ten si visí nad psí boudou, ale pes Brok a kočka Micka v něm nevidí užitek a začnou jej nazývat Budižkničemu. Ale pouze do té doby, kdy si jde hospodářův synek Honzík hrát do stodoly se zápalkami. V tu chvíli Brok spustí poplach, hospodář vyběhne a s pomocí hrdiny, hasicího přístroje, požár uhasí. Hasicí přístroj tak zachrání nejen Brokovu boudu, nýbrž i Micčina koťátka, a stává se velkým skromným hrdinou celého hospodářství.

Podobnost s pohádkou tradiční nalezneme snad jen v úvodní pohádkové frázi, na níž se oba rodiče shodnou: *byl jednou jeden*. Po pohádkové krajině Českého ráje nás autor provází také pomocí kouzelných prvků, zde však můžeme pozorovat pohádkový zázrak, a to v podobě pasáčka a jeho stáda ovcí, který se znenadání objeví a stejně tak záhadně zmizí. Přitom pomůže tatínkovi nalézt potřebnou rekvizitu ke kvalitnímu

vymyšlení pohádek, kterou je polodrahokam z vrchu Kozákova. Avšak jeho síla je především silou talismanu a silou tatínkových schopností. Jak píše Jaroslav Šimůnek, „kouzelné rekvizity jsou tak reálné, že jejich pohádkovost málem nevnímáme.“¹⁷⁸

Autor použil rámcového zapracování pohádky do reálného života, i když se začlenění pohádky se děje zvolna, není oddělena od reality, spíše jakoby z ní vyplývala. Je to způsobeno komunikací mezi dětmi a rodičem, takže se chvílku ocitáme v pohádce a chvílku zase v dětském pokojíčku, kde maminka, nebo tatínek vyprávějí Petříčkovi a Petrušce pohádku. Děti zasahují do vyprávění a nahrazují tak dětského čtenáře, jenž by mohl obdobně polemizovat s vypravěčem. Samy děti si určí téma pohádky a během jejího vyprávění směřují rodiče tak, aby pohádka skončila podle jejich představ.

„Byla jednou jedna vesnička, v té vesničce stavení a u toho stavení stodola. U stodoly měl boudu pes Brok. Také tam žila kočka. Jmenovala se Micka a protahovala se do stodoly dírou pod vraty.“

„Kde je hasičák?“ chce vědět Petřík.

„Visí nad psí boudou a nevyrušuj!“ usadí ho tatínek.

(Jen aby mi ten kluk nepřetrhl nit. Zatím ten kámen znamenitě účinkuje.)¹⁷⁹

Jaroslav Šimůnek právě v tomto rámci spatřuje logické propojení pohádkové prózy a reálného příběhu ze života dítěte. Vyzdvihuje, že v tomto jsou tyto dva žánry dokonale propojeny v jeden celek a ani jeden z nich neusiluje o dominanci.³ Zdeněk Svěrák opravdu tyto dva žánry skloubil tak harmonicky, že jeden bez druhého bychom si v této knize ani neuměli představit. Krásně a výstižně je propojení s realitou patrné, když maminka dokončí svou *Hotelovou pohádku*. Dětem je sympatický špendlík Jarda.

„Já mám rád špendlíka Jardu. Toho bych chtěl mít,“ řekl Petřík a zívnu.

„Máme ho v krabičce, zítra ti ho dám, ale teď už dobrou noc,“ řekla maminka.¹⁸⁰

Ve své roli vypravěče se Zdeněk Svěrák ztotožňuje s tatínkem. Pociťujeme to především ve chvílích, kdy nevlastní přímou řečí vyjadřuje tatínkovy myšlenky. I díky tomuto faktu ve spojení s typickým svěrákovským jazykem a humorem si touto knihou, určenou pro začínající čtenáře, rádi obohatí své čtenářské zkušenosti i dospělí.

¹⁷⁸ ŠIMŮNEK, Jaroslav. Ta se povedla!. *Zlatý máj : časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, č. 1-6, s. 180-181. ISSN 0044-4781.

¹⁷⁹ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1991. 58 s. ISBN 80-00-00306-6, s. 47.

¹⁸⁰ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1991. 58 s. ISBN 80-00-00306-6, s. 34.

Kniha se vyznačuje jazykem i humorem pro Zdeňka Svěráka typickým. Svěrák je ve svém jazyce střídmy, stručný a věcný, čímž dosahuje maximálního sdělení v tom nejstručnějším vyjádření. Zdeněk Svěrák k sobě přiřazuje přesná reálná fakta, na první pohled nesourodá, čímž dosahuje věrohodnosti a naléhavosti vyřčeného.¹⁸¹ A tak se během několika vět dovídáme o tatínkovi tolik informací najednou, že máme pocit, jako bychom jej dobře znali. Nebo získáme díky *maminčině dlouhé větě* během přečtení pár řádků vhléd do domácnosti Šimových.

„Nezlob se, tatínku, ale já také chodím do práce a kromě toho peru, žehlím, zašívám, vařím, myju nádobí, utírám prach, vysávám prach, vodím Petříka do školky, chodím na nákupy a na rodičovská sdružení, zavažuji ovoce, zalévám květiny, sama si promazávám šicí stroj, čistím boty, nosím kabáty do čistírny a z čistírny, píšu babičce, platím sdružené inkaso, ani nemám čas zajít ke kadeřníkovi, abych se ti líbila, a tak si myslím, že by sis mohl vzít na starost aspoň to vyprávění pohádek, co říkáš?“¹⁸²

V tomto motivu naznačuje Zdeněk Svěrák také problematiku postavení ženy ve společenském a rodinném životě, kdy přestože chodí do práce, stejně jako tatínek, musí zastat daleko více povinností. V tomto ohledu můžeme vyzorovat jistou sebekritičnost z pozice autora jakožto zástupce mužské části populace.

Z díla je i přes tuto skutečnost patrný harmonický vztah v rodině, která není na první pohled ničím zvláštní. Právě svou nenápadností a neokázalostí se Svěrákovi hrdinové vyznačují podle Jaroslava Šimůnka. Tatínek je podle Svěrákovy charakteristiky velmi pracovitý člověk, který je ochoten pro blaho svých dětí překonat sám sebe. Další z jeho dospělých hrdinů, tatínkův kolega pan Machatý i rekonvalescent pan Sojka, soucítí s tatínkem a jsou ochotni mu poradit a pomoci. Naopak jeho dětští hrdinové Petřík a Petruška se vyznačují pro děti typickou přímočarostí a naivitou a řídí se podle hesla „co na srdci, to na jazyku“.

Jazyk Zdeňka Svěráka je střídmy a kultivovaný. Z jeho díla číší úsměvnost, a to především díky autorovu pohrávání si se slovy. Například v části textu, kdy pan František Sojka vychvaluje poděbradské lázně, prožíváme díky výstižným přívlastkům pocit pohádkovosti.

¹⁸¹ ŠIMŮNEK, Jaroslav. Ta se povedla!. *Zlatý máj : časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, č. 1-6, s. 180-181. ISSN 0044-4781.

¹⁸² SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1991. 58 s. ISBN 80-00-00306-6, s. 9.

„Jak je možné, že jste se takhle pěkně uzdravil?“

Pán řekl:

„Jednak je to zdejší zázračnou vodou a jednak tím, že tu mají lékaři zlaté ruce. A jistě i kouzelným prostředím.“¹⁸³

Případně když tatínek sedí v autobuse, používá autor krásný opis k vyjádření stavu sochy na poděbradském náměstí. Král Jiří na koni tam totiž *chytá měděnku*. Či slovní hříčka týkající se špendlíka Jardy a toho, *kde všude se upíchnul*. V tomto případě je nasnadě rčení „v jednoduchosti je krása“.

Svěrákův jazyk a humor je lidem blízký právě snad svou kultivovaností, a přitom obyčejností, bezprostředností, jazykovou hrou a milým člověčenstvím. Proto i kniha *Tatínku, ta se ti povedla* osloví jak čtenáře dětského, tak čtenáře dospělého.

4. 4. 3 Pavel Šrut – Lichožrouti

Knihy Pavla Šruta *Lichožrouti* potvrzují autorovu „invenci, nadhled a schopnost laskavě ironického glosování.“¹⁸⁴ *Lichožrouti* jsou knihou, ve které si každý čtenář najde své. Zlatou stuhou v roce 2008 byl oceněn nejen autor, nýbrž i ilustrátorka, jejíž roztomilé ilustrace vtipně doplňují textovou část knihy.

Vzhledem k netradičnímu názvu knihy bychom měli na prvním místě upřesnit kdo, případně co to vlastně lichožrout je. Lichožrouti jsou drobné postavičky, jacísi skřítkové, kteří obývají domácnosti obyčejných lidí. Jedinou jejich kouzelnou schopností je jejich neviditelnost, kterou uplatňují při tzv. hře na chameleona. Umí se také podle potřeby natáhnout či smrstit, proto jim stačí jen malé skulinka, aby se dostali tam, kam potřebují. Žijí ve skrytých koutech lidských domácností, za obrazy, na půdách, ve zdi apod. Jejich skrýš najdeme poklepáváním na stěny. Uslyšíme-li dutý zvuk, můžeme si být téměř jisti, že jsme narazili na obydlí lichožrouta. Nejcharakterističtější znakem, díky němuž získali své pojmenování, je jejich jídelníček. Živí se totiž ponožkami, které kradou svým lidem, a vytváří jim tak sbírky tzv. „licháčů“, lichých ponožek. Avšak pravidlo při jejich krádežích

¹⁸³ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1991. 58 s. ISBN 80-00-00306-6, s. 37.

¹⁸⁴ REISSNER, Martin. Vtipní požírači ponožek. *Ladění : Časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 2009, č. 1, s. 15-17. ISSN 1211-3484.

zní *Nikdy nevezmeš celý pár!*¹⁸⁵ Lichožrouti jsou plaší a nesmí být spatřeni člověkem (toto pravidlo je však v knize ve dvou případech porušeno). Přebírají zlovyky lidí, u kterých žijí, štítí se vody, protože špatně schnou, a bojí se psů.

O tom, jak vzniklo toto pojmenování a vůbec celý nápad, autor odpovídá v rozhovoru s Iven Fenclou a částečně i v knize samotné. Za tento nápad částečně vděčí ilustrátorce *Lichožroutů* Galině Miklíkové.

„Když jsme se u ní v ateliéru (nebo u mě v kuchyni) začali scházet při práci na knížce básniček *Veliký tůdle*, zaujalo mě kromě jejích obrázků i něco jiného. Dost často se jí z ponožky klubal palec!“¹⁸⁶ A tak vznikl název lichožrout. V knize dokonce autor původ tohoto jména rozebírá za pomoci postavy profesora inženýra René Kadeřábka a jeho kolegyně Miklíkové. Podobně jako on i profesor Kadeřábek pozoruje klubající se palec půvabné zdravotní sestřičky, což v něm evokuje představu lichožrouta. Nicméně jako u autora a ilustrátorky zprvu vzniká nesoulad v názvosloví (kolegyně Miklíková stejně jako ilustrátorka Miklíková jsou pro pojmenování ponožkožrout, zatímco profesor Kadeřábek a autor zastávají názor, že tvora lépe vystihuje výraz lichožrout, protože za sebou zanechává licháče).

Podobnost profesora Kadeřábka s autorem není náhodná, mohli bychom říci, že místy se autor do profesora Kadeřábka promítá, používá autobiografické prvky. Stejně tak není náhoda pojmenování jediné Kadeřábkovy sympatizantky z Akademie věd, profesorky Miklíkové.

V celé knize o těchto podivných stvořeních můžeme vysledovat dvě základní dějové linie, které probíhají paralelně, různě se kříží či spojují v jednu.

První linie je tvořena dvěma lichožrouty obklopujícími nepřilíš společenského „lichého“ trumpetistu Egona Vavřince. V bytě spolu s muzikantem žije dědeček se svým vnukem Hihlíkem. Hihlíkovi rodiče odcestovali v rámci humanitární akce pomáhat lichožroutům do Afriky spolu s přítelkyní pana Vavřince Helenkou, a tak dorůstajícího Hihlíka vychovává dědeček.

Druhou větví je rodina bývalého mafiánského bose, Velkého šéfa neboli Padreho Tulamora seniora. Tulamor je Hihlíkův strýc, otec dvou nezvedených rošťáků Ramsese a Tulamora juniora. Jeho žena, Mexičanka Mojita, se vytratila (autor používá

¹⁸⁵ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 27.

¹⁸⁶ rozhovor Iva Fencla s Pavlem Šrutem na www.citarny.cz[6.4.2011]

toho eufemismu v souvislosti se zánikem lichožroutů, lichožrouti neumírají, nýbrž se vytrácejí), protože nebyla schopna přivyknout drsným podmínkám života v jiné zemi, chybělo jí „horké slunce, bzukot komárů a drnění kytar“. A tak žili na půdě velké vily profesora inženýra René Kadeřábka, lichožroutího nadšence, který však o svých podnájemnicích dlouho nevěděl.

Snad osamělostí a dětskou duší si profesor Kadeřábek a pan Vavřínek, přestože se neznají, získají privilegium lichožrouty spatřit a stát se jejich přáteli v dobrém i ve zlém.

Autor v roli vypravěče nám přibližuje napínavé i komické příběhy především mladých lichožroutů Hihlíka a jeho bratranců Tulamora juniora a Ramsese. Kromě nich se v díle setkáváme s dalšími lichožrouty, kteří svůj původ a vzor našli ve světě lidí. Potkáme gang Kudly Dederona, tuláka Karlose a jeho partu či členy bývalého gangu Tulamora seniora, Vasila, Škrtiče Čanga a Pepu Padráta. Důkladné vykreslení postav je charakteristickým rysem Šrutových *Lichožroutů*. Po této stránce působí tito tvorečci jako jakýsi parodický odraz, někdy i varovný prst v zrcadle společnosti převedený do podoby neuvěřitelných bytostí.

Významným prvkem je emocionální stránka knihy. Pavel Šrut umožňuje čtenáři citlivým způsobem prožít radosti i strasti spolu s hlavními hrdiny, podkrývá některá tajemství dětí i dospělých a nechá především dospělého čtenáře znovu prožívat některá významná období jeho života.

Velmi citlivě pracuje Pavel Šrut s nepřiliš oblíbenými tématy. Vytracení Hihlíkova dědečka popisuje s takovou jemností, až čtenář nabývá dojmu, že konec života může být sice smutný, ale krásný a poklidný. „*Sbohem, chlapče,“ řekl tiše. „Díky, pane Egone.“ Jak je vetchý a jak jemně se usmívá, viděl jen Hihlík. Egon slyšel to „sbohem“ a „díky“, ale spatřil pouze bílý stín, který proletěl kuchyní na balkon a chvíli se vznášel v krásném povětří, než se dočista vytratil.*¹⁸⁷

I přes citlivě laděná místa v textu je nejspíš nejvýznačnějším společným jmenovatelem celé knihy její humorná stránka. Martin Reissner píše o „přesycenosti humorem“¹⁸⁸, avšak podle mého názoru Šrutův humor rozhodně nepůsobí vágně či

¹⁸⁷ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, 207.

¹⁸⁸ REISSNER, Martin. Vtipní požírači ponožek. *Ladění : Časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 2009, č. 1, s. 15-17. ISSN 1211-3484.

nevhodně. Autor si pohrává se slovními spojeními i s významy slov, čímž mnohdy vznikají překvapivé kombinace a vyústění. Tak například v dramatickém momentu, kdy profesor Kadeřábek polapí svého vysněného lichozrouta a nastává klasická otázka kam s ním.

Najednou jeho pohled zabloudil do rohu pracovny, kde stálo velké zaprášené terárium. Dobře, že ho nevyhodil! (Profesor Kadeřábek totiž v mládí zkoumal jedovaté hady, ale brzo ho to otráвило.)¹⁸⁹

Nádherně si autor pohrá s postavičkou čínského obchodníka pana „Karlíka“ a autenticky napodobil mluvu i charakter asijských prodejců.

„Dobrý den, Karlíku,“ pozdravil

„Dobrý, dobrý a ceny taky dobrý,“ usmál se zeširoka pan Li-ku. Tak se ve skutečnosti jmenoval, ovšem stáli zákazníci ho oslovovali přátelsky Karlíku.)¹⁹⁰

Tu a tam se autor uchýlí k vtipnému rýmu, jak již naznačují slova legračního popěvku, který Hihlík často slyší od svých bratranceů: *Hihhi, Hihlíku, máš ponožku v rendlíku!*

Vtipně vyznívají i některá vžitá slovní spojení, která připadají lichozroutům nepochopitelná.

Děda zahnal dávné vzpomínky a začal počítat ovečky. Když Hihlík nebyl v noci doma, nedokázal usnout. A přitom vždycky spal, jako když ho do vody hodí.

Brr! Lidi mají někdy tak hloupá přirovnání, pomyslel si.¹⁹¹

Celá kniha je protkána řadou situačně komických motivů. Například když se profesor Kadeřábek snaží zachránit gang Kudly Dederona, který sídlí v baru Kilimandžáro, jenž je určen k demolicí. Staříčkový profesor vyšplhá na jeřáb, na který nejsou schopni vyšplhat za ním mladí policisté, a snaží se vysvětlit jeřábníkovi přítomnost lichozroutských bytostí v budově, kterou má vzápětí rozbít obří koule. Nebo když Hihlík na pohřbu ukradne několik ponožek a dá je jako dar svému příteli Egonovi se vzkazem *SPI SLADCE, EGONE*. Nebo například obřad, který musí podstoupit Hihlík, chce-li se vloučit do Dederonovy bandy, aby získal zpět ztracený amulet od rodičů a pomohl zachránit bratrance Tulamora juniora:

¹⁸⁹ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 31.

¹⁹⁰ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 17.

¹⁹¹ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 145.

Dederon držel plechový tác, na kterém se tu roznášely püllitry piva. Ted' na něm spočívala jaká si starodávná punčocha se stříbrným podvazkem. Tác položil před klečícího Hihlíka.

„Polib ji,“ přikázal.

.....

„Slavnostně tě pasuji na rytíře Podvazkového řádu Kudly Dederona!“ a udeřil tím tácem Hihlíka do hlavy.¹⁹²

Již jméno hlavního hrdiny Hihlíka vyznívá poněkud komicky, dětsky a zvukomalebně. „Další postavy odkrývají širší dějinný kontext.“¹⁰ Bratranec Ramses získal jméno po egyptském faraonovi, snad aby symbolizoval někdejší slávu svého otce. Kudla Dederon, který se snaží ovládnout bývalé impérium Tulamora seniora, nahradit jej, získává své pojmenování právě po oné náhražce bavlny či příslušníku bývalé německé republiky. Jeho postava je velmi barvitě vylíčena, zvláště pak jeho narkomanské zvyky.

Kudla Dederon vytáhl z malého stříbrného pouzdra dětskou ponožtičku a namočil ji do piva. Zkušeným pohybem z ní udělal dudlík a začal se sjíždět.¹⁹³

„Jak vypadá?“

„Jako feťák!“ zařval Čango. „Uši má propíchnutý sichrhajckama a dětskou fusekli si máčí do piva. Říká tomu spíd'áckej dudlík!“¹⁹⁴

Tématika narkomanství je zde popsána poněkud šokujícím, přesto však stále vtipným způsobem.

I přes veškerou komiku skrývá Šrutovo dílo *Lichožrouti* některé hlubší významy, jakási volání či výzvu současnému světu. Autor upozorňuje na problémy sužující lidstvo, ať už jde vtipně o komáry v Mexiku, kteří tolik chybí pani Mojité, či chudobu v Africe, která se projevuje tím, že afričtí lichožrouti mají nedostatek ponožek. Upozorňuje i na přísun asijského zboží a život v nadbytku, kterého si lidé neváží. Poukazuje na současnou mládež a její nešvary, jako je vandalismus, narkomanství, nedostatek slušnosti a úcty k okolí i k sobě samým a mnohé další.

¹⁹² ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 139.

¹⁹³ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 122.

¹⁹⁴ ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1, s. 191.

Akcentuje důležitost harmonické rodiny a potřeby blízkého člověka (či lichožrouta), patrné je to například ve chvíli, kdy pan Bono vyzdvihne kvality výchovy Hihlíkova dědečka, avšak Hihlík by *všechny názory světa vyměnil za jednu máminu pusu a tátovo objetí*. Podobně tak ve chvíli, kdy sice Tulamor senior odchází s přítelem Karlosem *podle řeky a pořád za sluncem*, avšak Ramses má prvně v životě pocit, že jej tatínek ocenil, a paradoxně získává otce ve chvíli, kdy otec odchází.

Velmi výrazná je kniha i po grafické stránce. Text je členěn do kratičkých kapitol a mnohdy je uspořádán například tak, že začíná až na druhé třetině řádky. Kniha je tištěna na kvalitním silném papíru a jsou v ní použity dvě látkové záložky, šedá a červená, jako je barva licháčů na nohou pana Vavřince.¹⁹⁵

Každou kapitolu vždy uvozuje iniciála ve tvaru ponožky doplněná ilustrací Galiny Miklínové. Zajímavá je i ubývající punčocha, která se vyskytuje na každé liché stránce vpravo dole a na konci poslední kapitoly z ní zbývá už jen maličký kousek. Kdoví, třeba by ji lichožrouti nechali na pokoji, kdyby ji ilustrátorka umístila na stranu sudou.

Autor se netají tím, že mu vadí ilustrace v literatuře pro dospělé, protože mohou mít zkreslující charakter. „U knížek pro děti ilustrace naopak považuju za rovnocennou složku díla. Tím spíše, když jsou, jak říkáte, nádherné.“¹⁹⁶ Ve spolupráci s Galinou Miklínovou vznikla další Šrutova díla, a to *Pavouček Pája, Veliký tůdle, Verunka a kokosový dědek, Příšerky a příšeři, Šišatý švec a myšut, Lichožrouti* a jejich pokračování nazvané *Lichožrouti se vracejí*.

Právě otevřeným koncem knihy *Lichožrouti* si autor ponechal možnost na dílo navázat, a tak v roce 2010 vznikl další díl pod názvem *Lichožrouti se vracejí*.

Pavel Šrut a Galina Miklínová obohatili nonsensově-parodickou pohádku o dílo veskrze originální, hodnotné a zamyšleníhodné. Myslím, že po přečtení knihy bude řada z nás usínat s pocitem, že kdesi v našem hnízdečku usíná bytůstka, jež si právě pochutnala na některé z našich ponožek, kterou již delší dobu marně hledáte.

¹⁹⁵

Zdražilová, N. nejpozoruhodnější dětská kniha roku 2008, www.citarny.cz

¹⁹⁶

rozhovor Iva Fencla s Pavlem Šrutem na www.citarny.cz

Závěr

V diplomové práci nazvané *Autorská pohádka v současné české literatuře pro děti* jsme se pokusili co nejvýstižněji postihnout tendence české autorské pohádky po roce 1989. Proto jsme pro interpretaci vybraných reprezentativních děl zvolili typologické členění dle narativních přístupů imitačně-inovačního, nonsensově-parodického a imaginativního. Z nonsensově-parodického typu autorské pohádky jsme navíc vyčlenili autorskou pohádku kontaminovanou příběhem ze skutečného života. Tento typ novodobé autorské pohádky přísluší jak žánru autorské pohádky, tak příběhu ze života, jak jsme se mohli přesvědčit na vybraných dílech. Toto členění je pro tuto diplomovou práci vyhovující, vzhledem k tématické rozrůzněnosti současné české autorské pohádky.

V rámci jednotlivých typů autorské pohádky jsme vybrali reprezentativní díla, na něž jsme aplikovali obecné poznatky. Při výběru těchto děl jsme se rozhodovali podle jejich umělecké kvality, o které svědčí též mnohá ocenění udělená autorům. To bylo také jedním z cílů diplomové práce, který se podařilo uspokojivě uskutečnit. Interpretovaná díla jsou důkazem o vysoké umělecké kvalitě současné české autorské pohádky a mohou být dobrým zdrojem a inspirací pro spisovatele autorských pohádek dalších let.

Díla často inklinují k více narativním přístupům, přesto však zůstává jeden z nich dominantní. Zajímavé by bylo sledovat rozdíly mezi jednotlivými díly v rámci typů autorské pohádky. Tomu jsme se v této diplomové práci nevěnovali, mohlo by to být ovšem námětem pro další bádání v této oblasti literární tvorby.

Typologie, kterou jsme upřednostnili při zpracování děl, se vyznačuje tím, že srovnává pohádku moderní a pohádku klasickou. Samozřejmě se do ní prolínají jiné typologické klasifikace, což by také mohlo být námětem pro další zpracování.

Pohádka je bezesporu velmi frekventovaným a oblíbeným žánrem. Její tištěná forma však v poslední době stále více ustupuje výdobytkům moderní doby, a tak mnozí čtenáři preferují televizní či rozhlasovou formu na úkor knižního vydání. V posledních letech vznikl projekt *Celé Česko čte dětem*, který se zabývá významem a důležitostí čtení pro dětského recipienta. To je také příležitost, jak se může autorská pohádka v tištěné podobě opět navrátit do dětských knihovniček, protože jsou to především čtenáři mladšího školního věku a předčtenáři, jimž je tento žánr určen. Prostřednictvím takových projektů, jako je *Celé Česko čte dětem* či *Noc s Andersenem*, se děti zábavnou a hravou formou opět navracejí ke knize a budují si k ní pozitivní vztah. Právě tyto projekty, týkající se motivace recipientů pohádky ke čtení, by mohly být také atraktivním tématem k dalšímu zpracování.

Tato diplomová práce by měla být jakýmsi souhrnným přehledem české autorské pohádky po roce 1989. Může sloužit jako pomůcka studentům při základní orientaci v problematice žánrů autorské pohádky či pomoci začínajícím učitelům při přípravách na hodiny čtení. Zároveň je inspirací pro rodiče, kteří mají zájem svým ratolestem předčítat umělecky kvalitní díla vytvořená v posledním dvacetiletí.

Seznam použité literatury a periodik:

ČEŇKOVÁ, Jana, et al. *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury : Adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie a próza a komiks pro děti a mládež*. 1. vydání. Praha : Portál, 2006. 169 s. ISBN 80-7367-095-X.

GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež : ve srovnávacím žánrovém pohledu*. 1. vydání. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 245 s.

CHALOUPKA, Otakar; VORÁČEK, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež : od začátku 19. století po současnost*. 2. vydání. Praha : Albatros, 1984. 539 s.

CHALOUPKA, Otakar. *Próza pro děti a mládež : její otázky, působení a perspektivy*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1989. 210 s.

CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. 571 s.

CHALOUPKA, Otakar ; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha : Albatros, 1973. 112 s.

CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1976. 128 s.

CHALOUPKA, Otakar; NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1979. 148 s.

JANDA, Luděk. Portrét Aloise Mikulky. *Ladění*. 2010, č. 3, s. s. 34. ISSN 1211-3484.

LIČKOVÁ, Romana. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Vypravěčská strategie Královských pohádek, s. 99-111. ISBN 80-7220-185-9.

MALÁ, Irena. Jak zrci udělali tmou. *Zlatý máj*. 1992, 1-6, s. 372-373. ISSN 0044-4781.

MARKOVÁ, Lucie. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : Kontexty, problémy, trendy*. Praha : Obec spisovatelů, 2009. Cesty české autorské pohádky na začátku nového tisíciletí, s. 110-117. ISBN 978-80-904218-3-7.

MARTINEC, Ivo. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Tradice a inovace ve stylizaci pohádky, s. 76 . Ladění. ISBN 80-903339-0-7.

MIKULKA, Alois. Dobrá pohádka je tajemství. *Ladění*. 2010, č. 1, s. 7-8. ISSN 1211-3484.

NOVÁKOVÁ, Luisa. Básnické pohádky Karla Šiktance : Dvojí zastavení. In VAŘEJKOVÁ, Věra; VÁLEK, Vlastimil. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí : kontexty, problémy, trendy*. 1. vydání. Praha : Obec spisovatelů, 2009. s. 118-126 . ISBN 978-80-904218-3-7.

- PETIŠKA, Eduard. *Velká cesta k malým dětem*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1984. 156 s.
- PLESKOT, Jaroslav. *Úvod do literatury pro mládež*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Ostrava : Pedagogická fakulta, 1971. 237 s.
- PRIMUSOVÁ, Hana. Havrane z kamene.... *Zlatý máj*. 1991, č. 1-6, s. 239. ISSN 0044-4781.
- REISSNER, Martin. Vtipní požírači ponožek. *Ladění : Časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 2009, č. 1, s. 15-17. ISSN 1211-3484.
- SLABÝ, Z. K. . Královské pohádky. *Zlatý máj*. 1995, č. 3, s. 35. ISSN 0044-4781.
- STANOVSKÝ, Vladislav. Nový Mach a Šebestová. *Zlatý máj*. 1993, č. 1-6, s. 233. ISSN 0044-4781.
- ŠIMŮNEK, Jaroslav. Ta se povedla!. *Zlatý máj : časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, č. 1-6, s. 180-181. ISSN 0044-4781.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny : literární adaptace lidových pohádek*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1989. 232 s.
- ŠUBRTOVÁ, Milena. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Role vypravěče v pohádkách pro malé čtenáře, s. 91-98. ISBN 80-7220-185-9.
- TOMAN, Jaroslav. *Cesty současné literatury pro děti a mládež : tradičnost - inovace*. 1. vydání. Slavkov u Brna : BM Typo, 2003. Česká autorská pohádka devadesátých let 20. století, s. 76 . *Ladění*. ISBN 80-903339-0-7.
- TOMAN, Jaroslav. Česká autorská pohádka 60. let. *Ladění : časopis pro teorii a kritiku dětské literatury*. 1999, 1, s. 2-7. ISSN 1211-3484.
- TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež : tvorba devadesátých let 20. století*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3.
- TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice : Jihočeská univerzita Pedagogická fakulta, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2.
- URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. O skřítcích, vodnicích, vílách a čarodějnicích, s. 69-90. ISBN 80-7220-185-9.
- URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století : reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc : Votobia, 2004. Od redukce k autorským adaptacím pohádek. s. 61-68. ISBN 80-7220-185-9.

URBANOVÁ, Svatava; ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla : Historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie*. páte (uprav. a dopl.). Ostrava : Ostravská univerzita - Filozofické fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7.

VAŘEJKOVÁ, Věra. Česká pohádka dnes. In *Žánrové hodnoty literatury pro děti a mládež IV*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1997. s. 18-27. ISBN 80-8050-163-7.

Internetové zdroje:

<http://knizniweb.cz>

<http://citarny.cz>

<http://www.ibby.cz>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.google.cz>

<http://www.ctesyrad.cz>

<http://pohadkyprodeti.diafilm.cz>

<http://www.obrys-kmen.cz>

<http://prostejovsky.denik.cz>

Prameny:

DOSTÁLOVÁ, Marcella. *Babiččiny pohádky*. 2. vydání. Olomouc : Votobia, 2005. 108 s. ISBN 80-7220-187-5.

JÁGR, Miloslav. *Jak zrzci udělali tmu*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1992. 62 s. ISBN 80-00-00360-0.

MACOUREK, Miloš. *Mach a Šebestová na prázdninách*. Praha : Carmen, 1993. 166 s. ISBN 80-85531-49-6.

MIKULKA, Alois. *Karkulka v maskáčích*. 2. rozšířené vydání. Praha : Albatros, 2003. 100 s. ISBN 80-00-01146-8.

NEPIL, František. *Pohádková lampička*. 1. vydání. Vimperk : Nakladatelství Tiskárny Vimperk, [1992] . 60 s. ISBN 80-85618-05-2.

PĚKNÝ, Tomáš. *Havrane z kamene*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1990. 76 s.

STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 1. vydání. Volary : Stehlík, 1999. 78 s. ISBN 80-902707-0-0.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1991. 58 s. ISBN 80-00-00306-6.

ŠIKTANC, Karel. *Královské pohádky*. 1. vydání. Praha : Albatros, 1994. 181 s. ISBN 80-00-00262-0.

ŠRUT, Pavel. *Lichožrouti*. 1. vydání. Praha a Litomyšl : Ladislav Horáček - Paseka, 2008. 227 s. ISBN 978-80-7185-932-1.

WAGNEROVÁ, Magdalena. *Vodníčkova dobrodružství*. 1. vydání. Praha : Aventinum, 1995. [74 s.]. ISBN 80-8527-716-6.

ZELENÝ, Luboš. *Pohádka o Pískovečkovi*. 1. vydání. Praha : Carmen, 1993. 122 s. ISBN 80-85531-05-4.

Přílohy:

Ocenění autorů Zlatou stuhou

O kvalitě děl svědčí i mnohá ocenění, která jejich autoři získali. Od roku 1992 je každoročně pořádána literární soutěž o Zlatou stuhu. Toto ocenění je udělováno knihám pro děti a mládež, které byly vydány v předchozím roce, a skládá se ze tří samostatných částí. První z nich je zaměřena na původní českou tvorbu pro děti a mládež, druhou je oblast překladová a poslední je oblast výtvarná. Soutěž probíhá pod patronátem České sekce IBBY, Obce spisovatelů, Obce překladatelů a Klubu ilustrátorů dětské knihy.¹⁹⁷

Z autorů imitačně-inovačních získala v roce 1994 Zlatou stuhu Ilona Borská za vodnickou rodovou kroniku *Mokřejšové, vodníci z Louže*. O dva roky později toto ocenění získal Jaromír Kincl za knihu *Rákosníček a hvězdy*. V roce 2004 byla na Zlatou stuhu nominovaná autorka *Vodníčkových dobrodružství* Magdalena Wagnerová za *Pohádky z vodních hlubin*.

Ze zástupců nonsensově-parodického typu autorské pohádky byl oceněn v roce 1992 Miloslav Jágr za výtvarnou stránku své knihy *Jak zrzci udělali tmu*. Za text a ilustrace získal toto ocenění Alois Mikulka v roce 1996 za pohádku *O jelenovi s kulometem a jiné trampské zkazky pro trampy, zlatokopy, stopaře, cestovatele a milovníky táboráků*. Miloši Macourkovi se dostalo ocenění in memoriam za cyklus o *Machovi a Šebestové*, a to v roce 2002. Za *Lingvistické pohádky* získal v roce 2006 Zlatou stuhu Petr Nikl a v témž roce Arnošt Goldflam za knihu *Tatínek není k zahození* Magnesii literu za nejlepší dětskou knihu. *Velká cesta malého pána* Lenky Uhlířové byla oceněna v roce 2008 Zlatou stuhou. V tomtéž roce získal ocenění Zlatou stuhou a Magnesii literu za své *Lichožrouty* Pavel Šrut. Tentýž autor obdržel již v roce 2006 cenu IBBY za pohádkový příběh *Verunka a kokosový dědek*.

V roce 1994 získal za *Královské pohádky* Zlatou stuhu Karel Šiktanc, kterému se též pocty dostalo i v roce 2000 za pohádky *O dobré a o zlé moci*. V roce 1998 získala toto ocenění autorka Luisa Nováková za text a ilustrace *Sestry volavek a Kamene vládců*. Tito autoři zastupují imaginativní typ autorské pohádky.¹⁹⁸

¹⁹⁷ http://www.ibby.cz/index.php?option=com_article&id=35&Itemid=14; [6. 4. 2011]

¹⁹⁸ Tamtéž

LUBOŠ ZELENÝ

P o h á d k a P í s k o v e č k o v i

Jak Pískoveček odvedl práci

Pískoveček měl opravdu úspěch, protože se sluníčko již dotýkalo dvorské věže. Kolika sochám už od špiny pomohl a kolik jich ještě zbývá? S počítáním byl ale přece jen na štíru. Vždyť ani do školy nechodil. Znal jenom to, co jej starý herec Dušek po večerech naučil.

Ale na prstech si přepočítat dokázal všechno.

Začal u palce levé ruky, potom podržel špičku ukazováčku, pak klepl na prostředník a prsteník a skončil u malíčku. A celá ruka, to bylo pět soch.

Nakonec mu zbyly ještě dvě, kterým pod nohama musel zamést a kolem podstavců poklidit. Však ho Trpělivost s Pílí popoháněly.

Jak?

Přece písničkou:

*Když ti někdo proso smíchá
s popelem do bromádky —
zkus být jako kopec ticha,
nemysli bneď na bádky.*

*Když ti někdo stále kazí
práci bneď od začátku,
bíté peří bledej v sazích,
nemysli bneď na bádku.*

Písničku zpívala socha Trpělivosti, protože Píle neměla vůbec na nic čas. Z kuzele odmotávala nitky, aby měla co nejdříve látku a mohla nastříhnout na šaty. Tak byla pilná.

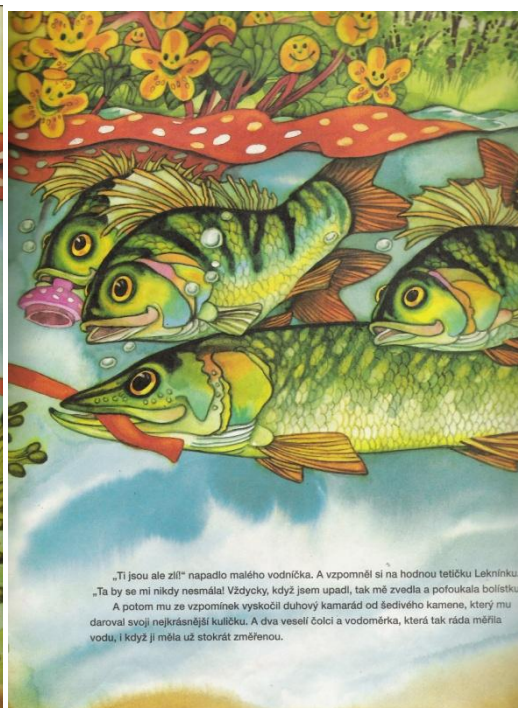
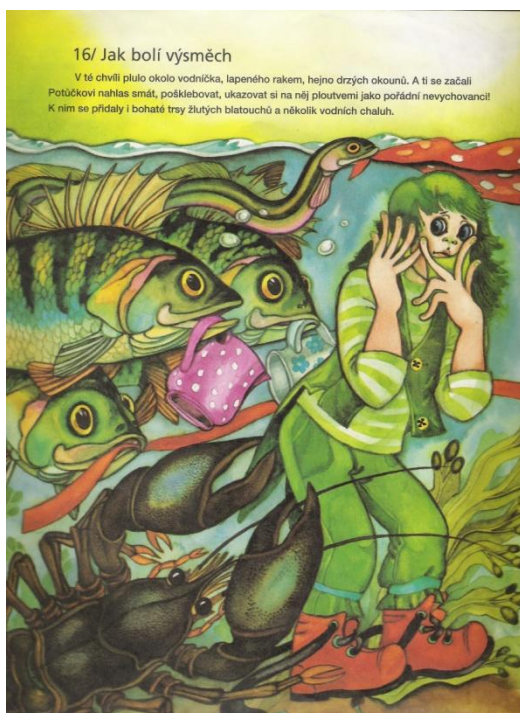
108

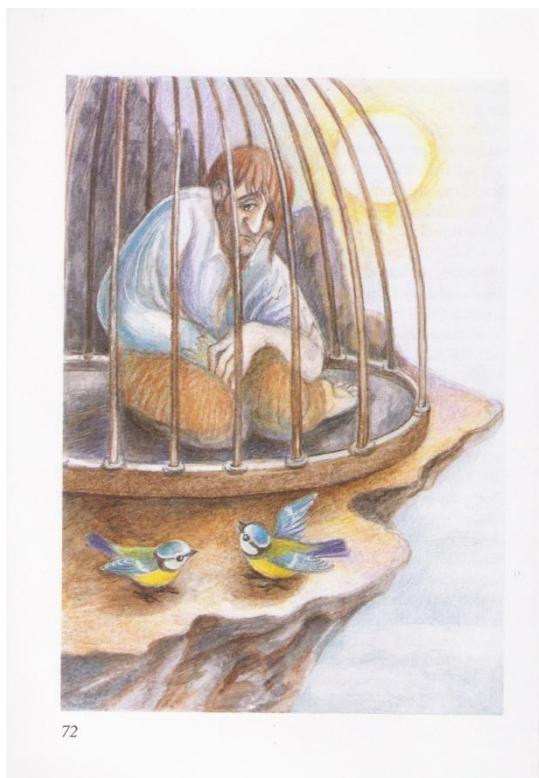
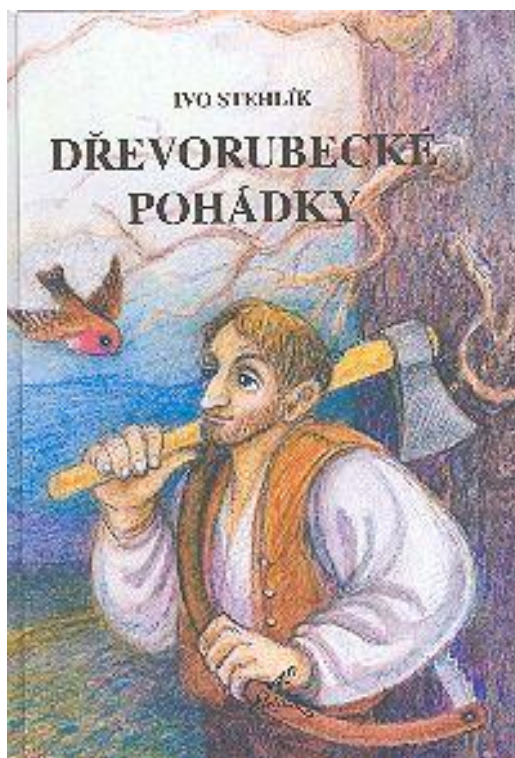
Pískoveček na hádku vůbec nemyslel. Jenom se rozhlížel, kde by měl začít s novou prací. Která socha mu ještě chybí? Určitě se jí v čistotě nezalíbilo.

No, jistě.
Cudnost!
Jak jinak.

109

72

Jan se zachvěl a celý se schouil do sebe. Ptáčky od nich, dokonce ho znají, ale od těch mu pomoc nekyne. Jak ti ho musí nezávidět za to, co jim způsobil!

Vůbec nemohl uvěřit slovům, která vzápětí uslyšel: „Podívej, jak vypadá smutně, nešťastně a ustrašeně. Určitě se mu také stýská po domově a svobodě. Vždyť je jako pták lapený v kleci.“

„Máš pravdu,“ odpověděla druhá modřinka. „Byla by škoda, aby se tu utrápil k smrti. Nikomu a ničemu by to neprospělo. Pustíme ho na svobodu.“

Obě modřinky přiletěly těsně ke kleci. „Chceš, abychom tě pustily?“ zeptaly se Jana. Ten zvedl k ptáčkům strhaný obličej, pokusil se promluvit, ale z okoralých rtů nevyšel ani hlásek. Z očí mu vytryskly slzy a on jenom přikývl.

„Bráno železná, klíči kovaný, pust toho, kdo je uvnitř schovaný,“ vykřikly obě modřinky a dveře klece se tiše otevřely. Pod Janem se podlamovaly nohy, když vycházel ven, ale dokázal to. Byl opět svobodný! Samou slabostí musel pokleknout, hlava se mu točila, beze slova se malinkým ptáčkům poklonil. Nikdo z nich nic neřikal, ale Jan věděl, že mu porozuměli.

„Šťastnou cestu,“ zavolaly znenadání obě modřinky. „Musíme letět, cesta je daleká. Třeba se tam u nás potkáme. Jedna dobrá rada na cestu: Spěchej! Kdyby tě náš král zastihl poblíž Ptačí skály, zle by se ti vedlo.“ Oba ptáčci zamávali křídly a fir, byli pryč.

Jan začal pomalu sestupovat ze skály dolů. Byla strmá a nezbývalo, než sebrat poslední zbytky sil a pokusit se o téměř nemožné. Věděl, že po východu slunce se objeví nemilosrdné oči a ocelové pařáty. Donutil se zapomenout na hlad, žízeň i strach a šplhal po skále, aby se zachránil. Občas raději zavíral oči a celou cestu se modlil jako ještě nikdy v životě. Těsně před tím, než se vnořil do lesů na úpatí skály, spatřil koutkem oka v dálce záblesk,

73

Nato Matylda vytáhl z kapsy papír, na kterém stálo:

PLÁN
 1. Vyloupit: hájovnu (výhled)
 2. Vyloupit: černý kabát, černý šlebovek
 3. Bytlo: velký i malý
 4. Dorožumíra: kolár, šelka
 5. Čelchod: hodinu po západu slunce

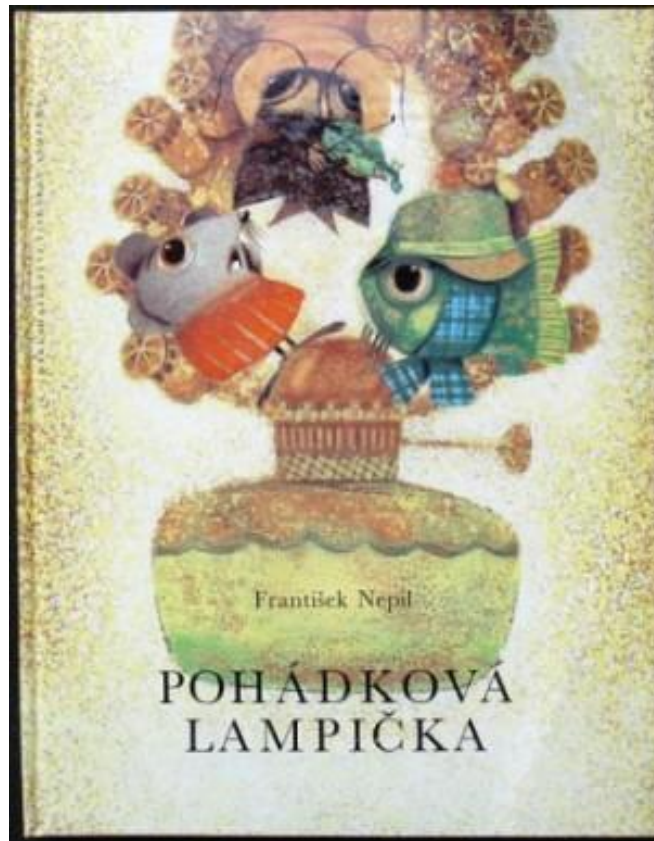
Všichni uznale pokyvovali hlavami a vůdce Zrzoun se sám sebe ptal, kde se to v tom mrňousovi zrzavém bere. Pak se všichni podepsali: Zrzoun, Zrzek, Rez, Matylda. Plán byl přijat. Zbývalo už jen znovu roztrhnout papír na čtyři kusy, promnout je v kuličky a spolknout.

32

Hodinu po západu slunce vrzly u chalupy dveře a tma pohltila čtyři shrbené postavy. V lese bylo slyšet jen praskot větviček a tu a tam zabučení býka. Cesta byla nekonečná a všem se už už zdálo, že zabloudili, když tu se Matylda zastavil a zabučel konečně své bú. Po jednom se k němu přidávali i ostatní, až se jejich bučení slilo v zlověstný čtyřhlas. Znamenalo to, že jsou na místě velkého činu.

Loupit tedy uměli. Matylda rychle a jistě našel kliku, tiše otevřel dveře a krátkým zabučením dal znamení ostatním. Jako duchové vešli dovnitř, házeli do pytlů všechno, co ve tmě stačili nahmatat, a když měli pytle plné, nacpali si ještě kapsy. Venku byli dřív, než ze stromu šiška spadne.

nic takového neměl čas. Dva dny přebíral úřad a třetího dne k večeru řekl starý starosta dědečkovi:

„A nakonec, pane starosto, svěřuji vašim rukám to nejcennější, co naše slavné město má: pergamenové listiny, jimiž udělili císařové, králové, knížata a hrabata našemu městu privilegia, výsady a práva. Střežte je, prosím, jako oko v hlavě, abychom podle nich mohli svá práva hájit, kdyby nám je někdo upíral.“ A předal dědečkovi klíče od radniční komory, kde byly tyto přecenné listiny uloženy.

Dědečkovi se až zatočila hlava z takové odpovědnosti. On nebyl dnešní, on věděl, že ve městě mu leckdo to starostování závidí a čeká na jeho chyby. Proto doma uložil klíče ne do zásuvky od stolu, nýbrž do truhlice ve sklepě, a jedině starostové řekl, od které komory ty klíče jsou a jak drahocenné listiny jsou v komoře uloženy. Slyšela to však nejnom starostová, nýbrž i ta nejšpatnější ze všech myši. Ta si zamnula pacičky a podruhé si slibovala, že mu to starostenství osladí.

Osladila by mu ho ráda, jenomže nemohla přijít na to jak. Vždyť dědeček starostoval jako z partesu: spravedlivě a moudře a nenechal si nic věšet na nos. Není tedy divu, že se o něm dozvěděl sám pan hejtman a jednoho dne prohlásil: „Takhle to dál nejde, takového starostu musíme přece vyznamenat – my mu udělíme magnifikát!“

A v den, kdy bylo v Černovicích posvěcení, kdy tam přijeli perníkáři, střelnice, houpačky a dokonce i cirkus s oprav-

ky, a ty pak házela jeden za druhým do vařící vody, zatím co s nimi chaloupka hopsala přes hory a dolů do jiného okresu.

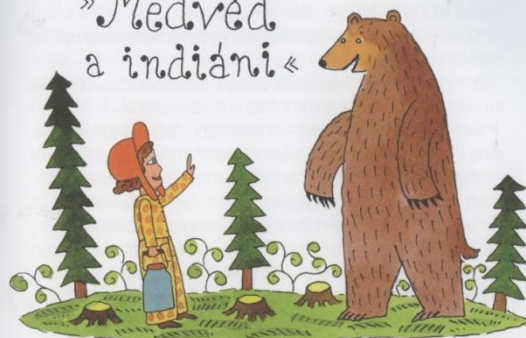
Inspektor chtěl sice hnát myslivce i hasiče za chaloupkou, ale ti mu řekli: „Kdepak, vážený pane! V tomhle jsou zamíchána nějaká kouzla a s tím my nechceme nic mít! V tom má jistě své prsty jedna stará čarodějnice a s tou je nejlepší si nic nezačínat. Nechcete-li, aby vám na hlavě rostl smrček či jelení parohy, nechcete-li mít plné kapsy zmijí a ropuch, raději ji nechejte na pokoji!“

Ale inspektor si nedal říct. Pustil se po stopách chaloupky na kuřích nožkách. Pomstychtivostí kolikrát až skřípe zuby, mluví sám se sebou, vztekle funí a kolikrát už je tak blízoučko blízko, ale jako na potvoru slabostí sotva plete nohama – a chaloupka mu už zase mizí za horami za dolů, v mlžinách a bletech. Jen sem tam z dálky zaslechne veselý smích Karkulčin a tahací harmoniku Všemocné čarodějky.

(20)

» Medvěd
a indiáni.«

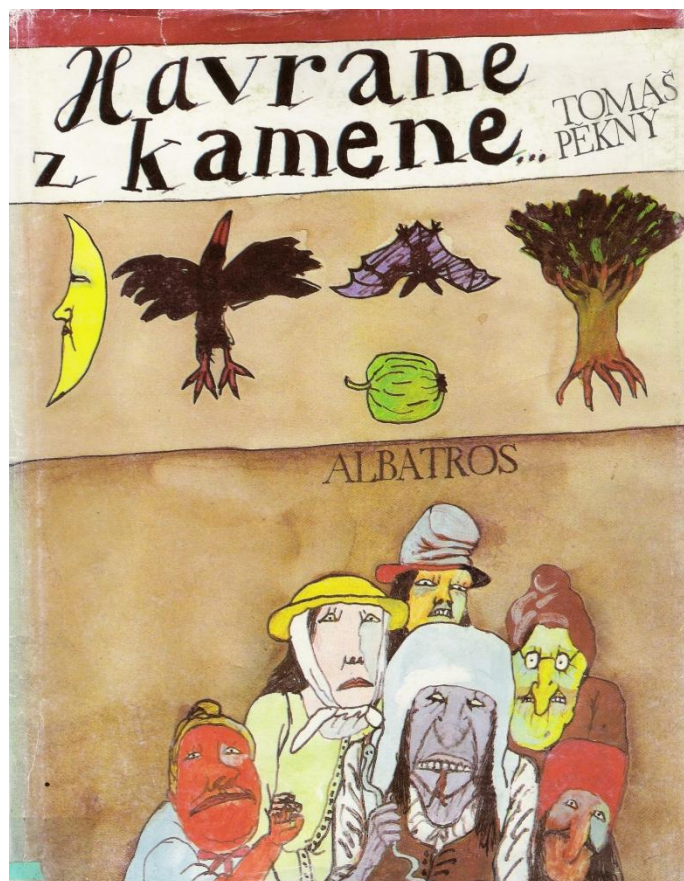
Dnes sbírá Karkulka na pasece do konůvky maliny. Přezrálé strčí rovnou do pusy, sluníčko hřeje, paseka bzučí spoustou včel. Všichni mlsají sladké maliny. Jednu chvíli se Karkulka ohlédne a za ní stojí obrovský medvěd! Má také tlamu umazanou od malin a bručí, mručí, funí, vrčí!

Ale Karkulka se ho nelekla a pěkně ho pozdravila, jak ji to naučila Všemocná čarodějka: „Ahoj, strejčku medvěde! Není ti vedro v tom kožichu?“

Medvěd otevřel tlamu údivem. Jak to, že se ho ta holčička nezalekla? Jak to, že pronikavě neječí, že neodhodila konvičku a neprchá pryč jako jiní? „Ohó! Kterápak ty jsi?“

Karkulka: „Já jsem učednice a pomocnice Všemocné čarodějky!“

(21)

Našla koryto, kterým přitékala voda do jezírka a šla proti proudu. Potok pramenil v hluboké misce mezi dvěma vystupými šedými kořeny.

Byl nejvyšší čas.

Mladá objala ze všech sil starý dub nad těmi prastarými kořeny a přitiskla se k němu. Roztažené ruce obsáhly sotva čtvrtku jeho šíře. Zavřela oči. Pak ucítila, jak jí od nohou vzhůru hladivě prochází tep mízy a tiskne jí ke kmeni. Přiložila rty k okoralé puklině v kůře a potichu, potichoučku zašeptala své přání.

Jak setnutá zlatým srpem slunce dopadla k nohám čarodějnice snítka jmelí. Vrcholek dubu se zbarvil do červena. Slunce zapadalo.

Mladá se sehnula pro jmelí, pak si přivázala kapradí kolem kotníků, kolem břicha sukýnku z březové kůry a hlavu zakryla kornoutem tří čerstvých vrbových haluzí. Narovnála se.

Na hrdle, v něžném důlku mezi klíčními kostmi, jí chvějivě tepalo srdce. Takové čarování! Chlad vystřídal žár a v jeho výhni koval strach své fetězy. Mladá zvedla dubový prut, levou rukou si k prsům přitiskla jmelí.

„Klaním se vám,
duchové stromě,
vykřikla vysokým hláskem.

„Klaním se vám,
duchové stromě,
na stranu polední,
dubovým proutkem
vás prosím.“

Daleko v bezedném jezeře lesa se vzedmula vlna. Ve dřevě zapraskaly klouby, staleté kořeny vydaly vzdech. Země se pohnula.

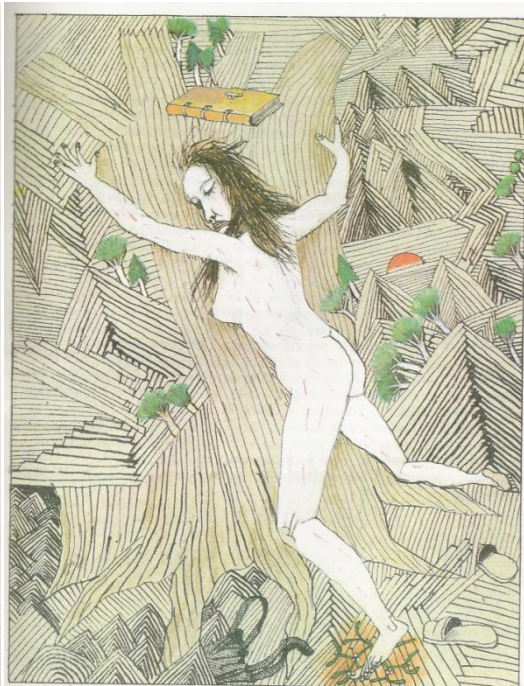
Mladá sebrala bílou košili a dřeváky a prchala. Větve se nad ní skláněly, ramena jí zraňovaly drobné jehličky, drsné hřebelce jí rvaly chomáče vlasů. Klopýtala, bez dechu vřážela do pohybujících se stromů a zdálo se jí, že vidí nořit se z kůry někde podivný zlý obličej, jinde jen oko, široká ústa, zuby.

Vyběhla z lesa.

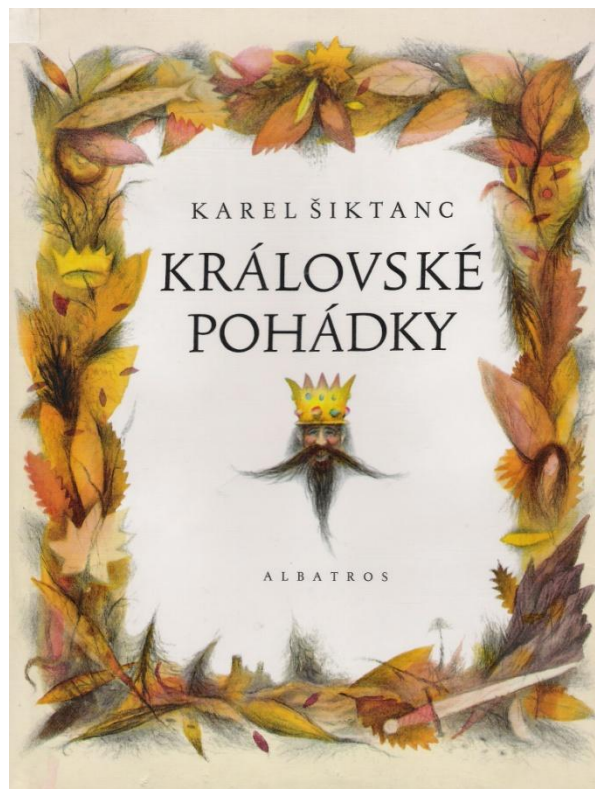
V polích tu chvíli končil čas podvečerní nehybnosti.

Krvavý kotouč na nebi se hmul a rychle se vsouval do propasti za Býčí horou. Káně se spustilo sřemhlav k zemi, myš doběhla k díře, pavouk rozhybal síť a mraenci znovu pozvedli tykadla.

Čarodějnici se zatočila hlava.

Prvé čarování

Princ Jindřich, zmaten, udiveně vzhledl:

„I to už víš?“

„Ano,“ pokýval hlavou muž a rukou zdviženou vybídl mládence, aby ho následoval. „Ale nebude to lehké, to mi věř. Stříbrňák je můj nejbližší přítel. A to je v téhle samotě tisíckrát víc než pytle plné zlata.“

Jindřich jen kýval. A jak vcházeli, díval se po koních, jimž stoupal nad hlavou bělouňky, horký dech — a oči se mu blahem rozsvěcely.

„Jsou jako ze sna . . .“ vzdechl.

A Vládce — potěšen — vedl ho doprostřed celé té divě změti nohou, hlav a hřív a pyšně pobízel koničky do cvalu, až oba stanuli na konci ohrady, kde voda hrčela do hlubokého žlabu.

„Půjčím ho, princí. Ale jen člověku, který mi tady před nebem i zemi dokáže, že koním rozumí . . . líp nežli rozumí se lidem.“

Princ zvedl oči. Nechápal.

„Ano,“ pokračoval muž. „Najdi mi Stříbrňáka tady mezi těmi tisíci, co si tu běhají na věčné svobodě — a přesvědčíš mě, že ho budeš hoden. Však nesmíš promluvit! Nesmíš ho oslovit! A když se zmýlíš, beze slova se rozluč . . . a nadsmrti sbohem!“

Pán lesů zmlkl. A houfec koníčků — jak by mu rozuměl — splašeně vzepl se ve svahu na zadních . . . a pak jen obcházel v pokojném dlouhém kruhu.

Princ hleděl na ten houf . . . a už už vzdával se.

Už ztrácel naději . . . Vždyť jeden, druhý byli jako ze stříbra — z lesku těch krásných hřív začly ho bolet oči.

Náhle však — jak by osvitil ho blesk! V jediné vteřině vrhl se k ohradě — a vytrhl z ní jedno z křivých planěk!

Hromové vykřikl.

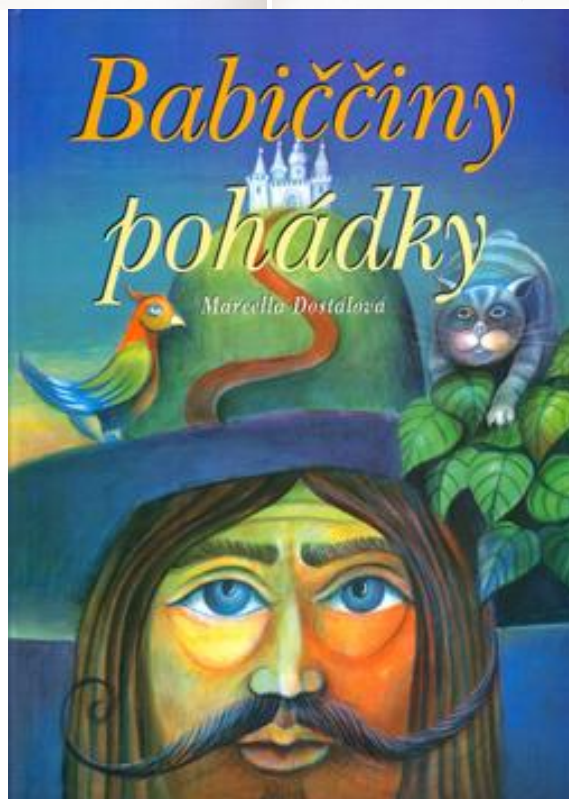
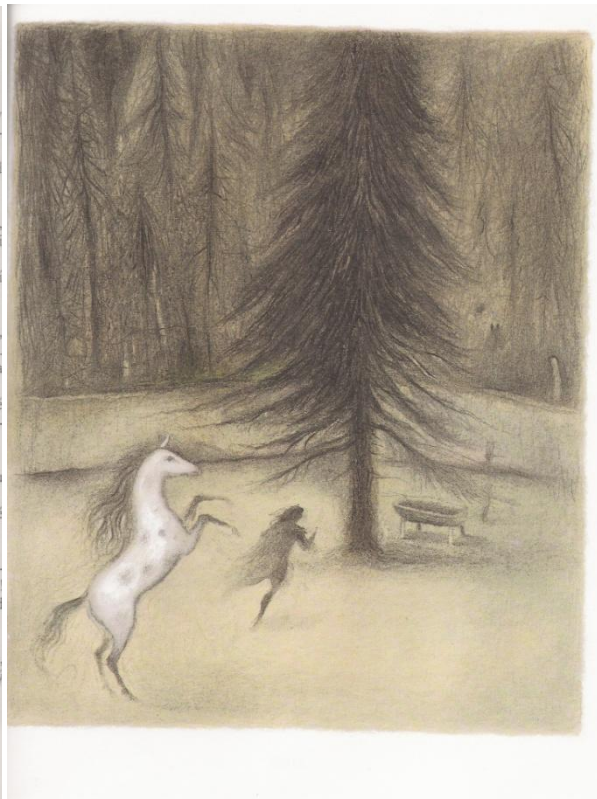
A pak se rozběhl a běžel k vlnařům — hůl z plotu nad hlavou . . . ve zdejší lesy zmlkly ve smrtelné úzkosti, že snad chce poustevníka zabit!

Koně se kolkolem vzeplali na zadních. A jak by vystřelil, prchali od těch dvou, a divě říčeli, a divě kopali do dřevěného plotu.

Vítr se rozhvízkal. Jezy jen hučely.

Když tu se najednou zdaleka přihnál kůň — šedivý, strakatý — a lítě, strašně ržál . . . a lítě, strašně bil mocnými kopyty . . . hrozivě vztyčeny jak divý přízrak přímo proti princí.

Mládence couval.

MAJDALENKA DŮSTOJNÍK

Bylo to docela malé městečko, leželo v klidném údolí ze všech stran obklopené lesy a jezery. Ba ani vysoké skály tu nechyběly kolem dokola. Jako by tvořily nepřístupnou hradbu proti nepříteli, který by chtěl narušit pokojný život tohoto kraje. Lidé sem přijížděli z okolních vesnic, aby si zde nakoupili zboží pro svá hospodářství, ale také ve městečku navštěvovali své známé nebo trávili své volné chvíle v družném rozhovoru v místním hostinci. Hostinec ve Ztracené uličce – tak říkali návštěvníci té malé začouzené hospůdce, hned vedle zaprášeného vetešnickova krámu. Pakliže v hostinci došlo k nějaké hádce a nedejbože kdyby se tu někdo popral, vše bylo v tom vetešnictví slyšet. Stěny tohoto krámu byly tak tenké a chatrné, že bys jimi prostrčil prst.

Ulíčky se říkalo Ztracená proto, že dál nežli k vetešnickově domku nevedla. Všechny hlasy z hostince se zde rozléhaly jak z hlásné trouby a dopadaly zase zpět do starého zdíva. Ale jinak obyvatelé městečka žili klidným a spokojeným životem. Když kohouti v časných ranních hodinách zakokrhali, hned se pak otevíraly oknice a hospodyrnky jedna po druhé začaly vřít svá obydlí, v oknech natřásaly peřiny a mlékač rozvářel na vozíku mléko pro lidi. Ranní mlha ustupovala z úbočí hor níž a níž, padala na barevné střechy a vypadalo to, jako by všude přehozen po domech krajový přehoz. Tak to šlo ze dne na den a život v městečku odtukával jak hodiny. Že by? Chyba lávky. Právě u vetešníka v jeho krámu jako by se zastavil čas. Však uvidíte.

K vetešníkovi lidé nosili odložené věci. Staré a nepotřebné kousky všeho možného. Nikomu na těch věcech nezáleželo a také je asi nikdo nechtěl. Prostě ten, kdo je přinesl do vetešnickova krámu, ten člověk ty věci už neměl rád. Prodal je vetešníkovi za malý peníz anebo za ně nedostal vůbec nic, protože ty věci neměly žádného kupce. Tak tu ležely ve výloze a na regálech tak dlouho, než si je někdo koupil. Ve výkladní skříni byste našli všelijaké spony do vlasů, šátky, obnošené boty, tašky s rezavým kovářím, barevné kelímky na pití, mastičky, zkrátka směsice haraburdí, řekl by zvědavce prohlížející si vylouhu vetešnictví. Na všem tu ležel prach, nikdo v krámu ani ve výloze neuklízel. Starý vetešník už neměl sílu ani postát deštěm doba za pultem. Když bylo nejhůř, pověsil na dveře krámu ceduli – ZAVŘENO – a basta.

Jednou kdosi přinesl vetešníkovi hračky a on je položil do výlohy k ostatním věcem. Říkáte – taky hračky? Ano, leží tu za sklem a jsou už pěkně zaprášené. Pomatu na nich nerozoznáte ani barvu. Mají vojákci sedí na koníčkách a všichni jsou vyřezáni ze dřeva. Jejich kdysi modré kabátky s červenými výložkami a černé čapice se zlatými chocholky jsou již pěkně zanešedlé. Každý voják sedí na koníku jako přibitý. Na nohata má vysoké holničky a ty zasunuty do třmenů tisknou se k bokům koníka. Vojáček mají vztyčené hlavy a čekají poslušně, až jim bude dán povel k jízdě. A ještě – pušku drží jim řemen přehozený přes levé rameno. Tak. Ale z takových pušek se přece dnes už vůbec nestřílí! A vůbec. Co s takovou dřevěnou hračkou?

- 63 -

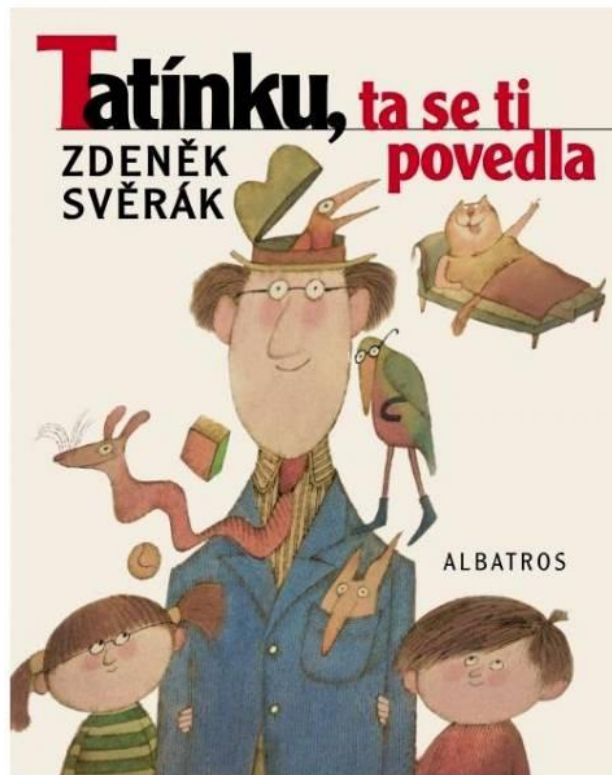
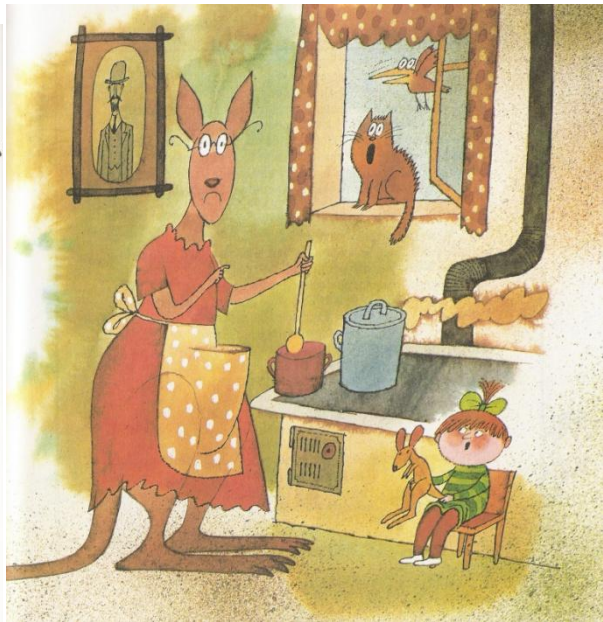
SEBESTOVÁ & MACH

SEBESTOVÁ & MACH

A Mach s Šebestovou leží v trávě na břehu rybníčka, koupání je ani trochu nebaví, ani nemají chuť honit se s Rekem a Jonatánem, přemýšlejí a přemýšlejí a jak tak přemýšlejí, povídá Mach, človče, Šebestová, at se na to dívám, jak se dívám, ta Tláskalová není žádná poctivěj člověk, věděla přece, že to vajíčko s tím prstýnkem je od paní Troničkové, tak měla jít a říct, paní Troničková, tady máte vajíčko s prstýnkem, to si nechte a dejte mi normální vajíčko s bílkem a žloutkem, a Šebestová řekne, no samozřejmě, Machu, jenomže paní Tláskalová je pěkně vyuká a tak si řekla, nikdo na to nepřijde, prstýnek si nechám a hotovo, a Mach řekne, ale to je přece normální zlodějna, načež Šebestová kývne hlavou, taky že jo, ale řekni mi laskavě, co chceš dělat?

A Mach pokrčí rameny, přemýšlí a přemýšlí, Šebestová přemýšlí také, přemýšlejí oba celé odpoledne, celý večer, přemýšlejí i ráno u snídaně, až se babička ptá, copak to s váma je, jindy vám pusa jede jako namazaná a dneska jste jako putky, ale Šebestová řekne, to je tím babi, že máme starosti. Ale asi tak ve tři čtvrtě na dvanáct, zrovna když spolu sedí na břehu rybníčka a koukají na Reka a Jonatána, jak vyvádějí ve vodě s kachnami, napadne Macha taková zvláštní věc a řekne, hele, Šebestová, já nevím, jestli je to zrovna to pravý, zdá se mi to kapánek složitý, mělo by to dvě etapy, ale když potom ten dvouetapový nápad Šebestové vysvětlí, Šebestová pokrčí rameny,

(74)

vat, ještě z dobré vůle čte o chobotu, a co sklídí? Nevděk.“

„Tati,“ ozval se Petřík, „nečti a povídej.“
„Nepovídej a spi,“ řekl tatínek a zhasnul světlo.

Druhá porada

„Mám takový dojem, že naše děti pohádky nepotřebují,“ usoudil tatínek Šíma. Ale s tím maminka nesouhlasila:

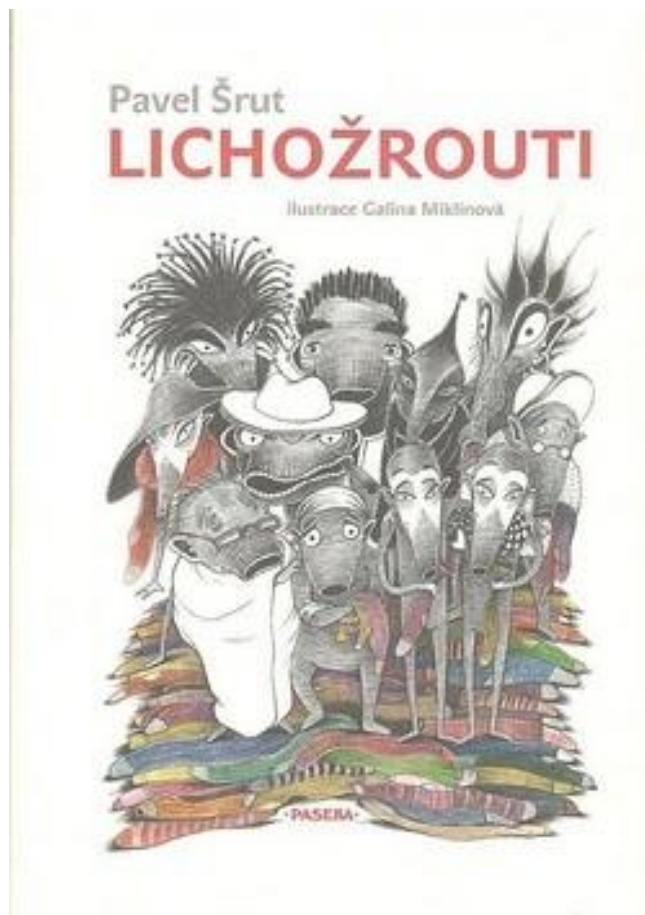
„Všechny děti potřebují pohádky. Víš, co by z nich vyrostlo bez pohádek? Hloupí lidé, kteří by ani nevěděli, že se má pomáhat princezně, a ne drakovi.“

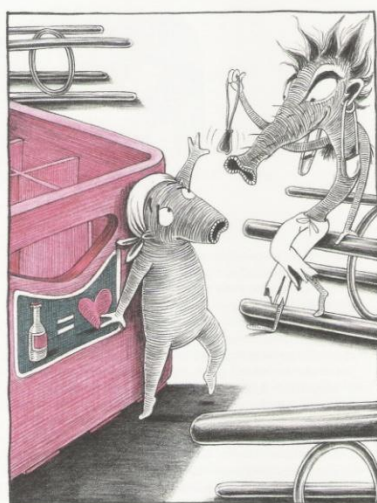
„Draci nejsou a princezen jen málo,“ řekl tatínek.

„To nevadí. Až budou naše děti velké, samy poznají, co je zlé jako drak a co je nevinné jako princezna.“

„Ty hlavní pohádky už znají,“ trval na

14

Kudla Dederon mu před očima zamával amuletem... (str. 90)

96 / 97

A až přijde zima, opustí město a potáhnou jako ptáci dál na jih...
Karlos vpravil do toho málem utopeného nešťastníka pár soust.

Roztrhal na drobné kousky růžové dupačky. Ukořistil je minulý týden, když je tu jedna maminka nechala ležet na dece. Šla své batole trochu vyráchat, a když se vrátila, dupačky byly pryč.

Miminkovské dupačky jsou jemné, ale přitom ohromně výživné.

Však také Tulik už po několika soustech otevřel oči. Ale hned je zase zavřel. Vylékal se těch zarostlých chundelatých hlav, které se nad ním skláněly.

„Už přichází k sobě,“ zašeptal Karlos.
Kde jsou všichni, proč mě nehledají? To se na mě vykašlal i Ramik? Říkal si litostivě Tulamor junior.

Ale oči neotevřel. Dělal, že spí.
Po chvíli ho však přemohl opravdový spánek.
Tak ho tuláci přikryli cárem deky a rozešli se do svých kutlochů.

